M. ANNAEI
LUCANI
PHARSALIA

CURANTE

ANGELO ILLYCINO.

75 —

Wächter inv. Leybold sc.

..... summisque negatum
Stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus,
Nec se Roma ferens.

LIB. I.

M. ANNAEI
LUCANI
PHARSALIA

CURANTE

ANGELO ILLYCINO.

LIPSIAE,
IMPENSIS IOH. AMBR. BARTH.

TYPIS I. V. DEGEN, VINDOBONAE.

1811.

Stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus,
Nec se Roma ferens.

LIB. I.

M. ANNAEI LUCANI PHARSALIA

CURANTE

ANGELO ILLYCINO.

LIPSIAE,
IMPENSIS IOH. AMBR. BARTH.

TYPIS I. V. DEGEN, VINDOBONAE.

1811.

ANGELUS ILLYCINUS

LECTORI S.

Habes, Lector, M. Annaeum Lucanum, poetam pondere argumenti nulli fortasse secundum; cujus editionem, etsi multae a doctissimis viris castigatae, ac splendidissimae praecedant, emendatissimam, quantum infirmitas nostra valebat, vulgare curavimus; nec illos secuti sumus, qui aut in prolegomenis, aut in adnotationibus, ut multum sibi adrogarent, plurimum poetae derogaverunt. Quamquam omnes in eligendis lectionibus se modestissimos profiteantur, tamen cum sit necesse illam, vel illam sequi, hoc me fecisse puto servato semper amore veriorem inquirendi; nec vereor fateri, saepius me veterum exemplarium fidem recentioribus auctoritatibus praetulisse.

Archetypas, vetustissimasque editiones sedulo consului, et duobus fretus codicibus Saeculo XII. exaratis, ac in Caesarea Bibliotheca Vindobonensi adservatis, quam maxime conatus sum tibi, mihique satisfacere. Illa Latinarum dictionum orthographiae ratione usus sum, quam Turcius Rufus Apronianus in recensione Virgiliani codicis, olim Florentiis in Bibliotheca Laurentiana extantis, probavit. Vale.

PHARSALIAE

LIBER PRIMUS.

M. A. LUCANI

PHARSALIAE

LIBER PRIMUS.

Bella per Emathios plus quam civilia campos,
Jusque datum sceleri canimus, populumque potentem
In sua victrici conversum viscera dextra,
Cognatasque acies, et rupto foedere regni
Certatum totis concussi viribus orbis
In commune nefas, infestisque obvia signis
Signa, pares aquilas, et pila minantia pilis.
Quis furor, o cives, quae tanta licentia ferri,
Gentibus invisis Latium praebere cruorem?
Cumque superba foret Babylon spolianda tropaeis
Ausoniis, umbraque erraret Crassus inulta,

Bella geri placuit nullos habitura triumphos.
Heu quantum terrae potuit, pelagique parari
Hoc, quem civiles hauserunt, sanguine, dextrae!
Unde venit Titan, et nox ubi sidera condit,
Quaque dies medius flagrantibus aestuat horis,
Et qua bruma rigens, ac nescia vere remitti,
Adstringit Scythicum glaciali frigore pontum;
Sub juga jam Seres, jam barbarus isset Araxes,
Et gens, si qua jacet, nascenti conscia Nilo.
Tunc, si tantus amor belli tibi, Roma, nefandi,
Totum sub Latias leges cum miseris orbem,
In te verte manus: nondum tibi defuit hostis.
At nunc semirutis pendent quod moenia tectis
Urbibus Italiae, lapsisque ingentia muris
Saxa jacent, nulloque domus custode tenentur,
Rarus et antiquis habitator in urbibus errat;
Horrida quod dumis, multosque inarata per annos
Hesperia est, desuntque manus poscentibus arvis,
Non tu, Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
Poenus erit: nulli penitus discindere ferro

Contigit; alta sedent civilis vulnera dextrae.
Quod si non aliam venturo fata Neroni
Invenere viam, magnoque aeterna parantur
Regna Deis, coelumque suo servire Tonanti
Non nisi saevorum potuit post bella gigantum;
Jam nihil, o Superi, querimur: scelera ista, nefasque
Hac mercede placent: diros Pharsalia campos
Impleat, et Poeni saturentur sanguine manes;
Ultima funesta concurrant proelia Munda.
His Caesar, Perusina fames, Mutinaeque labores
Accedant fatis, et quas premit aspera classes
Leucas, et ardenti servilia bella sub Aetna:
Multum, Roma, tamen debes civilibus armis,
Quod tibi res acta est. Te, cum statione peracta
Astra petes serus, praelati regia coeli
Excipiet gaudente polo: seu sceptra tenere,
Seu te flammiferos Phoebi transcendere currus,
Telluremque nihil mutato sole timentem
Igne vago lustrare juvat, tibi numine ab omni
Cedetur, jurique tuo natura relinquet,

Quis Deus esse velis, ubi regnum ponere mundi.
Sed neque in Arctoo sedem tibi legeris orbe,
Nec polus adversi calidus qua vergitur Austri,
Unde tuam videas obliquo sidere Romam.
Aetheris immensi partem si presseris unam,
Sentiet axis onus: librati pondera coeli
Orbe tene medio; pars aetheris illa sereni
Tota vacet, nullaeque obstent a Caesare nubes.
Tunc genus humanum positis sibi consulat armis,
Inque vicem gens omnis amet: pax missa per orbem
Ferrea belligeri compescat limina Jani.
Sed mihi jam numen; nec, si te pectore vates
Accipiam, Cirrhaea velim secreta moventem
Sollicitare Deum, Bacchumque avertere Nysa:
Tu satis ad vires Romana in carmina dandas.
Fert animus causas tantarum expromere rerum,
Immensumque aperitur opus; quid in arma furentem
Impulerit populum, quid pacem excusserit orbi.
Invida fatorum series, summisque negatum
Stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus,

Nec se Roma ferens. Sic, cum compage soluta
Saecula tot mundi suprema coegerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos, omnia mixtis
Sidera sideribus concurrent, ignea pontum
Astra petent, tellus extendere litora nolet,
Excutietque fretum, fratri contraria Phoebe
Ibit, et obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi; totaque discors
Machina divulsi turbabit foedera mundi.
In se magna ruunt: laetis hunc numina rebus
Crescendi posuere modum; nec gentibus ullis
Commodat in populum, terrae, pelagique potentem,
Invidiam Fortuna suam. Tu causa malorum
Facta tribus dominis communis, Roma, nec unquam
In turbam missi feralia foedera regni.
O male concordes, nimiaque cupidine caeci,
Quid miscere juvat vires, orbemque tenere
In medio? Dum terra fretum, terramque levabit
Aër, et longi volvent Titana labores,
Noxque diem coelo totidem per signa sequetur,

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit: nec gentibus ullis
Credite, nec longe fatorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.
Nec pretium tanti tellus, pontusque furoris
Tunc erat: exiguum dominos commisit asylum.
Temporis angusti mansit concordia discors,
Paxque fuit non sponte ducum: nam sola futuri
Crassus erat belli medius mora. Qualiter undas
Qui secat, et geminum gracilis mare separat Isthmos,
Nec patitur conferre fretum: si terra recedat,
Jónium Aegaeo frangat mare. Sic, ubi saeva
Arma ducum dirimens, miserando funere Crassus
Assyrias Latio maculavit sanguine Carras,
Parthica Romanos solverunt damna furores.
Plus illa vobis acie, quam creditis, actum est,
Arsacidae: bellum victis civile dedistis.
Dividitur ferro regnum, populique potentis,
Quae mare, quae terras, quae totum possidet orbem,
Non cepit fortuna duos: nam pignora juncti

Sanguinis, et diro ferales omine taedas
Abstulit ad manes Parcarum Julia saeva
Intercepta manu: quod si tibi fata dedissent
Majores in luce moras, tu sola furentem
Inde virum poteras, atque hinc retinere parentem,
Armatasque manus excusso jungere ferro,
Ut generos soceris mediae junxere Sabinae.
Morte tua discussa fides, bellumque movere
Permissum ducibus: stimulos dedit aemula virtus.
Tu nova ne veteres obscurent acta triumphos,
Et victis cedat Piratica laurea Gallis,
Magne, times: te jam series, ususque laborum
Erigit, impatiensque loci fortuna secundi:
Nec quemquam jam ferre potest, Caesarve priorem,
Pompejusve parem. Quis justius induit arma,
Scire nefas: magno se judice quisque tuetur.
Victrix causa Deis placuit, sed victa Catoni.
Nec coiere pares: alter vergentibus annis
In senium, longoque togae tranquillior usu
Dedidicit jam pace ducem; famaeque petitor

Multa dare in vulgus, totus popularibus auris
Impelli, plausuque sui gaudere theatri;
Nec reparare novas vires, multumque priori
Credere fortunae: stat magni nominis umbra.
Qualis frugifero quercus sublimis in agro
Exuvias veteres populi, sacrataque gestans
Dona ducum, nec jam validis radicibus haerens,
Pondere fixa suo est; nudosque per aëra ramos
Effundens, trunco, non frondibus, efficit umbram.
Sed, quamvis primo nutet casura sub Euro,
Tot circum silvae firmo se robore tollant,
Sola tamen colitur. Sed non in Caesare tantum
Nomen erat, nec fama ducis; sed nescia virtus
Stare loco, solusque pudor non vincere bello.
Acer, et indomitus, quo spes, quoque ira vocasset,
Ferre manum, et numquam temerando parcere ferro;
Successus urgere suos, instare favori
Numinis, impellens quidquid sibi summa petenti
Obstaret, gaudensque viam fecisse ruina.
Qualiter expressum ventis per nubila fulmen

Aetheris impulsi sonitu, mundique fragore
Emicuit, rupitque diem, populosque paventes
Terruit, obliqua perstringens lumina flamma;
In sua templa furit, nullaque exire vetante
Materia, magnamque cadens, magnamque revertens
Dat stragem late, sparsosque recolligit ignes.
Hae ducibus causae suberant: sed publica belli
Semina, quae populos semper mersere potentes.
Namque ut opes nimias mundo fortuna subacto
Intulit, et rebus mores cessere secundis,
Praedaque, et hostiles luxum suasere rapinae,
Non auro, tectisve modus, mensasque priores
Aspernata fames: cultus gestare decoros
Vix nuribus, rapuere mares: fecunda virorum
Paupertas fugitur, totoque arcessitur orbe,
Quo gens quaeque perit. Tum longos jungere fines
Agrorum, et quondam duro sulcata Camilli
Vomere, et antiquos Curionum passa ligones
Longa sub ignotis extendere rura colonis.
Non erat is populus, quem pax tranquilla juvaret,

Quem sua libertas immotis pasceret armis.
Inde irae faciles, et, quod suasisset egestas,
Vile nefas; magnumque decus, ferroque petendum.
Plus patria potuisse sua; mensuraque juris
Vis erat: hinc leges, et plebiscita coactae,
Et cum Consulibus turbantes jura Tribuni:
Hinc rapti fasces pretio, sectorque favoris
Ipse sui populus, letalisque ambitus urbi,
Annua venali referens certamina campo.
Hinc usura vorax, avidumque in tempore foenus,
Et concussa fides, et multis utile bellum.
Jam gelidas Caesar cursu superaverat Alpes,
Ingentesque animi motus, bellumque futurum
Caeperat. Ut ventum est parvi Rubiconis ad undas,
Ingens visa duci patriae trepidantis imago,
Clara per obscuram vultu maestissima noctem,
Turrigeros canos effundens vertice crines,
Caesarie lacera, nudisque adstare lacertis,
Et gemitu permixta loqui: Quo tenditis ultra?
Quo fertis mea signa, viri? Si jure venitis,

Si cives, huc usque licet. Tunc perculit horror
Membra ducis, riguere comae, gressumque coercens
Languor in extrema tenuit vestigia ripa.
Mox ait: O magnae qui moenia prospicis urbis
Tarpeja de rupe tonans, Phrygiique penates
Gentis Juleae, et rapti secreta Quirini,
Et residens celsa Latialis Juppiter Alba,
Vestalesque foci, summique o numinis instar
Roma, fave coeptis: non te furialibus armis
Persequor; en adsum victor terraque, marique
Caesar, ubique tuus, liceat modo, nunc quoque miles.
Ille erit, ille nocens, qui me tibi fecerit hostem.
Inde moras solvit belli, tumidumque per amnem
Signa tulit propere. Sic cum squalentibus arvis
Aestiferae Libyes viso leo comminus hoste
Subsedit dubius, totam dum colligit iram:
Mox ubi se saevae stimulavit verbere caudae,
Erexitque jubam, et vasto grave murmur hiatu
Infremuit, tum torta levis si lancea Mauri
Haereat, aut latum subeant venabula pectus,

Per ferrum tanti securus vulneris exit.
Fonte cadit modico, parvisque impellitur undis
Puniceus Rubicon, cum fervida canduit aestas,
Perque imas serpit valles, et Gallica certus
Limes ab Ausoniis disterminat arva colonis.
Tunc vires praebebat hiems, atque auxerat undas
Tertia jam gravido pluvialis Cynthia cornu,
Et madidis Euri resolutae flatibus Alpes.
Primus in obliquum sonipes opponitur amnem,
Excepturus aquas; molli tum cetera rumpit
Turba vado faciles jam fracti fluminis undas.
Caesar, ut adversam superato gurgite ripam
Attigit, Hesperiae vetitis et constitit arvis,
Hic, ait, hic pacem, temerataque jura relinquo:
Te, Fortuna, sequor: procul hinc jam foedera sunto.
Credidimus fatis, utendum est judice bello.
Sic fatus, noctis tenebris rapit agmina ductor
Impiger, et torto Balearis verbere fundae
Ocior, et missa Parthi post terga sagitta,
Vicinumque minax invadit Ariminum, et ignes

Solis lucifero fugiebant astra relicto.
Jamque dies primos belli visura tumultus
Exoritur; seu sponte Deum, seu turbidus Auster
Impulerit, maestam tenuerunt nubila lucem.
Constitit ut capto jussus deponere miles
Signa foro, stridor lituum, clangorque tubarum
Non pia concinuit cum rauco classica cornu.
Rupta quies populi, stratisque excita juventus
Diripiunt sacris adfixa penatibus arma,
Quae pax longa dabat: nuda jam crate fluentes
Invadunt clypeos, curvataque cuspide pila,
Et scabros nigrae morsu rubiginis enses.
Ut notae fulsere aquilae, Romanaque signa,
Et celsus medio conspectus in agmine Caesar,
Diriguere metu; gelidos pavor occupat artus,
Et tacito mutos volvunt in pectore questus.
O male vicinis haec moenia condita Gallis,
O tristi damnata loco! pax alta per omnes,
Et tranquilla quies populos; nos praeda furentum,
Primaque castra sumus: melius, Fortuna, dedisses

Orbe sub Eoo sedem, gelidaque sub Arcto,
Errantesque domos, Latii quam claustra tueri.
Nos primi Senonum motus, Cimbrumque ruentem
Vidimus, et Martem Libyes, cursumque furoris
Teutonici: quoties Romam Fortuna lacessit,
Hac iter est bellis. Gemitu sic quisque latenti,
Non ausus timuisse palam; vox nulla dolori
Credita; sed quantum, volucres cum bruma coercet,
Rura silent, mediusque jacet sine murmure pontus,
Tanta quies. Noctis gelidas lux solverat umbras;
Ecce faces belli, dubiaeque in proelia menti
Urgentes addunt stimulos, cunctasque pudoris
Rumpunt fata moras: justos fortuna laborat
Esse ducis motus, et causas invenit armis.
Expulit ancipites discordes urbe Tribunos,
Victo jure, minax jactatis curia Gracchis.
Hos jam mota ducis, vicinaque signa petentes
Audax venali comitatur Curio lingua:
Vox quondam populi, libertatemque tueri
Ausus, et armatos plebi miscere potentes.

Utque ducem varias volventem pectore curas
Conspexit; dum voce tuae potuere juvari,
Caesar, ait, partes, quamvis nolente Senatu,
Traximus imperium, tunc cum mihi rostra tenere
Jus erat, et dubios in te transferre Quirites.
Sed postquam leges bello siluere coactae,
Pellimur e patriis laribus, patimurque volentes
Exilium: tua nos faciet victoria cives.
Dum trepidant nullo firmatae robore partes,
Tolle moras: semper nocuit differre paratis:
Par labor, atque metus pretio majore petuntur.
Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris;
Pars quota terrarum: facili si proelia pauca
Gesseris eventu, tibi Roma subegerit orbem.
Nunc neque te longi remeantem pompa triumphi
Excipit, aut sacras poscunt Capitolia laurus.
Livor edax tibi cuncta negat, gentesque subactas
Vix impune feres: socerum depellere regno
Decretum est genero; partiri non potes orbem,
Solus habere potes. Sic postquam fatus, et ipsi

In bellum prono tantum tamen addidit irae,
Accenditque ducem, quantum clamore juvatur
Eleus sonipes, quamvis jam carcere clauso
Immineat foribus, pronusque repagula laxet.
Convocat armatos extemplo ad signa maniplos,
Utque satis trepidum, turba coeunte, tumultum
Composuit, vultu, dextraque silentia jussit.
Bellorum o socii, qui mille pericula Martis
Mecum, ait, experti, decimo jam vincitis anno,
Hoc cruor Arctois meruit diffusus in arvis,
Vulneraque, et mortes, hiemesque sub Alpibus actae?
Non secus ingenti bellorum Roma tumultu
Concutitur, quam si Poenus transcenderet Alpes
Hannibal: implentur valido tirone cohortes,
In classem cadit omne nemus, terraque, marique
Jussus Caesar agi. Quid, si mihi signa jacerent
Marte sub adverso, ruerentque in terga feroces
Gallorum populi? Nunc, cum Fortuna secundis
Mecum rebus agat, Superique ad summa vocantes,
Tentamur. Veniat longa dux pace solutus

Milite cum subito, partesque in bella togatae,
Marcellusque loquax, et nomina vana Catonis.
Scilicet extremi Pompejum, emptique clientes
Continuo per tot sociabunt tempora regno?
Ille reget currus nondum patientibus annis?
Ille semel raptos numquam dimittet honores?
Quid jam rura querar totum suppressa per orbem,
Ac jussam servire famem? Quis castra timenti
Nescit mixta foro, gladii cum triste minantes
Judicium insolita trepidum cinxere corona,
Atque auso medias perrumpere milite leges
Pompejana reum clauserunt signa Milonem?
Nunc quoque, ne lassum teneat privata senectus,
Bella nefanda parat, suetus civilibus armis,
Et docilis Sullam scelerum vicisse magistrum.
Utque ferae tigres numquam posuere furorem,
Quas nemore Hyrcano, matrum dum lustra sequuntur,
Altus caesorum pavit cruor armentorum;
Sic et Sullanum solito tibi lambere ferrum
Durat, Magne, sitis: nullus semel ore receptus

Pollutas patitur sanguis mansuescere fauces.
Quem tamen inveniet tam longa potentia finem?
Quis scelerum modus est? Ex hoc jam te, improbe, regno
Ille tuus saltem doceat descendere Sulla.
Post Cilicasne vagos, et lassi Pontica regis
Proelia barbarico vix consummata veneno,
Ultima Pompejo dabitur provincia Caesar?
Quod non, victrices aquilas deponere jussus,
Paruerim, mihi si merces erepta laborum est,
His saltem longi, non me duce, praemia belli
Reddantur: miles sub quolibet iste triumphet.
Conferet exanguis quo se post bella senectus?
Quae sedes erit emeritis? Quae rura dabuntur,
Quae noster veteranus aret? Quae moenia fessis?
An melius fient Piratae, Magne, coloni?
Tollite jam pridem, victricia tollite signa,
Viribus utendum est, quas fecimus. Arma tenenti
Omnia dat qui justa negat; nec numina desunt.
Nam neque praeda meis, neque regnum quaeritur armis:
Detrahimus dominos urbi servire paratae.

Dixerat: at dubium non claro murmure vulgus
Secum incerta fremit; pietas, patriique penates,
Quamquam caede feras mentes, animosque tumentes
Frangunt, sed diro ferri revocantur amore,
Ductorisque metu. Summi tum munera pili
Laelius, emeritique gerens insignia doni,
Servati civis referentem praemia quercum,
Si licet, exclamat, Romani maxime rector
Nominis, et jus est veras expromere voces,
Quod tam lenta tuas tenuit patientia vires
Conquerimur: deeratne tibi fiducia nostri?
Dum movet hic calidus spirantia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiere togam, regnumque Senatus?
Usque adeo miserum est civili vincere bello?
Duc age per Scythiae populos, per inhospita Syrtis
Litora, per calidas Libyes sitientis arenas.
Haec manus, ut victum post terga relinqueret orbem,
Oceani tumidas remo compescuit undas,
Fregit et Arctoo spumantem vertice Rhenum.

Jussa sequi tam posse mihi, quam velle necesse est:
Nec civis meus est, in quem tua classica, Caesar,
Audiero. Per signa decem felicia castris,
Perque tuos juro quocumque ex hoste triumphos,
Pectore si fratris gladium, juguloque parentis
Condere me jubeas, plenaeque in viscera partu
Conjugis, invita peragam tamen omnia dextra.
Si spoliare Deos, ignemque immittere templis,
Numina miscebit castrensis flamma Monetae.
Castra super Tusci si ponere Thybridis undas,
Hesperios audax veniam metator in agros.
Tu quoscumque voles in planum effundere muros,
His aries actus disperget saxa lacertis;
Illa licet, penitus tolli quam jusseris urbem,
Roma sit. His cunctae simul adsensere cohortes,
Elatasque alte quaecumque ad bella vocaret
Promisere manus: it tantus in aethera clamor,
Quantus, piniferi Boreas cum Thracius Ossae
Rupibus incubuit, curvato robore pressae
Fit sonus, aut rursus redeuntis in aethera silvae.

Caesar, ut acceptum tam prono milite bellum,
Fataque ferre videt, ne quo languore moretur
Fortunam, sparsas per Gallica rura cohortes
Evocat, et Romam motis petit undique signis.
Deseruere cavo tentoria fixa Lemanno,
Castraque, quae Vogesi curvam super ardua rupem
Pugnaces pictis cohibebant Lingones armis.
Hi vada liquerunt Isarae, qui gurgite ductus
Per tam multa suo, famae majoris in amnem
Lapsus, ad aequoreas nomen non pertulit undas.
Solvuntur flavi longa statione Rutheni:
Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas,
Finis et Hesperiae promoto milite Varus:
Quaque sub Herculeo sacratus numine portus
Urget rupe cava pelagus: non Chorus in illum
Jus habet, aut Zephyrus; solus sua litora turbat
Circius, et tuta prohibet statione Monoeci;
Quaque jacet litus dubium, quod terra, fretumque
Vindicat alternis vicibus, cum funditur ingens
Oceanus, vel cum refugis se fluctibus aufert.

Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet,
Destituatque ferens, an sidere mota secundo
Tethyos unda vagae lunaribus aestuet horis,
Flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas,
Erigat Oceanum, fluctusque ad sidera tollat,
Quaerite, quos agitat mundi labor; at mihi semper
Tu, quaecumque moves tam crebros causa meatus,
Ut Superi voluere, late. Tunc rura Nemetis
Qui tenet, et ripas Satyri, qua litore curvo
Molliter admissum claudit Tarbellicus aequor,
Signa movet, gaudetque amoto Santonus hoste;
Et Biturix, longisque leves Saxones in armis,
Optimus excusso Leucus, Rhemusque lacerto,
Optima gens flexis in gyrum Sequana frenis,
Et docilis rector monstrati Belga covinni.
Arvernique ausi Latio se fingere fratres,
Sanguine ab Iliaco populi, nimiumque rebellis
Nervius, et caesi pollutus sanguine Cottae;
Et qui te laxis imitantur, Sarmata, braccis
Vangiones; Batavique truces, quos aere recurvo

Stridentes acuere tubae; qua Cinga pererrat
Gurgite, qua Rhodanus raptum velocibus undis
In mare fert Ararim, qua montibus ardua summis
Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas.
Tu quoque, laetatus converti proelia, Trevir,
Et nunc tonse Ligur, quondam per colla decora
Crinibus effusis toti praelate comatae;
Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates, horrensque feris altaribus Hesus,
Et Taranis Scythicae non mitior ara Dianae.
Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis aevum,
Plurima securi fudistis carmina, Bardi:
Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum
Sacrorum, Druidae, positis repetistis ab armis.
Solis nosse Deos, et coeli numina vobis,
Aut solis nescire datum: nemora alta remotis
Incolitis lucis: vobis auctoribus, umbrae
Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi
Pallida regna petunt; regit idem spiritus artus

Orbe alio: longae, canitis si cognita, vitae
Mors media est: certe populi, quos despicit Arctos,
Felices errore suo, quos ille, timorum
Maximus, haud urget leti metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animaeque capaces
Mortis, et ignavum rediturae parcere vitae.
Et vos crinigeros bellis arcere Caycos
Oppositi, petitis Romam, Rhenique feroces
Deseritis ripas, et apertum gentibus orbem.
Caesar, ut immensas collecto robore vires
Audendi majora fidem fecere, per omnem
Spargitur Italiam, vicinaque moenia complet.
Vana quoque ad veros accessit fama timores,
Irrupitque animos populi, cladesque futuram
Intulit, et velox properantis nuntia belli
Innumeras solvit falsa in praeconia linguas.
Est qui, tauriferis ubi se Mevania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
Adferat, et, qua Nar Tiberino inlabitur amni,
Barbaricas saevi discurrere Caesaris alas:

Ipsum omnes aquilas, collataque signa ferentem,
Agmine non uno, densisque incedere castris:
Nec, qualem meminere, vident, majorque, ferusque
Mentibus occurrit, victoque immanior hoste.
Tunc inter Rhenum populos, Alpemque jacentes,
Finibus Arctois, patriaque a sede revulsos
Pone sequi, jussamque feris a gentibus urbem,
Romano spectante, rapi. Sic quisque pavendo
Dat vires famae, nulloque auctore malorum,
Quae finxere, timent: nec solum vulgus inani
Percussum terrore pavet; sed curia, et ipsi
Sedibus exiluere Patres, invisaque belli
Consulibus fugiens mandat decreta Senatus.
Tum, quae tuta petant, et quae metuenda relinquant,
Incerti, quo quemque fugae tulit impetus, urget
Praecipitem populum, serieque haerentia longa
Agmina prorumpunt. Credas aut tecta nefandas
Corripuisse faces, aut jam quatiente ruina
Nutantes pendere domos: sic turba per urbem
Praecipiti lymphata gradu, velut unica rebus

Spes foret adflictis patrios excedere muros,
Inconsulta ruit. Qualis cum turbidus Auster
Reppulit a Libycis immensum Syrtibus aequor,
Fractaque veliferi sonuerunt pondera mali,
Desilit in fluctus deserta puppe magister,
Navitaque, et nondum sparsa compage carinae,
Naufragium sibi quisque facit: sic urbe relicta
In bellum fugitur: nullum jam languidus aevo
Evaluit revocare parens, conjuxve maritum
Fletibus, aut patrii, dubiae dum vota salutis
Conciperent, tenuere lares; nec limine quisquam
Haesit, et extremo tunc forsitan urbis amatae
Plenus abit visu: ruit irrevocabile vulgus.
O faciles dare summa Deos, eademque tueri
Difficiles! Urbem populis, victisque frequentem
Gentibus, et generis, coeat si turba, capacem
Humani, facilem, venturo Caesare, praedam
Ignavae liquere manus. Cum pressus ab hoste
Clauditur externis miles Romanus in oris,
Effugit exiguo nocturna pericula vallo,

Et subitus rapti munimine cespitis agger
Praebet securos intra tentoria somnos.
Tu tantum audito bellorum nomine, Roma,
Desereris; nox una tuis non credita muris.
Danda tamen venia est, tantorum danda pavorum:
Pompejo fugiente timent. Tum, ne qua futuri
Spes saltem trepidas mentes levet, addita fati
Pejoris manifesta fides, Superique minaces
Prodigiis terras implerunt, aethera, pontum.
Ignota obscurae viderunt sidera noctes,
Ardentemque polum flammis, coeloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Sideris, et terris mutantem regna cometen.
Fulgura fallaci micuerunt crebra sereno,
Et varias ignis denso dedit aëre formas.
Nunc jaculum longo, nunc sparso lumine lampas
Emicuit coelo: tacitum sine nubibus ullis
Fulmen, et Arctois rapiens de partibus ignem
Percussit Latiale caput, stellaeque minores,
Per vacuum solitae noctis decurrere tempus,

In medium venere diem; cornuque coacto
Jam Phoebe toto fratrem cum redderet orbe,
Terrarum subita percussa expalluit umbra.
Ipse caput medio Titan cum ferret Olympo,
Condidit ardentes atra caligine currus,
Involvitque orbem tenebris, gentesque coegit
Desperare diem; qualem, fugiente per ortus
Sole, Thyesteae noctem duxere Mycenae.
Ora ferox Siculae laxavit Mulciber Aetnae,
Nec tulit in coelum flammas, sed vertice prono
Ignis in Hesperium cecidit latus; atra Charybdis
Sanguineum fundo torsit mare; flebile saevi
Latravere canes. Vestali raptus ab ara
Ignis, et ostendens confectas flamma Latinas
Scinditur in partes, geminoque cacumine surgit,
Thebanos imitata rogos. Tum cardine tellus
Subsedit, veteremque jugis nutantibus Alpes
Discussere nivem. Tethys majoribus undis
Hesperiam Calpen, summumque implevit Atlanta.
Indigetes flevisse Deos, urbisque laborem

Testatos sudore Lares, delapsaque templis
Dona suis, dirasque diem foedasse volucres
Accipimus, silvisque feras sub nocte relictis
Audaces media posuisse cubilia Roma.
Tum pecudum faciles humana ad murmura linguae,
Monstrosique hominum partus, numeroque, modoque
Membrorum, matremque suus conterruit infans:
Diraque per populum Cumanae carmina vatis
Vulgantur: tum, quos sectis Bellona lacertis
Saeva movet, cecinere Deos, crinemque rotantes
Sanguineum populis ulularunt tristia Galli.
Compositis plenae gemuerunt ossibus urnae.
Tum fragor armorum, magnaeque per avia voces
Auditae nemorum, et venientes comminus umbrae:
Quique colunt junctos extremis moenibus agros,
Diffugiunt; ingens urbem cingebat Erinnys,
Excutiens pronam flagranti vertice pinum,
Stridentesque comas: Thebanam qualis Agaven
Impulit, aut saevi contorsit tela Lycurgi
Eumenis, aut qualem, jussu Junonis iniquae,

Horruit Alcides, viso jam Dite, Megaeram.
Insonuere tubae, et quanto clamore cohortes
Miscentur, tantum nox atra silentibus horis
Edidit, et medio visi consurgere campo
Tristia Sullani cecinere oracula manes;
Tollentemque caput gelidas Anienis ad undas
Agricolae fracto Marium fugere sepulchro.
Haec propter placuit Tuscos de more vetusto
Acciri vates, quorum qui maximus aevo
Aruns incoluit desertae moenia Lucae,
Fulminis edoctus motus, venasque calentes
Fibrarum, et motus errantis in aëre pennae,
Monstra jubet primum, quae nullo semine discors
Protulerat natura, rapi, sterilique nefandos
Ex utero foetus infaustis urere flammis.
Mox jubet et totam pavidis a civibus urbem
Ambiri, et festo purgantes moenia lustro,
Longa per extremos pomoeria cingere fines
Pontifices, sacri quibus est permissa potestas.
Turba minor ritu sequitur succincta Gabino,

Vestalemque chorum ducit vittata sacerdos,
Trojanam soli cui fas vidisse Minervam.
Tunc qui fata Deum, secretaque carmina servant,
Et lotam parvo revocant Almone Cybelen,
Et doctus volucres Augur servare sinistras,
Septemvirque epulis festis, Titiique sodales,
Et Salius laeto portans ancilia collo,
Et tollens apicem generoso vertice Flamen.
Dumque illi effusam longis anfractibus urbem
Circueunt, Aruns dispersos fulminis ignes
Colligit, et terrae moesto cum murmure condit,
Datque locis nomen: sacris tunc admovet aris
Electa cervice marem. Jam fundere Bacchum
Coeperat, obliquoque molas inducere cultro,
Impatiensque diu non grati victima sacri,
Cornua succincti premerent cum torva ministri,
Deposito victum praebebat poplite collum.
Nec cruor emicuit solitus, sed vulnere largo
Diffusum rutilo nigrum pro sanguine virus.
Palluit attonitus sacris feralibus Aruns,

Atque iram Superum raptis quaesivit in extis.
Terruit ipse color vatem: nam pallida tetris
Viscera tincta notis, gelidoque infecta cruore
Plurimus adsperso variabat sanguine livor.
Cernit tabe jecur madidum, venasque minaces
Hostili de parte videt: pulmonis anheli
Fibra latet, parvusque secat vitalia limes.
Cor jacet, et saniem per hiantes viscera rimas
Emittunt, produntque suas omenta latebras:
Quodque nefas nullis impune apparuit extis,
Ecce videt capiti fibrarum increscere molem
Alterius capitis: pars aegra, et marcida pendet;
Pars micat, et celeri venas movet improba pulsu.
His ubi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat: vix fas, Superi, quaecumque movetis
Prodere me populis: neque enim tibi summe litavi,
Juppiter, hoc sacrum; caesique in viscera tauri
Inferni venere Dei. Non fanda timemus;
Sed venient majora metu. Dii visa secundent.
Et fibris sit nulla fides; sed conditor artis

Finxerit ista Tages. Flexa sic omina Tuscus
Involvens, multaque tegens ambage canebat.
At Figulus, cui cura Deos, secretaque coeli
Nosse fuit, quem non stellarum Aegyptia Memphis
Aequaret visu, numerisque moventibus astra,
Aut hic errat, ait, ulla sine lege per aevum
Mundus, et incerto discurrunt sidera motu;
Aut, si fata movent, urbi, generique paratur
Humano matura lues. Terraene dehiscent,
Subsidentque urbes? An tollet fervidus aër
Temperiem? Segetes tellus infida negabit?
Omnis an infusis miscebitur unda venenis?
Quod cladis genus, o Superi, qua peste paratis
Saevitiam? Extremi multorum tempus in unum
Convenere dies. Summo si frigida coelo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucalioneos fudisset Aquarius imbres,
Totaque diffuso latuisset in aequore tellus.
Si saevum radiis Nemeaeum, Phoebe, leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,

Succensusque tuis flagrasset curribus aether.
Hi cessant ignes. Tu, qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda, chelasque peruris,
Quid tantum, Gradive, paras? Nam mitis in alto
Juppiter occasu premitur, Venerisque salubre
Sidus hebet, motuque celer Cyllenius haeret,
Et coelum Mars solus habet. Cum signa meatus
Deseruere suos, mundoque obscura feruntur,
Ensiferi nimium fulget latus Orionis,
Imminet armorum rabies; ferrique potestas
Confundet jus omne manu, scelerique nefando
Nomen erit virtus, multosque exibit in annos
Hic furor, et Superos quid prodest poscere finem?
Cum domino pax ista venit. Duc, Roma, malorum
Continuam seriem, clademque in tempora multa
Extrahe, civili tantum jam libera bello.
Terruerant satis haec pavidam praesagia plebem,
Sed majora premunt: nam qualis vertice Pindi
Edonis Ogygio decurrit plena Lyaeo,
Talis et attonitam rapitur matrona per urbem,

Vocibus his prodens urgentem pectora Phoebum.
Quo feror, o Paean, qua me super aethera raptam
Constituis terra? Video Pangaea nivosis
Cana jugis, latosque Haemi sub rupe Philippos.
Quis furor hic, o Phoebe, doce; quo tela, manusque
Romanae miscent acies, bellumque sine hoste est?
Quo diversa feror? Primos me ducis in ortus,
Qua mare Lagaei mutatur gurgite Nili.
Hunc ego, fluminea deformis truncus arena
Qui jacet, adgnosco: dubiam super aequora Syrtim,
Arentemque feror Libyen, quo tristis Erinnys
Transtulit Emathias acies: nunc desuper Alpis
Nubiferae colles, atque aëriam Pyrenen
Abripimur: patriae sedes remeamus in urbis,
Impiaque in medio peraguntur bella Senatu.
Consurgunt partes iterum, totumque per orbem
Rursus eo. Nova da mihi cernere litora ponti,
Telluremque novam; vidi jam, Phoebe, Philippos.
Haec ait, et lasso jacuit deserta furore.

PHARSALIAE

LIBER SECUNDUS.

Divisere deos, et nullis defuit aris.
Invidiam factura parens.
LIB. II.

M. A. LUCANI
PHARSALIAE
LIBER SECUNDUS.

JAMQUE irae patuere Deum, manifestaque belli
Signa dedit mundus, legesque, et foedera rerum
Praescia monstrifero vertit natura tumultu,
Indixitque nefas. Cur hanc tibi, rector Olympi,
Sollicitis visum mortalibus addere curam,
Noscant venturas ut dira per omina clades?
Sive parens rerum, cum primum informia regna,
Materiamque rudem, flamma cedente, recepit,
Fixit in aeternum causas, qua cuncta coercet,
Se quoque lege tenens, et saecula jussa ferentem
Fatorum immoto divisit limite mundum:

Sive nihil positum est, sed sors incerta vagatur,
Fertque, refertque vices, et habent mortalia casum;
Sit subitum quodcumque paras; sit caeca futuri
Mens hominum fati, liceat sperare timenti.
Ergo ubi concipiunt quantis sit cladibus orbi
Constatura fides Superum, ferale per urbem
Justitium: latuit plebejo tectus amictu
Omnis honos, nullos comitata est purpura fasces.
Tunc questus tenuere suos, magnusque per omnes
Errabat sine voce dolor. Sic funere primo
Attonitae tacuere domus, cum corpora nondum
Conclamata jacent, nec mater crine soluto
Exigit ad saevos famularum brachia planctus:
Sed cum membra premit fugiente rigentia vita,
Vultusque exanimes, oculosque in morte minaces,
Nec dum est ille dolor, sed jam metus, incubat amens,
Miraturque malum. Cultus matrona priores
Deposuit, maestaeque tenent delubra catervae.
Hae lacrimis sparsere Deos, hae pectora duro
Adfixere solo, lacerasque in limine sacro

Attonitae fudere comas, votisque vocari
Adsuetas crebris feriunt ululatibus aures.
Nec cunctae summi templo jacuere Tonantis;
Divisere Deos, et nullis defuit aris
Invidiam factura parens, quarum una madentes
Scissa genas, planctu liventes atra lacertos,
Nunc, ait, o miserae contundite pectora matres,
Nunc laniate comas, neve hunc differte dolorem,
Et summis servate malis; nunc flere potestas,
Dum pendet fortuna ducum: cum vicerit alter,
Gaudendum est. His se stimulis dolor ipse lacessit.
Nec non bella viri, diversaque castra petentes,
Effundunt justas in numina saeva querelas.
O miserae sortis, quod non in Punica nati
Tempora Cannarum fuimus, Trebiaeque juventus!
Non pacem petimus, Superi; date gentibus iras:
Nunc urbes excite feras, conjuret in armis
Mundus, Achaemeniis decurrant Medica Susis
Agmina, Massageten Scythicus non adliget Hister,
Fundat ab extremo flavos Aquilone Suevos

Albis, et indomitum Rheni caput: omnibus hostes
Reddite me populis, civile avertite bellum.
Hinc Dacus premat, inde Getes, occurrat Hiberis
Alter, ad Eoas hic vertat signa pharetras;
Nulla vacet tibi, Roma, manus: vel perdere nomen
Si placet Hesperium, Superi, collapsus in ignes
Plurimus ad terram per fulmina decidat aether.
Saeve parens, utrasque simul partesque, ducesque,
Dum nondum meruere, feri. Tantone novorum
Proventu scelerum quaerunt uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere,
Ut neuter. Tales pietas peritura querelas
Egerit; at miseros angit sua cura parentes,
Oderuntque gravis vivacia fata senectae,
Servatosque iterum bellis civilibus annos.
Atque aliquis magno quaerens exempla timori,
Non alios, inquit, motus tunc fata parabant,
Cum post Teutonicos victor, Libycosque triumphos
Exul limosa Marius caput abdidit ulva.
Stagna avidi texere soli, laxaeque paludes

Depositum, Fortuna, tuum; mox vincula ferri
Exedere senem, longusque in carcere paedor.
Consul, et eversa felix moriturus in urbe,
Poenas ante dabat scelerum: mors ipsa refugit
Saepe virum, frustraque hosti est concessa potestas
Sanguinis invisi, primo qui caedis in ictu
Diriguit, ferrumque, manu torpente, remisit.
Viderat immensam tenebroso in carcere lucem,
Terribilesque Deos scelerum, Mariumque futurum;
Audieratque pavens: fas haec contingere non est
Colla tibi; debet multas hic legibus aevi,
Ante suam, mortes: vanum depone furorem.
Si libet ulcisci deletae funera gentis,
Hunc, Cimbri, servate senem. Non ille favore
Numinis, ingenti Superum protectus ab ira.
Vir ferus, et Romam cupienti perdere fato
Sufficiens. Idem pelago delatus iniquo
Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati jacuit per regna Jugurthae,
Et Poenos pressit cineres: solatia fati

Carthago, Mariusque tulit; pariterque jacentes
Ignovere Deis. Libycas sibi colligit iras,
Ut primum fortuna redit: servilia solvit
Agmina, conflato saevas ergastula ferro
Exeruere manus; nulli gestanda dabantur
Signa ducis, nisi qui scelerum jam fecerat usum,
Attuleratque in castra nefas. Pro fata! Quis ille,
Quis fuit ille dies, Marius quo moenia victor
Corripuit? quantoque gradu mors saeva cucurrit?
Nobilitas cum plebe perit, lateque vagatur
Ensis, et a nullo revocatum est pectore ferrum.
Stat cruor in templis, multaque rubentia caede
Lubrica saxa madent. Nulli sua profuit aetas:
Non senis extremum piguit vergentibus annis
Praecipitasse diem, nec primo in limine vitae
Infantis miseri nascentia rumpere fata.
Crimine quo parvi caedem potuere mereri?
Sed satis est jam posse mori: trahit ipse furoris
Impetus, et visum est lenti quaesisse nocentem.
In numerum pars magna perit, rapuitque cruentus

Victor ab ignota vultus cervice recisos,
Dum vacua pudet ire manu: spes una salutis
Oscula pollutae fixisse trementia dextrae,
Mille licet gladii mortis nova signa sequantur.
Degener o populus, vix saecula longa decorum
Sic meruisse viris, ne dum breve dedecus aevi,
Et vitam, dum Sulla redit. Cui funera vulgi
Flere vacet? Vix te sparsum per viscera, Baebi,
Innumeras inter carpentis membra coronae
Discessisse manus, aut te, praesage malorum
Antoni, cujus laceris pendentia canis
Ora ferens miles festae rorantia mensae
Imposuit. Truncos laceravit Fimbria Crassos,
Saeva Tribunitio maduerunt robora tabo.
Te quoque neglectum violatae, Scaevola, dextrae
Ante ipsum penetrale Deae, semperque calentes
Mactavere focos: parvum sed fessa senectus
Sanguinis effudit jugulo, flammisque pepercit.
Septimus haec sequitur repetitis fascibus annus.
Ille fuit vitae Mario modus, omnia passo,

Quae pejor fortuna potest, atque omnibus uso,
Quae melior; mensoque homini quid fata pararent.
Jam quot apud Sacri cecidere cadavera portum,
Aut Collina tulit stratas quot porta catervas?
Tunc cum paene caput mundi, rerumque potestas
Mutavit translata locum, Romanaque Samnis
Ultra Caudinas speravit vulnera furcas.
Sulla quoque immensis accessit cladibus ultor.
Ille quod exiguum restabat sanguinis urbi
Hausit; dumque nimis jam putrida membra recidit,
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus: periere nocentes,
Sed cum jam soli possent superesse nocentes.
Tunc data libertas odiis, resolutaque legum
Frenis ira ruit: non uni cuncta dabantur,
Sed fecit sibi quisque nefas: semel omnia victor
Jusserat. Infandum domini per viscera ferrum
Exegit famulus: nati maduere paterno
Sanguine; certatum est, cui cervix caesa parentis
Cederet, in fratrum ciciderunt praemia fratres.

Busta repleta fuga, permixtaque viva sepultis
Corpora; nec populum latebrae cepere ferarum.
Hic laqueo fauces, elisaque guttura fregit,
Hic se praecipiti jaculatus pondere dura
Dissiluit percussus humo, mortesque cruento
Victori rapuere suas: hic robora busti
Extruit ipse sui, nec dum omni sanguine fuso
Desilit in flammas, et, dum licet, occupat ignes.
Colla ducum pilo trepidam gestata per urbem,
Et medio congesta foro: cognoscitur illic
Quidquid ubique latet. Scelerum non Thracia tantum
Vidit Bistonii stabulis pendere tyranni,
Postibus Antaei Libye; nec Graecia maerens
Tam laceros artus Pisaea flevit in aula.
Cum jam tabe fluunt, confusaque tempore multo
Amisere notas, miserorum dextra parentum
Colligit, et pavido subducit cognita furto:
Meque ipsum memini caesi deformia fratris
Ora rogo cupidum, vetitisque imponere flammis,
Omnia Sullanae lustrasse cadavera pacis,

Perque omnes truncos, cum qua cervice recisum
Conveniat, quaesisse caput. Quid sanguine manes
Placatos Catuli referam, cum victima tristis
Inferias Marius, forsan nolentibus umbris,
Pendit inexpleto non fanda piacula busto?
Cum laceros artus, aequataque vulnera membris
Vidimus, et toto quamvis in corpore caeso
Nil animae letale datum, moremque nefandae
Dirum saevitiae, pereuntis parcere morti.
Avulsae cecidere manus, exsectaque lingua
Palpitat, et muto vacuum ferit aëra motu.
Hic aures, alius spiramina naris aduncae
Amputat, ille cavis evolvit sedibus orbes,
Ultimaque effudit spectatis lumina membris.
Vix erit ulla fides, tam saevi criminis unum
Tot poenas cepisse caput. Sic mole ruinae
Fracta sub ingenti miscentur pondere membra,
Nec magis informes veniunt ad litora trunci,
Qui medio periere freto. Quid perdere fructum
Juvit, et ut vilem Marii confundere vultum?

Ut scelus hoc Sullae, caedesque ostensa placeret,
Adgnoscendus erat. Vidit Fortuna colonos
Praenestina suos cunctos simul ense recisos,
Unius populum pereuntem tempore mortis.
Tunc flos Hesperiae, Latii jam sola juventus,
Concidit, et miserae maculavit ovilia Romae.
Tot simul infesto juvenes occumbere leto
Saepe fames, pelagique furor, subitaeque ruinae,
Aut coeli, terraeque lues, aut bellica clades,
Nunquam poena fuit. Densi vix agmina vulgi
Inter et exangues immissa morte catervas,
Victores movere manum; vix caede peracta
Procumbunt, dubiaque labant cervice, sed illos
Magna premit strages, peraguntque cadavera partem
Caedis; viva graves elidunt corpora trunci.
Intrepidus tanti sedit securus ab alto
Spectator sceleris: miseri tot millia vulgi
Non piguit jussisse mori. Congesta recepit
Omnia Tyrrhenus Sullana cadavera gurges.
In fluvium primi cecidere, in corpora summi;

Praecipites haesere rates, et strage cruenta
Interruptus aquis fluxit prior amnis in aequor,
Ad molem stetit unda sequens: nam sanguinis alti
Vis sibi fecit iter, campumque effusa per omnem,
Praecipitique ruens Tiberina ad flumina rivo
Haerentes adjuvit aquas, nec jam alveus amnem,
Nec retinent ripae, redeuntque cadavera campo.
Tandem Tyrrhenas vix eluctatus in undas
Sanguine caeruleum torrenti dividit aequor.
Hisne salus rerum, felix his Sulla vocari,
His meruit tumulum medio sibi tollere Campo?
Haec rursus patienda manent: hoc ordine belli
Ibitur: hic stabit civilibus exitus armis.
Quamquam agitant graviora metu, multumque coitur
Humani generis majore in proelia damno.
Exulibus Mariis bellorum maxima merces
Roma recepta fuit, nec plus victoria Sullae
Praestitit, invisas penitus quam tollere partes.
Hos alio, Fortuna, vocas; olimque potentes
Concurrunt: neuter civilia bella moveret.

Contentus, quo Sulla fuit. Sic maesta senectus
Praeteritique memor flebat, metuensque futuri.
At non magnanimi percussit pectora Bruti
Terror, et in tanta pavidi formidine motus
Pars populi lugentis erat: sed nocte sopora,
Parrhasis obliquos Helice cum verteret axes,
Atria cognati pulsat non ampla Catonis.
Invenit insomni volventem publica cura
Fata virum, casusque urbis, cunctisque timentem,
Securumque sui, farique his vocibus orsus:
Omnibus expulsae terris, olimque fugatae
Virtutis jam sola fides, quam turbine nullo
Excutiet fortuna tibi, tu mente labantem
Dirige me, dubium certo tu robore firma.
Namque alii Magnum, vel Caesaris arma sequantur,
Dux Bruto Cato solus erit. Pacemne tueris,
Inconcussa tenens dubio vestigia mundo?
An placuit ducibus scelerum, populique furentis
Cladibus immixtum civile absolvere bellum?
Quemque suae rapiunt scelerata in proelia causae;

Hos polluta domus, legesque in pace timendae,
Hos ferro fugienda fames, mundique ruinae
Permiscenda fides: nullum furor egit in arma.
Castra petunt magna victi mercede: tibi uni
Per se bella placent. Quid tot durasse per annos
Profuit immunem corrupti moribus aevi?
Hoc solum longae pretium virtutis habebis;
Accipient alios, facient te bella nocentem.
Nec tantum, o Superi, liceat feralibus armis,
Has etiam movisse manus, nec pila lacertis
Missa tuis caeca telorum in nube ferantur,
Nec tanta in casum virtus eat: ingeret omnis
Se belli fortuna tibi; quis nolet ab isto
Ense mori, quamvis alieno vulnere labens,
Et scelus esse tuum? Melius tranquilla sine armis
Otia solus ages, sicut coelestia semper
Inconcussa suo volvuntur sidera lapsu;
Fulminibus propior terrae succenditur aër,
Imaque telluris ventos, tractusque coruscos
Flammarum accipiunt; nubes excedit Olympus

Lege Deum: minimas rerum discordia turbat,
Pacem summa tenent. Quam laetae Caesaris aures
Accipient tantum venisse in proelia civem!
Nam praelata suis numquam diversa dolebit
Castra ducis Magni: nimium placet ipse, Catoni
Si bellum civile placet. Pars magna Senatus,
Et duce privato gesturus proelia Consul
Sollicitant, proceresque alii, quibus adde Catonem
Sub juga Pompeji, toto jam liber in orbe
Solus Caesar erit. Quod si pro legibus arma
Ferre juvat patriis, libertatemque tueri,
Nunc neque Pompeji Brutum, neque Caesaris hostem,
Post bellum victoris habes. Sic fatur; at illi
Arcano sacras reddit Cato pectore voces.
Summum, Brute, nefas civilia bella fatemur,
Sed quo fata trahunt virtus secura sequetur:
Crimen erit Superis et me fecisse nocentem.
Sidera quis, mundumque velit spectare cadentem
Expers ipse metus? Quis, cum ruat arduus aether,
Terra labet mixto coëuntis pondere mundi,

Compressas tenuisse manus? Gentesne furorem
Hesperium ignotae, Romanaque bella sequentur,
Deductique fretis alio sub sidere Reges,
Otia solus agam? Procul hunc arcete furorem,
O Superi, motura Dacas ut clade, Getasque,
Securo me Roma cadat. Ceu morte parentem
Natorum orbatum, longum producere funus
Ad tumulum jubet ipse dolor; juvat ignibus atris
Inseruisse manus, constructoque aggere busti
Ipsum atras tenuisse faces; non ante revellar,
Exanimem quam te complectar, Roma, tuumque
Nomen, libertas, et inanem prosequar umbram.
Sic eat; immites Romana piacula Divi
Plena ferant, nullo fraudemus sanguine bellum.
O utinam, coelique Deis, Erebique placeret
Hoc caput in cunctas damnatum exponere poenas!
Devotum hostiles Decium pressere catervae:
Me geminae figant acies, me barbara telis
Rheni turba petat; cunctis ego pervius hastis
Excipiam medius totius vulnera belli.

Hic redimat sanguis populos, hac caede luatur
Quidquid Romani meruerunt pendere mores.
Ad juga cur faciles populi, cur saeva volentes
Regna pati pereunt? Me solum invadite ferro,
Me frustra leges, et inania jura tuentem:
Hic dabit, hic pacem jugulus, finemque laborum
Gentibus Hesperiis: post me regnare volenti
Non opus est bello. Quin publica signa, ducemque
Pompejum sequimur? nec, si fortuna favebit,
Hunc quoque totius sibi jus promittere mundi
Non bene compertum est: ideo me milite vincat,
Ne sibi se vicisse putet. Sic fatur, et acres
Irarum movit stimulos, juvenisque calorem
Excitat in nimios belli civilis amores.
Interea Phoebo gelidas pellente tenebras,
Pulsatae sonuere fores, quas sancta relicto
Hortensi maerens irrupit Marcia busto;
Quondam virgo toris melioris juncta mariti:
Mox ubi connubii pretium, mercesque soluta est.
Tertia jam soboles, alios fecunda penates

Impletura datur, geminas e sanguine matris
Permixtura domos. Sed postquam condidit urna
Supremos cineres, miserando concita vultu,
Effusas laniata comas, concussaque pectus
Verberibus crebris, cineresque ingesta sepulchri,
Non aliter placitura viro, sic maesta profatur.
Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
Jussa, Cato, et geminos excepi foeta maritos.
Visceribus lassis, partuque exhausta revertor,
Jam nulli tradenda viro: da foedera prisci
Illibata tori; da tantum nomen inane
Connubii: liceat tumulo scripsisse, Catonis
Marcia; nec dubium longo quaeratur in aevo,
Mutarim primas expulsa, an tradita, taedas.
Non me laetorum comitem, rebusque secundis
Accipis, in curas venio, partemque laborum.
Da mihi castra sequi: cur tuta in pace relinquar,
Et sit civili propior Cornelia bello?
Hae flexere virum voces, et tempora quamquam
Sint aliena toris, jam fato in bella vocante,

Foedera sola tamen, vanaque carentia pompa
Jura placent, sacrisque Deos admittere testes.
Festa coronato non pendent limine serta,
Infulaque in geminos discurrit candida postes,
Legitimaeque faces, gradibusque adclivis eburnis
Stat torus, et picto vestes discriminat auro,
Turritaque premens frontem matrona corona
Translata vetuit contingere limina planta.
Non timidum nuptae leviter tectura pudorem
Lutea demissos velarunt flammea vultus;
Balteus haud fluxos gemmis adstrinxit amictus,
Colla monile decens, humerisque haerentia primis
Suppara nudatos cingunt angusta lacertos.
Sic, ut erat, maesti servans lugubria cultus,
Quoque modo natos, hoc est complexa maritum.
Obsita funerea celatur purpura lana;
Non soliti lusere sales, nec more Sabino
Excepit tristis convicia festa maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui:
Junguntur taciti, contentique auspice Bruto.

Ille nec horrificam sancto dimovit ab ore
Caesariem, duroque admisit gaudia vultu:
Ut primum tolli feralia viderat arma,
Intonsos rigidam in frontem descendere canos
Passus erat, maestamque genis increscere barbam.
Uni quippe vacat studiis, odiisque carenti,
Humanum lugere genus; nec foedera prisci
Sunt tentata tori; justo quoque robur amori
Restitit. Hi mores, haec duri immota Catonis
Secta fuit, servare modum, finemque tenere,
Naturamque sequi, patriaeque impendere vitam,
Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.
Huic epulae, vicisse famem, magnique penates,
Summovisse hiemem tecto, pretiosaque vestis,
Hirtam membra super, Romani more Quiritis,
Induxisse togam, Venerisque huic maximus usus,
Progenies. Urbi pater est, urbique maritus:
Justitiae cultor, rigidi servator honesti,
In commune bonus, nullosque Catonis in actus
Subrepsit, partemque tulit sibi nata voluptas.

Interea trepido discedens agmine Magnus,
Moenia Dardanii tenuit Campana coloni.
Haec placuit belli sedes, hinc summa moventis
Hostis in occursum sparsas extendere partes,
Umbrosis mediam qua collibus Appenninus
Erigit Italiam, nullo qua vertice tellus
Altius intumuit, propiusque accessit Olympo.
Mons inter geminas medius se porrigit undas
Inferni, superique maris, collesque coercent
Hinc Tyrrhena vado frangentes aequora Pisae,
Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
Fontibus hic vastis immensos concipit amnes,
Fluminaque in gemini spargit divortia ponti.
In laevum cecidere latus, veloxque Metaurus,
Crustumiumque rapax, et junctus Sapis Isauro,
Sennaque, et Hadriacas qui verberat Aufidus undas;
Quoque magis nullum tellus se solvit in amnem,
Eridanus fractas devolvit in aequora silvas,
Hesperiamque exhaurit aquis. Hunc fabula primum
Populea fluvium ripas umbrasse corona;

Cumque diem pronum transverso limite ducens
Succendit Phaëton flagrantibus aethera loris,
Gurgitibus raptis penitus tellure perusta,
Hunc habuisse pares Phoebeis ignibus undas.
Non minor hic Nilo, si non per plana jacentis
Aegypti Libycas Nilus stagnaret arenas.
Non minor hic Histro, nisi quod dum permeat orbem
Hister, casuros in quaelibet aequora fontes
Accipit, et Scythicas exit non solus in undas.
Dexteriora petens montis declivia Thybrim
Unda facit, Rutubamque cavum: delabitur inde
Vulturnusque celer, nocturnaeque editor aurae
Sarnus, et umbrosae Liris per regna Maricae
Vestinis impulsus aquis, radensque Salerni
Culta Siler, nullasque vado qui Macra moratus
Alnos, vicinae procurrit in aequora Lunae.
Longior educto qua surgit in aëra dorso,
Gallica rura videt, devexasque excipit Alpes.
Tunc Umbris, Marsisque ferax, domitusque Sabello
Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes

Indigenas Latii populos, non deserit ante
Hesperiam, quam cum Scyllaeis clauditur undis,
Extenditque suas in templa Lacinia rupes,
Longior Italia, donec confinia pontus
Solveret incumbens, terrasque repelleret aequor.
At postquam gemino tellus elisa profundo est,
Extremi colles Siculo cessere Peloro.
Caesar in arma furens, nullas, nisi sanguine fuso,
Gaudens habere vias, quod non terat hoste vacantes
Hesperiae fines, vacuosque irrumpat in agros,
Atque ipsum non perdat iter, consertaque bellis
Bella gerat, non tam portas intrare patentes,
Quam fregisse juvat, nec tam patiente colono
Arva premi, quam si ferro populetur, et igni:
Concessa pudet ire via, civemque videri.
Tunc urbes Latii dubiae, varioque favore
Ancipites, quamquam primo terrore ruentis
Cessurae belli, denso tamen aggere firmant
Moenia, et abrupto circumdant undique vallo,
Saxorumque orbes, et quae super eminus hostem

Tela petant, altis murorum turribus aptant.
Pronior in Magnum populus, pugnatque minaci
Cum terrore fides. Ut cum mare possidet Auster
Flatibus horrisonis, hunc aequora tota sequuntur:
Si rursus tellus, pulsu laxata tridentis
Aeolii, tumidis immittat fluctibus Eurum,
Quamvis icta novo, ventum tenuere priorem
Aequora, nubiferoque polus cum cesserit Euro,
Vindicat unda Notum. Facilis sed vertere mentes
Terror erat, dubiamque fidem fortuna ferebat.
Gens Etrusca fuga trepidi nudata Libonis,
Jusque sui pulso jam perdidit Umbria Thermo:
Nec gerit auspiciis civilia bella paternis,
Caesaris audito conversus nomine, Sulla.
Varus, ut admotae pulsarunt Auximon alae,
Per diversa ruens neglecto moenia tergo,
Qua silvae, qua saxa, fugit. Depellitur arce
Lentulus Exculea: victor cedentibus instat,
Divertitque acies; solusque ex agmine tanto
Dux fugit, et nullas ducentia signa cohortes.

Tu quoque nudatam commissae deseris arcem,
Scipio, Luceriae; quamquam fortissima pubes
His sedeat castris, jampridem Caesaris armis
Parthorum seducta metu, qua Gallica damna
Supplevit Magnus, dumque ipse ad bella vocaret,
Donavit socero Romani sanguinis usum.
At te Corfini validis circumdata muris
Tecta tenent, pugnax Domiti; tua classica servat
Oppositus quondam polluto tiro Miloni.
Ut procul immensam campo consurgere nubem,
Ardentesque acies percussis sole corusco
Conspexit telis, Socii, decurrite, dixit,
Fluminis ad ripas, undaeque immergite pontem;
Et tu montanis totus nunc fontibus exi,
Atque omnes trahe, gurges, aquas, ut spumeus alnos
Discussa compage feras: hoc limite bellum
Haereat, hac hostis lentus terat otia ripa.
Praecipitem cohibete ducem; victoria nobis
Hic primum stans Caesar erit: Nec plura locutus
Devolvit rapidum nequidquam moenibus agmen.

Nam prior e campis ut conspicit amne soluto
Rumpi Caesar iter, calida prolatus ab ira,
Non satis est muris latebras quaesisse pavori,
Obstruitis campos, fluviisque arcere paratis,
Ignavi? Non si tumido me gurgite Ganges
Summoveat, stabit jam flumine Caesar in ullo
Post Rubiconis aquas. Equitum properate catervae,
Ite simul pedites, ruiturum ascendite pontem.
Haec ubi dicta, levis totas accepit habenas
In campum sonipes, crebroque simillima nimbo
Trans ripam validi torserunt tela lacerti.
Ingreditur pulsa fluvium statione vacantem
Caesar, et ad tutas hostis compellitur arces:
Et jam moturas ingentia pondera turres
Erigit, et mediis subrepsit vinea muris.
Ecce, nefas belli, reseratis agmina portis
Captivum traxere ducem, civisque superbi
Constitit ante pedes; vultu tamen alta minaci
Nobilitas recta ferrum cervice poposcit.
Scit Caesar poenamque peti, veniamque timeri.

Vive, licet nolis, et nostro munere, dixit,
Cerne diem; victis jam spes bona partibus esto,
Exemplumque mei: vel, si libet, arma retenta,
Et nihil hac venia, si viceris ipse, paciscor.
Fatur, et adstrictis laxari vincula palmis
Imperat. Heu, quanto melius, vel caede peracta,
Parcere Romano potuit fortuna pudori!
Poenarum extremum civi, quod castra secutus
Sit patriae, Magnumque ducem, totumque Senatum,
Ignosci. Premit ille graves interritus iras,
Et secum: Romamne petes, pacisque recessus,
Degener? In medios belli non ire furores
Jamdudum moriture paras? Rue certus, et omnes
Lucis rumpe moras, et Caesaris effuge munus.
Nescius interea capti ducis arma parabat
Magnus, ut immixto firmaret robore partes.
Jamque secuturo jussurus classica Phoebo,
Tentandasque ratus moturi militis iras,
Adloquitur tacitas veneranda voce cohortes:
O scelerum ultores, melioraque signa secuti,

O vere Romana manus, quibus arma Senatus
Non privata dedit, votis deposcite pugnam.
Ardent Hesperii saevis populatibus agri;
Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes,
Jam tetigit sanguis pollutos Caesaris enses.
Dii melius, belli tulimus quod damna priores:
Coeperit inde nefas. Jamjam, me praeside, Roma
Supplicium, poenamque petat: neque enim ista vocari
Proelia justa decet, patriae sed vindicis iram.
Nec magis hoc bellum est, quam cum Catilina paravit
Arsuras in tecta faces, sociusque furoris
Lentulus, exertique manus vesana Cethegi.
O rabies miseranda ducis! Cum fata Camillis
Te, Caesar, magnisque velint miscere Metellis,
Ad Cinnas, Mariosque venis? Sternere profecto,
Ut Catulo jacuit Lepidus, nostrasque secures
Passus, Sicanio tegitur qui Carbo sepulchro,
Quique feros movit Sertorius exul Iberos.
Quamquam, si qua fides, his te quoque jungere, Caesar,
Invideo, nostrasque manus quod Roma furenti

Opposuit. Parthorum utinam post proelia sospes,
Et Scythicis Crassus victor remeasset ab oris,
Ut simili causa caderes, qua Spartacus hostis!
Te quoque si Superi titulis accedere nostris
Jusserunt, valet in torquendo dextera pilo,
Fervidus haec iterum circum praecordia sanguis
Incaluit: disces non esse ad bella fugaces,
Qui pacem potuere pati. Licet ille solutum,
Defectumque vocet, ne vos mea terreat aetas.
Dux sit in his castris senior, dum miles in illis.
Quo potuit civem populus perducere liber,
Ascendi, supraque nihil, nisi regna, reliqui.
Non privata cupit, Romana quisquis in urbe
Pompejum transire parat. Hinc Consul uterque,
Hinc acies statura ducum est. Caesarne Senatus
Victor erit? Non tam caeco trahis omnia cursu.
Teque nihil, Fortuna, pudet. Multisne rebellis
Gallia jam lustris, aetasque impensa labori
Dant animos? Rheni gelidis quod fugit ab undis,
Oceanumque vocans incerti stagna profundi.

Territa quaesitis ostendit terga Britannis?
An vanae tumuere minae, quod fama furoris
Expulit armatam patriis e sedibus urbem?
Heu demens! non te fugiunt, me cuncta sequuntur.
Qui cum signa tuli toto fulgentia ponto,
Ante bis exactum quam Cynthia conderet orbem,
Omne fretum metuens pelagi Pirata reliquit,
Angustaque domum terrarum in sede poposcit.
Idem per Scythici profugum divortia ponti
Indomitum Regem, Romanaque fata morantem,
Ad mortem, Sulla felicior, ire coegi.
Pars mundi mihi nulla vacat; sed tota tenetur
Terra meis, quocumque jacet sub sole, tropaeis.
Hinc me victorem gelidas ad Phasidos undas
Arctos habet, calida medius mihi cognitus axis
Aegypto, atque umbras nusquam flectente Syene.
Occasus mea jura timet, Tethymque fugacem
Qui ferit, Hesperius, post omnia flumina, Baetis.
Me domitus cognovit Arabs, me Marte feroces
Heniochi, notique erepto vellere Colchi.

Cappadoces mea signa timent, et dedita sacris
Incerti Judaea Dei, mollisque Sophene.
Armenios, Cilicasque feros, Taurosque subegi:
Quod socero bellum, praeter civile, reliqui?
Verba ducis nullo partes clamore sequuntur,
Nec matura petunt promissae classica pugnae.
Sensit et ipse metum Magnus, placuitque referri
Signa, nec in tantae discrimina mittere pugnae
Jam victum fama non visi Caesaris agmen.
Pulsus ut armentis primo certamine taurus
Silvarum secreta petit, vacuosque per agros
Exul in adversis explorat cornua truncis;
Nec redit in pastus, nisi cum cervice recepta
Excussi placuere tori; mox reddita victor
Quoslibet in saltus comitantibus agmina tauris
Invito pastore trahit. Sic viribus impar
Tradidit Hesperiam, profugusque per Appula rura
Brundusii tutas conscendit Magnus in arces.
Urbs est Dictaeis olim possessa colonis,
Quos Creta profugos vexere per aequora puppes

Cecropiae, victum mentitis Thesea velis.
Hanc latus angustum jam se cogentis in arctum
Hesperiae, tenuem producit in aequora linguam,
Hadriacas flexis claudit quae cornibus undas.
Nec tamen hoc arctis immissum faucibus aequor
Portus erat, si non violentos insula Coros
Exciperet saxis, lassasque refunderet undas.
Hinc illinc montes scopulosae rupis aperto
Opposuit natura mari, flatusque removit,
Ut tremulo starent contentae fune carinae.
Hinc late patet omne fretum, seu vela ferantur
In portus, Corcyra, tuos, seu laeva petatur
Illyris Ionias vergens Epidamnus in undas.
Hac fuga nautarum, cum totas Hadria vires
Movit, et in nubes abiere Ceraunia, cumque
Spumoso Calaber perfunditur aequore Sason.
Ergo ubi nulla fides rebus post terga relictis,
Nec licet ad duros Martem convertere Hiberos,
Cum mediae jaceant immensis tractibus Alpes,
Tunc sobole e tanta natum, cui firmior aetas,

Adfatur: Mundi jubeo tentare recessus.
Euphratem, Nilumque move, quo nominis usque
Nostri fama venit, quas est vulgata per urbes
Per me Roma ducem: sparsos per rura colonos
Redde mari Cilicas, Pharios hinc concute Reges,
Tigranemque meum: nec Pharnacis arma relinquas,
Admoneo, nec tu populos utraque vagantes
Armenia, Pontique feras per litora gentes,
Riphaeasque manus, et quas tenet aequore denso
Pigra palus Scythici patiens Maeotica plaustri.
Sed quid plura moror? Totos mea, nate, per ortus
Bella feres, totoque urbes agitabis in orbe
Perdomitas; omnes redeant in castra triumphi.
Et vos, qui Latios signatis nomine fastos,
Primus in Epirum Boreas agat, inde per arva
Grajorum, Macedumque novas adquirite vires,
Dum paci dat tempus hiems. Sic fatur, et omnes
Jussa gerunt, solvuntque cavas a litore puppes.
At numquam patiens pacis, longaeque quietis
Armorum, ne quid fatis mutare liceret,

Adsequitur, generique premit vestigia Caesar.
Sufficerent aliis primo tot moenia cursu
Rapta, tot oppressae depulsis hostibus arces;
Ipsa caput mundi, bellorum maxima merces,
Roma capi facilis: sed Caesar in omnia praeceps,
Nil actum credens, cum quid superesset agendum,
Instat atrox, et adhuc, quamvis possederit omnem
Italiam, extremo sedeat quod litore Magnus,
Communem tamen esse dolet: nec rursus aperto
Vult hostes errare freto, sed molibus undas
Obstruit, et latum dejectis rupibus aequor.
Cedit in immensum cassus labor; omnia pontus
Haurit saxa vorax, montesque immiscet arenis:
Ut maris Aegaei medias si celsus in undas
Depellatur Eryx, nullae tamen aequore rupes
Emineant, vel si convulso vertice Gaurus
Decidat in fundum penitus stagnantis Averni.
Ergo ubi nulla vado tenuit sua pondera moles,
Tunc placuit caesis innectere vincula silvis,
Roboraque immensis late religare catenis.

Talem fama canit tumidum super aequora Xerxem
Construxisse vias, multum cum pontibus ausus,
Europamque Asiae, Sestonque admovit Abido,
Incessitque fretum rapidi super Hellesponti,
Non Eurum, Zephyrumque timens: cum vela, ratesque
In medium deferret Athon. Sic ora profundi
Arctantur casu nemorum: tunc aggere multo
Surgit opus, longaeque tremunt super aequora turres.
Pompejus tellure nova compressa profundi
Ora videns, curis animum mordacibus angit,
Ut reseret pelagus, spargatque per aequora bellum.
Saepe Noto plenae, tensisque rudentibus actae,
Ipsa maris per claustra rates fastigia molis
Discussere salo, spatiumque dedere carinis,
Tortaque per tenebras validis balista lacertis,
Multifidas jaculata faces. Ut tempora tandem
Furtivae placuere fugae, ne litora clamor
Nauticus exagitet, neu buccina dividat horas,
Neu tuba praemonitos perducat ad aequora nautas,
Praecepit sociis. Jam coeperat ultima Virgo

Phoebum laturas ortu praecedere Chelas,
Cum taciti solvêre rates: non ancora voces
Movit, dum spissis avellitur uncus arenis,
Dum juga curvantur mali, dumque ardua pinus
Erigitur, pavidi classis siluere magistri;
Strictaque pendentes deducunt carbasa nautae,
Nec quatiunt validos, ne sibilet aura, rudentes.
Dux etiam votis hoc te, Fortuna, precatur,
Quam retinere vetas, liceat sibi perdere saltem
Italiam. Vix fata sinunt; nam murmure vasto
Impulsum rostris sonuit mare, fluctuat unda,
Totque carinarum permixtis aequora sulcis.
Ergo hostes portis, quas omnes solverat urbis
Cum fato conversa fides, murisque recepti,
Praecipiti cursu flexi per cornua portus
Ora petunt, pelagusque dolent contingere classes.
Heu pudor, exigua est fugiens victoria Magnus.
Angustus puppes mittebat in aequora limes
Arctior Euboica, qua Chalcida verberat, unda.
Hic haesere rates geminae, classique paratas

Excepere manus, tractoque in litora bello,
Hic primum rubuit civili sanguine Nereus.
Cetera classis abit summis spoliata carinis.
Ut Pagasaea ratis peteret cum Phasidos undas,
Cyaneas tellus emisit in aequora cautes,
Rapta puppe minor subducta est montibus Argo,
Vanaque percussit pontum Symplegas inanem,
Et statura redit. Jam Phoebum urgere monebat
Non idem Eoi color aetheris, albaque nondum
Lux rubet, et flammas propioribus eripit astris,
Et jam Plejas hebet, flexi jam plaustra Bootae
In faciem puri redeunt languentia coeli,
Majoresque latent stellae, calidumque refugit
Lucifer ipse diem; pelagus jam, Magne, tenebas,
Non ea fata ferens, quae, cum super aequora toto
Praedonem sequerere mari: lassata triumphis
Cessavit fortuna tuis; cum conjuge pulsus,
Et natis, totosque trahens in bella penates,
Vadis adhuc ingens, populis comitantibus, exul.
Quaeritur indignae sedes longinqua ruinae.

Non quia te Superi patrio privare sepulchro
Maluerint; Phariae busto damnantur arenae:
Parcitur Hesperiae, procul hoc ut in orbe remoto
Abscondat fortuna nefas, Romanaque tellus
Immaculata sui servetur sanguine Magni.

PHARSALIAE

LIBER TERTIUS.

tristi spoliantur templa rapina;
Pauperiorque fuit tunc primum Cæsare Roma.
LIB. III

M. A. LUCANI
PHARSALIAE
LIBER TERTIUS.

Propulit ut classem velis cedentibus Auster
Incumbens, mediumque rates tenuere profundum,
Omnis in Ionios spectabat navita fluctus;
Solus ab Hesperia non flexit lumina terra
Magnus, dum patrios portus, dum litora numquam
Ad visus reditura suos, tectumque cacumen
Nubibus, et dubios cernit vanescere montes.
Inde soporifero cesserunt languida Somno
Membra ducis: diri tum plena horroris imago
Visa caput maestum per hiantes Julia terras
Tollere, et accenso furialis stare sepulchro.

Sedibus Elysiis, campoque expulsa piorum
Ad Stygias, inquit, tenebras, manesque nocentes
Post bellum civile trahor: vidi ipsa tenentes
Eumenidas, quaterent quas vestris lampadas armis.
Praeparat innumeras puppes Acherontis adusti
Portitor, in multas laxantur Tartara poenas.
Vix operi cunctae, dextra properante, Sorores
Sufficiunt: lassant rumpentes stamina Parcas.
Conjuge me laetos duxisti, Magne, triumphos:
Fortuna est mutata toris; semperque potentes
Detrahere in cladem fato damnata maritos,
En nupsit tepido pellex Cornelia busto.
Haereat illa tuis per bella, per aequora signis,
Dum non securos liceat mihi rumpere somnos,
Et nullum vestro vacuum sit tempus amori,
Sed teneat Caesarque dies, et Julia noctes.
Me non Lethaeae, conjux, oblivia ripae
Immemorem fecere tui, Regesque silentum
Permisere sequi: veniam, te bella gerente,
In medias acies. Numquam tibi, Magne, per umbras,

Perque meos manes, generum non esse licebit.
Abscindis frustra ferro tua pignora: bellum
Te faciet civile meum. Sic fata, refugit
Umbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.
Ille Dei quamvis cladem, manesque minentur;
Major in arma ruit, certa cum mente malorum.
Et quid, ait, vani terremur imagine visus?
Aut nihil est sensus animis a morte relictum,
Aut mors ipsa nihil. Titan jam pronus in undas
Ibat, et igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet lunae, seu plena futura est,
Seu jam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
Puppibus accessus faciles; legêre rudentes,
Et posito remis petierunt litora malo.
Caesar, ut emissas venti rapuere carinas,
Absconditque fretum classes, et litore solus
Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Laetificat Magni; queritur quod tuta per aequor
Terga ferant hostes; neque enim sufficit ulla
Praecipiti fortuna viro; nec vincere tanti,

Ut bellum differret, erat. Tunc pectore curas
Expulit armorum, pacique intentus agebat;
Quoque modo vanos populi conciret amores
Gnarus, et irarum causas, et summa favoris
Annona momenta trahi: namque adserit urbes
Sola fames, emiturque metus, cum segne potentes
Vulgus alunt; nescit plebes jejuna timere.
Curio Sicanas transcendere jussus in urbes,
Qua mare tellurem subitis aut obruit undis,
Aut scidit, et medias fecit sibi litora terras.
Vis illic ingens pelagi, semperque laborant
Aequora, ne rupti repetant confinia montes.
Bellaque Sardoas etiam sparguntur in oras.
Utraque frugiferis est insula nobilis arvis.
Nec prius Hesperiam longinquis messibus ullae,
Nec Romana magis complerunt horrea, terrae.
Ubere vix glebae superat, cessantibus Austris,
Cum medium nubes Borea cogente sub axem
Effusis magnum Libye tulit imbribus annum.
Haec ubi sunt provisa duci, tunc agmina victor

Non armata trahens, sed pacis habentia vultum,
Tecta petit patriae. Pro! si remeasset in urbem
Gallorum tantum populis, Arctoque subacta,
Quam seriem rerum longa praemittere pompa,
Quas potuit belli facies! ut vincula Rheno,
Oceanoque daret! celsos ut Gallia currus
Nobilis, et flavis sequeretur mixta Britannis!
Perdidit o qualem vincendo plura triumphum!
Non illum laetis vadentem coetibus urbes,
Sed tacitae videre metu; non constitit usquam
Obvia turba duci: gaudet tamen esse timori
Tam magno populis, et se non mallet amari.
Jamque et praecipites superaverat Anxuris arces.
Et qua Pontinas via dividit uda paludes,
Qua sublime nemus, Scythicae qua regna Dianae,
Quaque iter est Latiis ad summam fascibus Albam;
Excelsa de rupe procul jam conspicit urbem,
Arctoi toto non visam tempore belli;
Miratusque suae, sic fatur, moenia Romae:
Tene, Deum sedes, non ullo Marte coacti

Deseruere viri? Pro qua pugnabitur urbe?
Dii melius, quod non Latias Eous in oras
Nunc furor incubuit, nec juncto Sarmata velox
Pannonio, Dacisque Getes admixtus: habenti
Tam pavidum tibi, Roma, ducem fortuna pepercit,
Quod bellum civile fuit. Sic fatur, et urbem
Attonitam terrore subit: namque ignibus atris
Creditur, ut captae, rapturus moenia Romae,
Sparsurusque Deos; fuit haec mensura timoris:
Velle putant, quodcumque potest. Non omina festa,
Non fictas laeto voces simulare tumultu;
Vix odisse vacat. Phoebea palatia complet
Turba Patrum, nullo cogendi jure Senatus,
E latebris educta suis; non Consule sacrae
Fulserunt sedes, non proxima lege potestas
Praetor adest, vacuaeque loco cessere Curules.
Omnia Caesar erat: privatae Curia vocis
Testis adest. Sedere Patres censere parati,
Si regnum, si templa sibi, jugulumque Senatus,
Exiliumque petat. Melius, quod plura jubere

Erubuit, quam Roma pati. Tamen exit in iram,
Viribus an possint obsistere jura, per unum
Libertas experta virum: pugnaxque Metellus,
Ut videt ingenti Saturnia templa revelli
Mole, rapit gressus, et Caesaris agmina rumpens,
Ante fores nondum reseratae constitit aedis:
Usque adeo solus ferrum, mortemque timere
Auri nescit amor; pereunt discrimine nullo
Amissae leges, sed, pars vilissima rerum,
Certamen movistis, opes: prohibensque rapina
Victorem, clara testatur voce Tribunus;
Non nisi per nostrum vobis percussa patebunt
Templa latus, nullasque feres, nisi sanguine sacro
Sparsus, raptor, opes: certe violata potestas
Invenit ista Deos, Crassumque in bella secutae
Saeva Tribunitiae voverunt proelia dirae.
Detege jam ferrum; neque enim tibi turba verenda est
Spectatrix scelerum; deserta stamus in urbe.
Non feret e nostro sceleratus praemia miles.
Sunt quos prosternas populi, quae moenia dones.

Pacis ad exhaustae spolium non cogit egestas;
Bellum, Caesar, habes. His magnam victor in iram
Vocibus accensus: Vanam spem mortis honestae
Concipis; haud, inquit, jugulo se polluet isto
Nostra, Metelle, manus: dignum te Caesaris ira
Nullus honos faciet: te vindice tuta relicta est
Libertas? Non usque adeo permiscuit imis
Longus summa dies, ut non, si voce Metelli
Serventur leges, malint a Caesare tolli.
Dixerat, et nondum foribus cedente Tribuno.
Acrior ira subit; saevos circumspicit enses,
Oblitus simulare togam. Tum Cotta Metellum
Compulit audaci nimium desistere coepto.
Libertas, inquit, populi, quem regna coercent,
Libertate perit, cujus servaveris umbram,
Si, quidquid jubeare, velis. Tot rebus iniquis
Paruimus victi; venia est haec sola pudoris,
Degenerisque metus, nil jam potuisse negari.
Ocius avertat diri mala semina belli.
Damna movent populos, si quos sua jura tuentur.

Non sibi, sed domino gravis est, quae servit, egestas.
Protinus abducto patuerunt templa Metello.
Tunc rupes Tarpeja sonat, magnoque reclusas
Testatur stridore fores: tunc conditus imo
Eruitur templo, multis intactus ab annis,
Romani census populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perses, quem victi praeda Philippi;
Quod tibi, Roma, fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo te Fabricius Regi non vendidit auro,
Quidquid parcorum mores servastis avorum,
Quod dites Asiae populi misere tributum,
Victorique dedit Minoia Creta Metello,
Quod Cato longinqua vexit super aequora Cypro.
Tunc Orientis opes, captorumque ultima Regum
Quae Pompejanis praelata est gaza triumphis
Egeritur; tristi spoliantur templa rapina,
Pauperiorque fuit tunc primum Caesare Roma.
Interea totum Magni fortuna per orbem
Secum casuras in proelia moverat urbes.
Proxima vicino vires dat Graecia bello.

Phocaicas Amphisa manus, scopulosaque Cyrrha,
Parnasusque jugo misit desertus utroque.
Boeoti coïere duces, quos impiger ambit
Fatidica Cephisos aqua, Cadmeaque Dirce,
Pisaeaeque manus, populisque per aequora mittens
Sicaniis Alpheus aquas: tunc Maenala liquit
Arcas, et Herculeam miles Trachinius Oeten.
Thesproti, Dryopesque ruunt, quercusque silentes
Chaonio veteres liquerunt vertice Sellae.
Exhausit totas quamvis delectus Athenas,
Exiguae Phoebea tenent navalia puppes,
Tresque petunt veram credi Salamina carinae.
Jam dilecta Jovi centenis venit in arma
Creta vetus populis, Gnosasque agitare pharetras
Docta, nec Eois pejor Gortyna sagittis.
Tunc qui Dardaniam tenet Oricon, et vagus altis
Dispersus silvis Athamas, et nomine prisco
Encheliae, versi testantes funera Cadmi.
Colchis, et Hadriacas spumans Absyrtos in undas,
Et Penei qui rura colunt, quorumque labore

Thessalus Haemoniam vomer proscindit Iolcon.
Inde lacessitum primo mare, cum rudis Argo
Miscuit ignotas, temerato litore, gentes,
Primaque cum ventis, pelagique furentibus undis
Composuit mortale genus, fatisque per illam
Accessit mors una ratem. Tunc linquitur Haemus
Thracius, et populum Pholoë mentita biformem.
Deseritur Strymon, tepido committere Nilo
Bistonias consuetus aves, et barbara Cone
Sarmaticas ubi perdit aquas, sparsamque profundo
Multifidi Peucen unum caput adluit Istri;
Mysiaque, et gelido tellus perfusa Caico
Idalis, et nimium glebis exilis Arisbe:
Quique colunt Pitanen, et quae tua munera, Pallas,
Lugent damnatae Phoebo victore Celenae;
Qua celer, et rectis descendens Marsya ripis
Errantem Maeandron adit, mixtusque refertur,
Passaque ab auriferis tellus exire metallis
Pactolon, qua culta secat non vilior Hermus.
Iliacae quoque signa manus, perituraque castra

Ominibus petiere suis; nec fabula Trojae
Continuit, Phrygiique ferens se Caesar Iuli.
Accedunt Syriae populi, desertus Orontes,
Et felix, sic fama, Ninos; ventosa Damascus,
Gazaque, et arbusto palmarum dives Idume,
Et Tyros instabilis, pretiosaque murice Sidon.
Has ad bella rates, non flexo limite ponti,
Certior haud ullis duxit Cynosura carinis.
Phoenices primi, famae si creditur, ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.
Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Noverat, et saxis tantum, volucresque, feraeque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.
Deseritur Taurique nemus, Perseaque Tarsos,
Coryciumque patens exesis rupibus antrum,
Mallos, et extremae resonant navalibus Aegae,
Itque Cilix justa, jam non pirata, carina.
Movit et Eoos bellorum fama recessus,
Qua colitur Ganges, toto qui solus in orbe
Ostia nascenti contraria solvere Phoebo

Audet, et adversum fluctus impellit in Eurum:
Hic ubi Pellaeus post Tethyos aequora ductor
Constitit, et magno vinci se fassus ab orbe est.
Quaque ferens rapidum, diviso gurgite, fontem
Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hydaspem;
Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos,
Et qui tinguentes croceo medicamine crinem
Fluxa coloratis adstringunt carbasa gemmis:
Quique suas struxere pyras, vivique calentes
Conscendêre rogos. Pro, quanta est gloria genti
Injecisse manum fatis, vitaque repletos
Quod superest donasse Deis! Venere feroces
Cappadoces, duri populus nunc cultor Amanni,
Armeniusque tenens volventem saxa Niphatem;
Aethera tangentes silvas liquere Coastrae;
Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem,
Umbras mirati nemorum non ire sinistras.
Tunc furor extremos movit Romanus Horetas,
Carmanosque duces, quorum devexus in Austrum
Aether, non totam mergi tamen aspicit Arcton,

Lucet et exigua velox ibi nocte Bootes.
Aethiopumque solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli, nisi poplite lapso
Ultima curvati procederet ungula Tauri.
Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, quos non diversis fontibus edit
Persis, et incertum, tellus si misceat amnes,
Quod potius sit nomen aquis: sed sparsus in agros
Fertilis Euphrates Phariae vice fungitur undae;
At Tigrim subito tellus absorbet hiatu,
Occultosque tegit cursus, rursusque renatum
Fonte novo flumen pelagi non abnegat undis.
Inter Caesareas acies, diversaque signa
Pugnaces dubium Parthi tenuere favorem,
Contenti fecisse duos: tinxere sagittas
Errantes Scythiae populi, quos gurgite Bactros
Includit gelido, vastisque Hyrcania silvis.
Hinc Lacedaemonii, moto gens aspera freno,
Oeniochi, saevisque adfinis Sarmata Moschis;
Colchorum qua rura secat ditissima Phasis,

Qua Croeso fatalis Halys, qua vertice lapsus
Riphaeo Tanais diversi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiaeque, et terminus idem
Europae, mediae dirimens confinia terrae,
Nunc huc, nunc illuc, qua flectitur, ampliat orbem.
Quaque fretum torquens Maeotidas egerit undas
Pontus, et Herculeis aufertur gloria metis,
Oceanumque negat solas admittere Gades.
Hinc Essedoniae gentes, auroque ligatas
Substringens, Arimaspe, comas; hinc fortis Arius,
Longaque Sarmatici solvens jejunia belli
Massagetes quo fugit equo, volucresque Geloni.
Non, cum Memnoniis deducens agmina regnis
Cyrus, et effusis numerato milite telis
Descendit Perses, fraternique ultor amoris
Aequora cum tantis percussit classibus, unum
Tot Reges habuere ducem; coiere nec unquam
Tam variae cultu gentes, tam dissona vulgi
Ora; tot immensae comites missura ruinae
Excivit populos, et dignas funere Magni

Exequias fortuna dedit. Non corniger Hammon
Mittere Marmaricas cessavit in arma catervas;
Quidquid ab occiduis Libye patet arida Mauris,
Usque Paraetonias Eoa ad litora Syrtes.
Acciperet felix ne non semel omnia Caesar,
Vincendum pariter Pharsalia praestitit orbem.
Ille ubi deseruit trepidantis moenia Romae,
Agmine nubiferam rapto superevolat Alpem:
Cumque alii famae populi terrore paverent,
Phocais in dubiis ausa est servare juventus,
Non Graja levitate, fidem, signataque jura,
Et causas, non fata, sequi. Tamen ante furorem
Indomitum, duramque viri deflectere mentem
Pacifico sermone parant, hostemque propinquum
Orant, Cecropiae praelata fronde Minervae:
Semper in externis populo communia vestro
Massiliam bellis testatur fata tulisse,
Comprensa est Latiis quaecumque annalibus aetas:
Et nunc, ignoto si quos petis orbe triumphos,
Accipe devotas externa in proelia dextras.

At si funestas acies, si dira paratis
Proelia discordes, lacrimas civilibus armis,
Secretumque damus: tractentur vulnera nulla
Sacra manu. Si coelicolis furor arma dedisset,
Aut si terrigenae tentarent astra gigantes,
Non tamen auderet pietas humana vel armis,
Vel votis, prodesse Jovi, sortisque Deorum
Ignarum mortale genus, per fulmina tantum
Sciret adhuc coelo solum regnare Tonantem.
Adde quod innumerae concurrunt undique gentes,
Nec sic horret iners scelerum contagia mundus,
Ut gladiis egeant civilia bella coactis.
Sit mens ista quidem cunctis, ut vestra recusent
Fata, nec haec alius committat proelia miles.
Cui non conspecto languebit dextra parente?
Telaque diversi prohibebunt spargere fratres.
Finis adest rerum, si non committitis illis
Arma, quibus fas est: nobis haec summa precandi,
Terribiles aquilas, infestaque signa relinquas
Urbe procul, nostrisque velis te credere muris,

Excludique sinas, admisso Caesare, bellum.
Sit locus exceptus sceleri, Magnoque, tibique
Tutus, ut, invictae fatum si consulat urbi,
Foedera si placeant, sit quo veniatis inermes.
Vel cum tanta vocent discrimina Martis Hiberi,
Quid rapidum deflectis iter? Non pondera rerum,
Nec momenta sumus: numquam felicibus armis
Usa manus, patriae primis a sedibus exul,
Et post translatas exustae Phocidos arces,
Moenibus exiguis alieno in litore tuti,
Illustrat quos sola fides. Si claudere muros
Obsidione paras, et vi perfringere portas,
Excepisse faces tectis, et tela parati,
Undarum raptos aversis fontibus haustus
Quaerere, et effossam sitientes lambere terram;
Et desit si larga Ceres, tunc horrida cerni,
Foedaque contingi maculato carpere morsu:
Nec pavet hic populus pro libertate subire,
Obsessum Poeno gessit quod Marte Saguntum.
Pectoribus rapti matrum, frustraque trahentes

Ubera sicca fame, medios mittentur in ignes;
Uxor et a caro poscet sibi fata marito.
Vulnera miscebunt fratres, bellumque coacti
Hoc potius civile gerent. Sic Graja juventus
Finierat, cum turbato jam prodita vultu
Ira ducis, tandem testata est voce dolorem.
Vana movet Grajos nostri fiducia cursus;
Quamvis Hesperium mundi properemus ad axem,
Massiliam delere vacat. Gaudete cohortes,
Obvia praebentur fatorum munere bella.
Ventus ut amittit vires, nisi robore densae
Occurrant silvae, spatio diffusus inani;
Utque perit magnus, nullis obstantibus, ignis,
Sic hostes mihi deese nocet; damnumque putamus
Annorum, nisi, qui vinci potuere, rebellent.
Sed si solus eam demissis degener armis,
Tunc mihi tecta patent: jam non excludere tantum,
Inclusisse volunt; at enim contagia belli
Dira fugant. Dabitis poenam pro pace petita,
Et nihil esse meo discetis tutius aevo,

Quam duce me bellum. Sic postquam fatus, ad urbem
Haud trepidam convertit iter: tum moenia clausa
Conspicit, et densa juvenum vallata corona.
Haud procul a muris tumulus surgentis in altum
Telluris parvum diffuso vertice campum
Explicat: haec patiens longo munimine cingi
Visa duci rupes, tutisque aptissima castris.
Proxima pars urbis celsam consurgit in arcem
Par tumulo, mediisque sedent convallibus arva.
Tunc res immenso placuit statura labore,
Aggere diversos vasto committere colles.
Sed prius, ut totam, qua terra cingitur, urbem
Clauderet, a summis produxit ad aequora castris
Longum Caesar opus, fontesque, et pabula campi
Amplexus fossa, densas tollentia pinnas
Cespitibus, crudaque exstruxit brachia terra.
Jam satis hoc Grajae memorandum contigit urbi,
Aeternumque decus; quod non impulsa, nec ipso
Strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli
Praecipitem cursum; raptisque a Caesare cunctis,

Vincitur una mora: quantum est, quod fata tenentur,
Quodque virum toti properans imponere mundo
Hos perdit fortuna dies! Tunc omnia late
Procumbunt nemora, et spoliantur robore silvae;
Ut, cum terra levis mediam virgultaque molem
Suspendant, structa laterum compage ligatam
Arctet humum, pressus ne cedat turribus agger.
Lucus erat longo numquam violatus ab aevo,
Obscurum cingens connexis aëra ramis,
Et gelidas alte summotis solibus umbras.
Hunc non ruricolae Panes, nemorumque potentes
Silvani, Nymphaeque tenent, sed barbara ritu
Sacra Deum, structae diris altaribus arae,
Omnisque humanis lustrata cruoribus arbor.
Si qua fidem meruit Superos mirata vetustas,
Illis et volucres metuunt consistere ramis,
Et lustris recubare ferae; nec ventus in illas
Incubuit silvas, excussaque nubibus atris
Fulgura: non ullis frondem praebentibus auris,
Arboribus suus horror inest: tum plurima nigris

Fontibus unda cadit, simulacraque maesta Deorum
Arte carent, caesisque extant informia truncis.
Ipse situs, putrique facit jam robore pallor
Attonitos: non vulgatis sacrata figuris
Numina sic metuunt; tantum terroribus addit,
Quos timeant, non nosse Deos. Jam fama ferebat
Saepe cavas motu terrae mugire cavernas,
Et procumbentes iterum consurgere taxos,
Et non ardentis fulgere incendia silvae,
Roboraque amplexos circumfluxisse dracones.
Non illam cultu populi propiore frequentant,
Sed cessere Deis: medio cum Phoebus in axe est,
Aut coelum nox atra tenet, pavet ipse sacerdos
Accessus, dominumque timet deprendere luci.
Hanc jubet immisso silvam procumbere ferro,
Nam vicina operi, belloque intacta priori,
Inter nudatos stabat densissima montes.
Sed fortes tremuere manus, motique verenda
Majestate loci, si robora sacra ferirent,
In sua credebant redituras membra secures.

Implicitas magno Caesar terrore cohortes
Ut vidit, primus raptam vibrare bipennem
Ausus, et aëriam ferro proscindere quercum,
Effatur, merso violata in robora ferro:
Jam ne quis vestrum dubitet subvertere silvam,
Credite me fecisse nefas. Tunc paruit omnis
Imperiis, non sublato secura pavore
Turba, sed expensa Superorum, et Caesaris ira.
Procumbunt orni, nodosa impellitur ilex,
Silvaque Dodones, et fluctibus aptior alnus,
Et non plebejos luctus testata cupressus,
Tunc primum posuere comas, et fronde carentes
Admisere diem, propulsaque robore denso
Sustinuit se silva cadens. Gemuere videntes
Gallorum populi; muris sed clausa juventus
Exultat: quis enim laesos impune putaret
Esse Deos? Servat multos fortuna nocentes,
Et tantum miseris irasci numina possunt.
Utque satis caesi nemoris, quaesita per agros
Plaustra ferunt, curvoque soli cessantis aratro

Agricolae raptis annum flevere juvencis.
Dux tamen, impatiens haesuri ad moenia Martis,
Versus ad Hispanas acies, extremaque mundi,
Jussit bella geri. Stellatis axibus agger
Erigitur, geminasque aequantes moenia turres
Accipit: hae nullo fixerunt robore terram,
Sed per iter longum causa repsere latenti.
Cum tantum nutaret onus, telluris inanes
Concussisse sinus quaerentem erumpere ventum
Credidit, et muros mirata est stare juventus.
Illinc tela cadunt excelsas urbis in arces,
Sed major Grajo Romana in corpora ferro
Vis inerat: neque enim solis excussa lacertis
Lancea, sed tenso ballistae turbine rapta,
Haud unum contenta latus transire, quiescit.
Sed pandens perque arma viam, perque ossa, relicta
Morte fugit; superest telo post vulnera cursus.
At saxum quoties ingenti verberis ictu
Excutitur, qualis rupes, quam vertice montis
Abscidit impulsu ventorum adjuta vetustas,

Frangit cuncta ruens, nec tantum corpora pressa
Exanimat; totos cum sanguine dissipat artus.
Ut tamen hostiles densa testudine muros
Tecta subit virtus, armisque innexa priores
Arma ferunt, galeamque extensus protegit umbo,
Quae prius ex longo nocuerunt missa recessu,
Jam post terga cadunt; nec Grais flectere jactum,
Aut facilis labor est longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum, sed pondere solo
Contenti, nudis evolvunt saxa lacertis.
Dum fuit armorum series, ut grandine tecta
Innocua percussa sonant, sic omnia tela
Respuit: at postquam virtus incensa virorum
Perpetuam rupit, defesso milite, cratem,
Singula continuis cesserunt ictibus arma.
Tunc adoperta levi procedit vinea terra,
Sub cujus pluteis, et tecta fronte latentes
Moliri nunc ima parant, et vertere ferro
Moenia: nunc aries suspenso fortior ictu
Incussus densi compagem solvere muri

Tentat, et impositis unum subducere saxis.
Sed super et flammis, et magnae fragmina molis.
Et sudibus crebris, et adusti roboris ictu
Percussae cedunt crates, frustraque labore
Exhausto fessus repetit tentoria miles.
Summa fuit Grais, ut starent moenia, voti;
Ultro acies inferre parant, armisque coruscas
Nocturni texere faces, audaxque juventus
Erupit: non hasta viris, non letifer arcus,
Telum flamma fuit, rapiensque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina cursu.
Nec, quamvis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires, taeda sed raptus ab omni
Consequitur nigri spatiosa volumina fumi.
Nec solum silvas, sed saxa ingentia solvit,
Et crudae putri fluxerunt pulvere cautes.
Procubuit, majorque jacens apparuit agger.
Spes victis telluris abit, placuitque profundo
Fortunam tentare mari. Non robore picto
Ornatas decuit fulgens tutela carinas,

Sed rudis, et qualis procumbit montibus, arbor
Conseritur, stabilis navalibus area bellis.
Et jam turrigeram Bruti comitata carinam
Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite classis.
Stoechados arva tenens: nec non et Graja juventus
Omne suum fatis voluit committere robur,
Grandaevosque senes mixtis armavit ephebis.
Accepit non sola viros, quae stabat in undis,
Classis; et emeritas repetunt navalibus alnos.
Ut matutinos spargens super aequora Phoebus
Fregit aquis radios, et liber nubibus aether,
Et posito Borea, pacemque tenentibus Austris,
Servatum bello jacuit mare, movit ab omni
Quisque suam statione ratem, paribusque lacertis
Caesaris hinc pubes, hinc Grajo remige classis
Tollitur; impulsae tonsis tremuere carinae,
Crebraque sublimes convellunt verbera puppes.
Cornua Romanae classis, validaeque triremes,
Quasque quater surgens exstructi remigis ordo
Commovet, et plures quae mergunt aequore pinus,

Multiplices cinxere rates. Hoc robur aperto
Oppositum pelago: lunata fronte recedunt
Ordine contentae gemino crevisse liburnae.
Celsior at cunctis Bruti praetoria puppis
Verberibus senis agitur, molemque profundo
Invehit, et summis longe petit aequora remis.
Ut tantum medii fuerat maris, utraque classis
Quod semel excussis posset transcurrere tonsis,
Innumerae vasto miscentur in aethere voces,
Remorumque sonus premitur clamore, nec ullae
Audiri potuere tubae. Tunc caerula verrunt,
Atque in transtra cadunt, et remis pectora pulsant.
Ut primum rostris crepuerunt obvia rostra,
In puppim rediere rates, emissaque tela
Aëra texerunt, vacuumque cadentia pontum:
Et jam diductis extendunt cornua proris,
Diversaeque rates laxata classe receptae.
Ut, quoties aestus Zephyris, Eurisque repugnat,
Huc abeunt fluctus, illuc mare; sic ubi puppes
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,

Quod tulit illa ratis remis, haec rettulit aequor.
Sed Grais habiles, pugnamque capessere pinus,
Et tentare fugam, nec longo frangere gyro
Cursum, nec tarde flectenti cedere clavo.
At Romana ratis stabilem praebere carinam
Certior, et terris similem bellantibus usum.
Tunc in signifera residenti puppe magistro
Brutus ait; paterisne acies errare profundo,
Artibus et certas pelagi? Jam consere bellum,
Phocaicis medias rostris oppone carinas.
Paruit, obliquas et praebuit hostibus alnos.
Tunc quaecumque ratis tentavit robora Bruti,
Icta victa suo percussa, et capta cohaesit.
Ast alias manicaeque ligant, teretesque catenae,
Seque tenent remis; tecto stetit aequore bellum.
Jam non excussis torquentur tela lacertis,
Nec longinqua cadunt jaculato vulnera ferro:
Miscentur manus, navali plurima bello
Ensis agit. Stat quisque suae de robore puppis
Pronus in adversos ictus, nullique perempti

In ratibus cecidere suis: cruor altus in undis
Spumat, et obducti concreto sanguine fluctus:
Et quas immissi traxerunt vincula ferri,
Has prohibent jungi conserta cadavera puppes.
Semianimes alii vastum subiere profundum,
Hauseruntque suo permixtum sanguine pontum.
Hi luctantem animam lenta cum morte trahentes,
Fractarum subita ratium periere ruina.
Irrita tela suas peragunt in gurgite caedes,
Et quodcumque cadit, frustrato pondere, ferrum,
Exceptum mediis invenit vulnus in undis.
Phocaicis Romana ratis vallata carinis,
Robore diducto dextrum, laevumque tuetur
Aequo Marte latus, cujus dum pugnat ab alta
Puppe Tagus, Grajumque audax aplustre retentat,
Terga simul pariter missis et pectora telis
Transigitur; medio concurrit pectore ferrum,
Et stetit incertus flueret quo vulnere sanguis;
Donec utrasque simul largus cruor expulit hastas,
Divisitque animam, sparsitque in vulnera letum.

Dirigit huc puppim miseri quoque dextra Telonis,
Qua nullae melius, pelago turbante, carinae
Audivere manum, nec lux est notior ulli
Crastina, seu Phoebum videat, seu cornua lunae,
Semper venturis componere carbasa ventis.
Hic Latiae rostro compagem ruperat alni,
Pila sed in medium venere trementia pectus,
Avertitque ratem morientis dextra magistri.
Dum cupit in sociam Gyareus erepere puppim,
Excipit immissum suspensa per ilia ferrum,
Adfixusque rati, telo retinente, pependit.
Stant gemini fratres, fecundae gloria matris,
Quos eadem variis genuerunt viscera fatis:
Discrevit mors saeva viros, unumque relictum
Adgnorunt miseri, sublato errore, parentes,
Aeternis causam lacrimis; tenet ille dolorem
Semper, et amissum fratrem lugentibus offert.
Quorum alter, mixtis obliquo pectore remis,
Ausus Romanae Graja de puppe carinae
Injectare manum; sed eam gravis insuper ictus

Amputat: illa tamen nisu, quo prenderat, haesit,
Deriguitque tenens strictis immortua nervis.
Crevit in adversis virtus; plus nobilis irae
Truncus habet, fortique instaurat proelia laeva,
Rapturusque suam procumbit in aequora dextram:
Haec quoque cum toto manus est abscissa lacerto.
Jam clypeo, telisque carens, non conditur ima
Puppe, sed expositus, fraternaque pectore nudo
Arma tegens, crebra confixus cuspide perstat,
Telaque multorum leto casura suorum,
Emerita jam morte, tenet. Tum vulnere multo
Effugientem animam lassos collegit in artus,
Membraque contendit toto quicumque manebat
Sanguine, et hostilem, defectis robore membris,
Insiluit, solo nociturus pondere, puppim.
Strage virum cumulata ratis, multoque cruore
Plena, per obliquum crebros latus accipit ictus.
At postquam ruptis pelagus compagibus hausit,
Ad summos repleta foros descendit in undas,
Vicinum involvens contorto vertice pontum.

Aequora discedunt mersa diducta carina,
Inque locum puppis cecidit mare, multaque ponto
Praebuit illa dies varii miracula fati.
Ferrea dum puppi rapidos manus inserit uncos,
Adfixit Lycidam: mersus foret ille profundo,
Sed prohibent socii, suspensaque crura retentant.
Scinditur avulsus, nec sicut vulnere sanguis
Emicuit lentus; ruptis cadit undique venis,
Discursusque animae diversa in membra meantis
Interceptus aquis: nullius vita perempti
Est tanta dimissa via. Pars ultima trunci
Tradidit in letum vacuos vitalibus artus;
At tumidus qua pulmo jacet, qua viscera fervent,
Haeserunt ibi fata diu, luctataque multum
Hac cum parte viri vix omnia membra tulerunt.
Dum nimium pugnax unius turba carinae
Incumbit prono lateri; vacuamque relinquit,
Qua caret hoste, ratem, congesto pondere puppis
Versa, cava texit pelagus, nautasque carina:
Brachia nec licuit vasto jactare profundo,

Sed clauso periere mari. Tunc unica diri
Conspecta est leti facies, cum forte natantem
Diversae rostris juvenem fixere carinae.
Discessit medium tam vastos pectus ad ictus,
Nec prohibere valent obtritis ossibus artus,
Quo minus aera sonent: eliso ventre per ora
Ejectat saniem permixtus viscere sanguis.
Postquam inhibent remis puppes, ac rostra reducunt,
Dejectum in pelagus, perfosso pectore, corpus
Vulneribus transmisit aquas. Pars maxima turbae
Naufraga, jactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium sociae concurrit; at illi
Robora cum vetitis prensarent altius ulnis,
Nutaretque ratis, populo peritura recepto,
Impia turba super medios ferit ense lacertos.
Brachia linquentes Graja pendentia puppi,
A manibus cecidere suis; non amplius undae
Sustinuere graves in summo gurgite truncos.
Jamque omni fusis nudato milite telis
Invenit arma furor: remum contorsit in hostem

Alter; at hi totum validis aplustre lacertis,
Avulsasque rotant, excusso remige, sedes.
In pugnam fregere rates: sidentia pessum
Corpora caesa tenent, spoliantque cadavera ferro.
Multi inopes teli, jaculum letale revulsum
Vulneribus traxere suis, et viscera laeva
Oppressere manu, validos dum praebeat ictus
Sanguis, et hostilem cum torserit, exeat, hastam.
Nulla tamen plures hoc edidit aequore clades,
Quam pelago diversa lues; nam pinguibus ignis
Adfixus taedis, et tecto sulpure vivax
Spargitur: at faciles praebere alimenta carinae
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammam superant undae, sparsisque per aequor
Jam ratibus, fragmenta ferus sibi vindicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat ut aequore flammas,
Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus haerent.
Mille modos inter leti, mors una timori est,
Qua coepere mori: nec cessat naufraga virtus.
Tela legunt dejecta mari, ratibusque ministrant,

Incertasque manus, ictu languente, per undas
Exercent: nunc rara datur si copia ferri,
Utuntur pelago; saevus complectitur hostem
Hostis, et implicitis gaudent subsidere membris,
Mergentesque mori. Pugna fuit unus in illa
Eximius Phoceus animam servare sub undis,
Scrutarique fretum, si quid mersisset arenis,
Et nimis adfixos unci convellere morsus,
Adductum quoties non senserat ancora funem.
Hic ubi compressum penitus deduxerat hostem,
Victor, et incolumis summas remeabat ad undas.
Sed se per vacuos credit dum surgere fluctus,
Puppibus occurrit, tandemque sub aequore mansit.
Hi super hostiles jecerunt brachia remos,
Et ratium tenuere fugam: non perdere letum
Maxima cura fuit; multus sua vulnera puppi
Adfixit moriens, et rostris abstulit ictus.
Stantem sublimi Tyrrhenum culmine prorae
Lygdamus excussae Balearis tortor habenae
Glande petens, solido fregit cava tempora plumbo.

Sedibus expulsi, postquam cruor omnia rupit
Vincula, procurrunt oculi; stat lumine rapto
Attonitus, mortisque illas putat esse tenebras.
At postquam membris sensit constare vigorem,
Vos, ait, o socii, sicut tormenta soletis,
Me quoque mittendis rectum componite telis.
Egere quod superest animae, Tyrrhene, per omnes
Bellorum casus: ingentem militis usum
Hoc habet ex magna defunctum parte cadaver;
Viventis feriere loco. Sic fatus in hostem
Caeca tela manu, sed non tamen irrita, mittit.
Excipit haec juvenis generosi sanguinis Argus,
Qua jam non medius descendit in ilia venter,
Adjuvitque suo procumbens pondere ferrum.
Stabat diversa victae jam parte carinae
Infelix Argi genitor (non ille juventae
Tempore Phocaicis ulli cessurus in armis:
Victum aevo robur cecidit, fessusque senecta
Exemplum, non miles erat;) qui funere viso,
Saepe cadens longae senior per transtra carinae

Pervenit ad puppim, spirantesque invenit artus.
Non lacrimae cecidere genis, non pectora tundit,
Distentis toto riguit sed corpore palmis.
Nox subit, atque oculos vastae obduxere tenebrae,
Et miserum cernens adgnoscere desinit Argum.
Ille caput labens, et jam languentia colla,
Viso patre, levat: vox fauces nulla solutas
Prosequitur, tacito tantum petit oscula vultu,
Invitatque patris claudenda ad lumina dextram.
Ut torpore senex caruit, viresque cruentus
Cepit habere dolor, non perdam tempora, dixit,
A saevis permissa Deis, jugulumque senilem
Confodiam: veniam misero concede parenti,
Arge, quod amplexus, extrema quod oscula fugi.
Nondum destituit calidus tua vulnera sanguis,
Semianimisque jaces, et adhuc potes esse superstes.
Sic fatus, quamvis capulum per viscera missi
Polluerat gladii, tamen alta sub aequora tendit
Praecipiti saltu: letum praecedere nati
Festinantem animam morti non credidit uni.

Inclinant jam fata ducum, nec jam amplius anceps
Belli casus erat: Grajae pars maxima classis
Mergitur; ast aliae, mutato remige, puppes
Victores vexere suos: navalia paucae
Praecipiti tenuere fuga. Quis in urbe parentum
Fletus erat, quanti matrum per litora planctus!
Conjux saepe sui, confusis vultibus unda,
Credidit ora viri, Romanum amplexa cadaver.
Accensisque rogis, miseri de corpore trunco
Certavere patres. At Brutus in aequore victor
Primus Caesareis pelagi decus addidit armis.

PHARSALIAE
LIBER QUARTUS.

audet transcendere vallum
Miles, in amplexus effusas tendere palmas.
LIB. IV

M. A. LUCANI
PHARSALIAE
LIBER QUARTUS.

At procul extremis terrarum Caesar in oris
Martem saevus agit non multa caede nocentem,
Maxima sed fati ducibus momenta daturum.
Jure pari rector castris Afranius illis,
Ac Petrejus erat: concordia duxit in aequas
Imperium commune vices; tutelaque valli
Pervigil; alterno paret custodia signo.
His, praeter Latias acies, erat impiger Astur,
Vettonesque leves, profugique a gente vetusta
Gallorum Celtae miscentes nomen Hiberis.
Colle tumet modico, lenique excrevit in altum

Pingue solum tumulo: super hunc fundata vetusta
Surgit Ilerda manu. Placidis praelabitur undis
Hesperios inter Sicoris non ultimus amnes,
Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu,
Hibernas passurus aquas. At proxima rupes
Signa tenet Magni; nec Caesar colle minori
Castra levat: medius dirimit tentoria gurges.
Explicat hinc tellus campos effusa patentes,
Vix oculo prendente modum, camposque coercet
Cinga rapax, vetitus fluctus, et litora cursu
Oceani pepulisse suo: nam gurgite mixto,
Qui praestat terris, aufert tibi nomen Hiberus.
Prima dies belli cessavit Marte cruento,
Spectandasque ducum vires, numerosaque signa
Exposuit. Piguit sceleris, pudor arma furentum
Continuit, patriaeque, et ruptis legibus unum
Donavere diem. Prono tum Caesar Olympo
In noctem subita circumdedit agmina fossa,
Dum primae praestant acies, hostemque fefellit,
Et prope consertis obduxit castra maniplis.

Luce nova collem subito conscendere cursu,
Qui medius totam castris dirimebat Ilerdam,
Imperat: huc hostem pariter terrorque, pudorque
Impulit, et rapto tumulum prior agmine cepit.
His virtus, ferrumque locum promittit: at illis
Ipse locus. Miles rupes oneratus in altas
Nititur, adversoque acies in monte supina
Haeret, et in tergum casura umbone sequentis
Erigitur: nulli telum vibrare vacabat,
Dum labat, et fixo firmat vestigia pilo,
Dum scopulos, stirpesque tenent, atque hoste relicto
Caedunt ense viam. Vidit lapsura ruina
Agmina dux, equitemque jubet succedere bello,
Munitumque latus laevo producere gyro.
Sic pedes ex facili, nulloque urguente, receptus,
Irritus et victor subducto Marte pependit.
Hactenus armorum discrimina, cetera bello
Fata dedit variis incertus motibus aër.
Pigro bruma gelu, siccisque Aquilonibus haerens,
Aethere constricto pluvias in nube tenebat.

Urebant montana nives, camposque jacentes
Non duraturae conspecto sole pruinae;
Atque omnis propior mergenti sidera coelo
Aruerat tellus, hiberno dura sereno.
Sed postquam vernus calidum Titana recepit,
Sidera respiciens, delapsae portitor Helles,
Atque iterum aequatis ad justae pondera librae
Temporibus vicere dies, tunc, sole relicto,
Cynthia quo primum cornu dubitanda refulsit,
Exclusit Boream, flammasque accepit ab Euro.
Ille suo nubes, quascumque invenit in axe,
Torsit in occiduum Nabathaeis flatibus orbem,
Et quas sentit Arabs, et quas Gangetica tellus
Exhalat nebulas, quidquid concrescere primus
Sol patitur, quidquid coeli fuscator Eoi
Intulerat Corus, quidquid defenderat Indos.
Incendêre diem nubes oriente remotae,
Nec medio potuere graves incumbere mundo,
Sed nimbos rapuere fuga: vacat imbribus Arctos,
Et Notus; in solam Calpem fluit humidus aër.

Hic, ubi jam Zephyri fines, et summus Olympi
Cardo tenet Tethyn, vetitae transcurrere, densos
Involvêre globos, congestumque aëris atri
Vix recipit spatium, quod separat aethere terram.
Jamque polo pressae largos densantur in imbres,
Spissataeque fluunt; nec servant fulmina flammas,
Quamvis crebra micent: extinguit fulgura nimbus.
Hinc imperfecto complectitur aëra gyro
Arcus, vix ulla variatus luce colorem,
Oceanumque bibit, raptosque ad nubila fluctus
Pertulit, et coelo diffusum reddidit aequor.
Jamque Pyrenaeae, quas numquam solvere Titan
Evaluit, fluxere nives, fractoque madescunt
Saxa gelu; tum, quae solitis e fontibus exit,
Non habet unda viam, tam largus alveus omnis
A ripis accepit aquas. Jam naufraga campo
Caesaris arma natant, impulsaque gurgite multo
Castra labant; alto restagnant flumina vallo.
Non pecorum raptus faciles, non pabula mersi
Ulla ferunt sulci, tectarum errore viarum

Fallitur occultos sparsus populator in agros.
Jamque comes semper magnorum prima malorum
Saeva fames aderat, nulloque obsessus ab hoste
Miles eget; toto censu non prodigus emit
Exiguam Cererem. Pro lucri pallida tabes!
Non deest prolato jejunus venditor auro.
Jam tumuli, collesque latent; jam flumina cuncta
Condidit una palus, vastaque voragine mersit.
Absorpsit penitus rupes, ac tecta ferarum
Detulit, atque ipsas hausit; subitisque frementes
Vorticibus contorsit equos, et reppulit aestus
Fortior Oceani, nec Phoebum surgere sentit
Nox subjecta polo, rerum discrimina miscet
Deformis coeli facies, junctaeque tenebrae.
Sic mundi pars ima jacet, quam zona nivalis,
Perpetuaeque premunt hiemes: non sidera coelo
Ulla videt, sterili non quidquam frigore gignit,
Sed glacie medios signorum temperat ignes.
Sic, o summe parens mundi, sic sorte secunda
Aequorei rector facias, Neptune, tridentis:

Et tu perpetuis impendas aëra nimbis,
Tu remeare vetes, quoscumque emiseris, aestus;
Non habeant amnes declivem ad litora cursum,
Sed pelagi referantur aquis, concussaque tellus
Laxet iter fluviis; hos campos Rhenus inundet,
Hos Rhodanus, vastos obliquent flumina fontes.
Rhiphaeas huc solve nives, huc stagna, lacusque,
Et pigras, ubicumque jacent, effunde paludes,
Et miseras bellis civilibus eripe terras.
Sed parvo fortuna viri contenta pavore,
Plena redit, solitoque magis favere secundi,
Et veniam meruere Dei. Jam rarior aër,
Et par Phoebus aquis densas in vellera nubes
Sparserat, et noctes ventura luce rubebant,
Servatoque loco rerum, discessit ab astris
Humor, et ima petit quidquid pendebat aquarum.
Tollere silva comas, stagnis emergere colles
Incipiunt, visoque die durescere valles.
Utque habuit ripas Sicoris, camposque reliquit,
Primum cana salix madefacto vimine parvam

Texitur in puppim, caesoque inducta juvenco
Vectoris patiens tumidum superenatat amnem.
Sic Venetus stagnante Pado, fusoque Britannus
Navigat Oceano; sic, cum tenet omnia Nilus,
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.
His ratibus trajecta manus festinat utrimque
Succisum curvare nemus; fluviique ferocis
Incrementa timens, non primis robora ripis
Imposuit, medios pontem distendit in agros.
Ac ne quid Sicoris repetitis audeat undis,
Spargitur in sulcos, et scisso gurgite rivus
Dat poenas majoris aquae. Postquam omnia fatis
Caesaris ire videt, celsam Petrejus Ilerdam
Deserit, et noti diffisus viribus orbis,
Indomitos quaerit populos, et semper in arma
Martis amore feros, et tendit in ultima mundi.
Nudatos Caesar colles, desertaque castra
Conspiciens, capere arma jubet, nec quaerere pontem,
Nec vada, sed duris fluvium superare lacertis.
Paretur, rapuitque ruens in proelia miles,

Quod fugiens timuisset, iter: mox uda receptis
Membra fovent armis, gelidosque a gurgite cursu
Restituunt artus, donec decresceret umbra
In medium surgente die: jamque agmina summa
Carpit eques, dubiique fugae, pugnaeque tenentur.
Attollunt campo geminae juga saxea rupes
Valle cavae media: tellus hinc ardua celsos
Continuat colles, tutae quos inter opaco
Anfractu latuere viae; quibus hoste potito
Faucibus, emitti terrarum in devia Martem,
Inque feras gentes Caesar videt. Ite sine ullo
Ordine, ait, raptumque fuga convertite bellum,
Et faciem pugnae, vultusque inferte minaces;
Nec liceat pavidis ignava occumbere morte:
Excipiant recto fugientes pectore ferrum.
Dixit, et ad montes tendentem praevenit hostem.
Illic exiguo paullum distantia vallo
Castra locant. Postquam spatio languentia nullo
Mutua conspicuos habuerunt lumina vultus,
Et fratres, natosque suos videre, patresque,

Deprensum est civile nefas. Tenuere parumper
Ora metu, tantum nutu, motoque salutant
Ense suos. Mox ut stimulis majoribus ardens
Rupit amor leges, audet transcendere vallum
Miles, in amplexus effusas tendere palmas.
Hospitis ille ciet nomen, vocat ille propinquum,
Admonet hunc studiis consors puerilibus aetas,
Nec Romanus erat, qui non adgnoverat hostem.
Arma rigant lacrimis, singultibus oscula rumpunt.
Et quamvis nullo maculatus sanguine miles,
Quae potuit fecisse, timet. Quid pectora pulsas,
Quid, vesane, gemis? Fletus quid fundis inanes?
Nec te sponte tua sceleri parere fateris?
Usque adeone times, quem tu facis ipse timendum?
Classica dent bellum, saevos tu neglige cantus:
Signa ferat, cessa: jamjam civilis Erinnys
Concidet, et Caesar generum privatus amabit.
Nunc ades, aeterno complectens omnia nexu,
O rerum, mixtique salus, concordia, mundi,
Et sacer orbis amor: magnum nunc saecula nostra

Venturi discrimen habent; periere latebrae
Tot scelerum, populo venia est erepta nocenti;
Adgnovere suos. Pro numine fata sinistro
Exigua requie tantas augentia clades!
Pax erat, et miles castris permixtus utrisque
Errabat; duro concordes cespite mensas
Instituunt, et permixto libamina Baccho.
Graminei luxere foci, junctoque cubili
Extrahit insomnes bellorum fabula noctes:
Quo primum steterint campo, qua lancea dextra
Exierit. Dum, quae gesserunt fortia, jactant,
Et dum multa negant, quod solum fata petebant,
Est miseris renovata fides, atque omne futurum
Crevit amore nefas: nam postquam foedera pacis
Cognita Petrejo, seque, et sua tradita venum
Castra videt, famulas scelerata ad proelia dextras
Excitat, atque hostes turba stipatus inermes
Praecipitat castris, junctosque amplexibus ense
Separat, et multo disturbat sanguine pacem.
Addidit ira ferox moturas proelia voces:

Immemor o patriae, signorum oblite tuorum,
Non potes hoc causae, miles, praestare Senatus,
Adsertor victo redeas ut Caesare? Certe
Ut vincare potes. Dum ferrum, incertaque fata,
Quique fluat multo non deerit vulnere sanguis,
Ibitis ad dominum, damnataque signa feretis?
Utque habeat famulos nullo discrimine Caesar
Exorandus erit? Ducibus quoque vita petenda est?
Numquam nostra salus pretium, mercesque nefandae
Proditionis erit; non hoc civilia bella,
Ut vivamus, agunt; trahimur sub nomine pacis.
Non chalybem gentes, penitus fugiente metallo,
Eruerent, nulli vallarent oppida muri,
Non sonipes in bella ferox, non iret in aequor
Turrigeras classis pelago sparsura carinas,
Si bene libertas unquam pro pace daretur.
Hostes nempe meos sceleri jurata nefando
Sacramenta tenent: at vobis vilior hoc est
Vestra fides, quod pro causa pugnantibus aequa
Et veniam sperare licet. Pro dira pudoris

Foedera! Nunc toto fatorum ignarus in orbe,
Magne, paras acies, mundique extrema tenentes
Sollicitas Reges, cum forsan foedere nostro
Jam tibi sit promissa salus. Sic fatur, et omnes
Concussit mentes, scelerumque reduxit amorem.
Sic ubi desuetae silvis in carcere clauso
Mansuevere ferae, et vultus posuere minaces,
Atque hominem didicere pati, si torrida parvus
Venit in ora cruor, redeunt rabiesque, furorque,
Admonitaeque tument, gustato sanguine, fauces;
Fervet, et a trepido vix abstinet ira magistro.
Itur in omne nefas, et quae fortuna, Deorum
Invidia, caeca bellorum in nocte tulisset,
Fecit monstra fides: inter mensasque, torosque,
Quae modo complexu foverunt, pectora caedunt.
Et quamvis primo ferrum strinxere gementes,
Ut dextrae justi gladius dissuasor adhaesit,
Dum feriunt, odere suos, animosque labantes
Confirmant ictu. Fervent jam castra tumultu,
Et scelerum turba: rapiuntur colla parentum;

Ac velut occultum pereat scelus, omnia monstra
In faciem posuere ducum: juvat esse nocentes.
Tu, Caesar, quamvis spoliatus milite multo,
Adgnoscis Superos; neque enim tibi major in arvis
Emathiis fortuna fuit, nec Phocidos undis
Massiliae, Phario nec tantum est aequore gestum.
Hoc siquidem solo civilis crimine belli
Dux causae melioris eris. Polluta nefanda
Agmina caede duces junctis committere castris
Non audent, altaeque ad moenia rursus Ilerdae
Intendêre fugam. Campos eques obvius omnes
Abstulit, et siccis inclusit collibus hostem.
Tunc inopes undae praerupta cingere fossa
Caesar avet, nec castra pati contingere ripas,
Aut circum largos curvari brachia fontes.
Ut leti videre viam, conversus in iram
Praecipitem timor est. Miles, non utile clausis
Auxilium, mactavit equos; tandemque coactus,
Spe posita, damnare fugam, casurus in hostes
Fertur. Ut effuso Caesar decurrere passu

Vidit, et ad certam devotos tendere mortem,
Tela tene jam, miles, ait, ferrumque ruenti
Subtrahe; non ullo constet mihi sanguine bellum.
Vincitur haud gratis, jugulo qui provocat hostem.
En sibi vilis adest, invisa luce, juventus,
Jam damno peritura meo: non sentiet ictus,
Incumbet gladiis, gaudebit sanguine fuso.
Deserat hic fervor mentes, cadat impetus amens,
Perdant velle mori. Sic deflagrare minaces
Incassum, et vetito passus languescere bello,
Substituit merso dum nox sua lumina Phoebo.
Inde ubi nulla data est miscendae copia mortis,
Paullatim cadit ira ferox, mentesque tepescunt.
Saucia majores animos ut pectora gestant
Dum dolor est, ictusque recens, et mobile nervis
Conamen calidus praebet cruor, ossaque nondum
Adduxere cutem; si conscius ensis adacti
Stat victor, tenuitque manus; tum frigidus artus
Alligat, atque animum subducto robore torpor,
Postquam sicca rigens adstrinxit vulnera sanguis.

Jamque inopes undae, primum tellure refossa,
Occultos latices, abstrusaque flumina quaerunt;
Nec solum rastris, durisque ligonibus arva,
Sed gladiis fodêre suis, puteusque cavati
Montis ad irrigui premitur fastigia campi.
Non se tam penitus, tam longe, luce relicta,
Merserit Assyrii scrutator pallidus auri.
Non tamen aut tectis sonuerunt cursibus amnes,
Aut micuere novi, percusso pumice, fontes,
Antra nec exiguo stillant sudantia rore,
Aut impulsa levi turbatur glarea vena.
Tunc exhausta super multo sudore juventus
Extrahitur, duris silicum lassata metallis;
Quoque minus possent siccos tolerare vapores,
Quaesitae fecistis aquae: nec languida fessi
Corpora sustentant epulis, mensasque perosi
Auxilium fecere famem. Si mollius arvum
Prodidit humorem, pingues manus utraque glebas
Exprimit ora super: nigro si turbida limo
Colluvies immota jacet, cadit omnis in haustus

Certatim obscoenos miles, moriensque recepit.
Quas nollet victurus, aquas; rituque ferarum
Distentas siccant pecudes, et lacte negato,
Sordidus exhausto sorbetur ab ubere sanguis.
Nunc herbas, frondesque terunt, et rore madentes
Destringunt ramos, et si quos palmite crudo
Arboris, aut tenera sucos pressere medulla.
O fortunati, fugiens quos barbarus hostis
Fontibus immixto stravit per rura veneno!
Hos licet in fluvios saniem, tabemque ferarum
Pallida Dictaeis, Caesar, nascentia saxis
Infundas aconita palam, Romana juventus
Non decepta bibet. Torrentur viscera flamma,
Oraque sicca rigent squamosis aspera linguis;
Jam marcent venae, nulloque humore rigatus
Aëris alternos angustat pulmo meatus,
Rescissoque nocent suspiria dura palato.
Pandunt ora tamen, nocturnumque aëra captant.
Expectant imbres, quorum modo cuncta natabant
Impulsu, et siccis vultus in nubibus haerent:

Quoque magis miseros undae jejunia solvant,
Non super ardentem Meroën, Cancrique sub axe,
Qua nudi Garamantes arant, sedere; sed inter
Stagnantem Sicorim, et rapidum deprensus Hiberum
Spectat vicinos sitiens exercitus amnes.
Jam domiti cessere duces, pacisque petendae
Auctor damnatis supplex Afranius armis,
Semianimes in castra trahens hostilia turmas,
Victoris stetit ante pedes: servata precanti
Majestas, non fracta malis, interque priorem
Fortunam, casusque novos, gerit omnia victi,
Sed ducis, et veniam securo pectore poscit.
Si me degeneri stravissent fata sub hoste,
Non deerat fortis rapiendo dextera leto:
At nunc causa mihi est orandae sola salutis,
Dignum donanda, Caesar, te credere vita.
Non partis studiis agimur, nec sumpsimus arma
Consiliis inimica tuis: nos denique bellum
Invênit civile duces, causaeque priori,
Dum potuit, servata fides. Nil fata moramur,

Tradimus Hesperias gentes, aperimus Eoas,
Securumque orbis patimur post terga relicti.
Nec cruor effusus campis tibi bella peregit,
Nec ferrum, lassaeque manus. Hoc hostibus unum,
Quod vincas, ignosce tuis: nec magna petuntur.
Otia da fessis, vitam patiaris inermes
Degere, quam tribuis. Campis prostrata jacere
Agmina nostra putes; nec enim felicibus armis
Misceri damnata decet, partemque triumphi
Captos ferre tui: turba haec sua fata peregit.
Hoc petimus, victos ne tecum vincere cogas.
Dixerat: at facilis Caesar, vultuque serenus
Flectitur, atque usum belli, poenamque remittit.
Ut primum justae placuerunt foedera pacis,
Incustoditos decurrit miles ad amnes,
Incumbit ripis, permissaque flumina turbat.
Continuus multis subitarum tractus aquarum,
Aëra non passus vacuis discurrere venis,
Arctavit, clausitque animam: nec fervida pestis
Cedit adhuc, sed morbus egens, jam gurgite plenis

Visceribus, sibi poscit aquas: mox robora nervis,
Et vires rediere viris. O prodiga rerum
Luxuries, numquam parvo contenta paratu,
Et quaesitorum terra, pelagoque ciborum
Ambitiosa fames, et lautae gloria mensae!
Discite, quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit aegros
Nobilis ignoto diffusus Consule Bacchus,
Non auro, myrrhaque bibunt: sed gurgite puro
Vita redit; satis est populis fluviusque, Ceresque.
Heu miseri, qui bella gerunt! Tunc arma relinquens
Victori miles, spoliato pectore tutus,
Innocuusque suas, curarum liber, in urbes
Spargitur. O quantum donata pace potitos
Excussis umquam ferrum vibrasse lacertis
Poenituit, tolerasse sitim, frustraque rogasse
Prospera bella Deos! Nempe usis Marte secundo
Tot dubiae restant acies, tot in orbe labores;
Ut numquam fortuna labet successibus anceps,
Vincendum toties; terras fundendus in omnes

Est cruor, et Caesar per tot sua fata sequendus.
Felix, qui potuit, mundi nutante ruina,
Quo jaceat, jam scire, loco. Non proelia fessos
Ulla vocant, certos non rumpunt classica somnos;
Jam conjux, natique rudes, et sordida tecta,
Et, non deductos, recipit sua terra colonos.
Hoc quoque securis oneris fortuna remisit,
Sollicitus menti quod abest favor. Ille salutis
Est auctor, dux ille fuit. Sic proelia soli
Felices nullo spectant civilia voto.
Non eadem belli totum fortuna per orbem
Constitit, in partes aliquid sed Caesaris ausa est,
Qua maris Hadriaci longas ferit unda Salonas,
Et tepidum in molles Zephyros excurrit Iader.
Illic bellaci confisus gente Curetum,
Quos alit Hadriaco tellus circumflua ponto,
Clauditur extrema residens Antonius ora,
Cautus ab incursu belli, si sola recedat,
Expugnat quae tuta, fames. Non pabula tellus
Pascendis submittit equis, non proserit ullam

Flava Ceres segetem: spoliabat gramine campum
Miles, et attonso miseris jam dentibus arvo,
Castrorum siccas de cespite vulserat herbas.
Ut primum adversae socios in litore terrae,
Et Basilum videre ducem, nova furta per aequor
Exquisita fugae. Neque enim de more carinas
Extendunt, puppesque levant, sed firma gerendis
Molibus insolito contexunt robora ductu.
Namque ratem vacuae sustentant undique cuppae,
Quarum porrectis series constricta catenis
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos:
Nec gerit expositum telis in fronte patenti
Remigium, sed quod trabibus circumdedit aequor,
Hoc ferit, et taciti praebet miracula cursus,
Quod nec vela ferat, nec apertas verberet undas.
Tunc freta servantur, dum se declivibus undis
Aestus agat, refluoque mari nudentur arenae.
Jamque relabenti crescebant litora ponto,
Missa ratis prono defertur lapsa profundo,
Et geminae comites: cunctas super ardua turris

Eminet, et tremulis tabulata minantia pinnis.
Noluit Illyricae custos Octavius undae
Confestim tentare ratem, celeresque carinas
Continuit, cursu crescat dum praeda secundo,
Et temere ingressos repetendum invitat ad aequor
Pace maris. Sic dum pavidos formidine cervos
Claudat odoratae metuentes aëra pennae,
Aut dum dispositis attollat retia varis
Venator, tenet ora levis clamosa Molossi,
Spartanos, Cretasque ligat, nec creditur ulli
Silva cani, nisi qui presso vestigia rostro
Colligit, et praeda nescit latrare reperta,
Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.
Nec mora; complentur moles, avideque petitis
Insula deseritur ratibus, quo tempore primas
Impulit ad noctem jam lux extrema tenebras.
At Pompejanus fraudes innectere ponto
Antiqua parat arte Cilix, passusque vacare
Summa freti, medio suspendit vincula ponto,
Et laxas fluitare sinit, religatque catenas

Rupis ab Illyricae scopulis. Nec prima, nec illa,
Quae sequitur, tardata ratis; sed tertia moles
Haesit, et ad cautes adducto fune secuta est.
Impendent cava saxa mari, ruituraque semper
Stat, mirum, moles, et silvis aequor inumbrat.
Huc fractas Aquilone rates, submersaque pontus
Corpora saepe tulit, caecisque abscondit in antris.
Restituit raptus tectum mare; cumque cavernae
Evomuere fretum, contorti vorticis undae
Taurominitanam vincunt fervore Charybdim.
Hic Opiterginis moles onerata colonis
Constitit; hanc omni puppes statione solutae
Circueunt, alii rupes, et litora complent.
Vultejus tacitas sensit sub gurgite fraudes:
Dux erat ille ratis, frustra qui vincula ferro
Rumpere conatus, poscit spe proelia nulla,
Incertus qua terga daret, qua pectora bello.
Hoc tamen in casu, quantum deprensa valebat,
Effecit virtus: inter tot millia captae
Circumfusa rati, et plenam vix inde cohortem,

Pugna fuit; non longa quidem; nam condidit atra
Nox lucem dubiam, pacemque habuere tenebrae.
Tunc sic attonitam, venturaque fata paventem
Rexit magnanima Vultejus voce cohortem;
Libera, non ultra parva quam nocte, juventus,
Consulite extremis angusto in tempore rebus.
Vita brevis nulli superest, qui tempus in illa
Quaerendae sibi mortis habet; nec gloria leti
Inferior, juvenes, admoto occurrere fato.
Omnibus incerto venturae tempore vitae
Par animi laus est, et quos speraveris annos
Perdere, et extremae momentum abrumpere lucis,
Arcessas dum fata manu: non cogitur ullus
Velle mori. Fuga nulla patet, stant undique nostris
Intenti cives jugulis; decernite letum,
Et metus omnis abest: cupias quodcumque necesse est.
Non tamen in caeca bellorum nube cadendum est,
Ut cum permixtis acies sua tela tenebris
Involvunt; conserta jacent cum corpora campo,
In medium mors omnis abit, perit obruta virtus.

Nos in conspicua sociis, hostique carina
Constituêre Dei. Praebebunt aequora testes,
Praebebunt terrae, summis dabit insula saxis:
Spectabunt geminae diverso e litore partes.
Nescio quod nostris magnum, et memorabile fatis
Exemplum, fortuna, paras. Quaecumque per aevum
Exhibuit monimenta fides, servataque ferro
Militiae pietas, transibit nostra juventus.
Namque suis pro te gladiis incumbere, Caesar,
Esse parum scimus, sed non majora supersunt
Obsessis, tanti quae pignora demus amoris.
Abscidit nostrae multum sors invida laudi,
Quod non cum senibus capti, natisque tenemur.
Indomitos sciat esse viros, timeatque furentes,
Et morti faciles animos, et gaudeat hostis
Non plures haesisse rates. Tentare parabunt
Foederibus, turpique volent corrumpere vita.
O utinam, quo plus habeat mors unica famae,
Promittant veniam, jubeant sperare salutem,
Ne nos, cum calido fodiemus viscera ferro,

Desperasse putent! Magna virtute merendum est,
Caesar, ut, amissis inter tot millia paucis,
Hoc damnum, cladernque voces. Dent fata recessum,
Emittantque licet, vitare instantia nolim.
Projeci vitam, comites, totusque futurae
Mortis agor stimulis; furor est: adgnoscere solis
Permissum est, quos jam tangit vicinia fati,
Victurosque Dei celant, ut vivere durent,
Felix esse mori. Sic cunctas sustulit ardor
Nobilium mentes juvenum; cum sidera coeli,
Ante ducis voces, oculis humentibus omnes
Aspicerent, flexoque Ursae temone paverent,
Idem, cum fortes animos praecepta subissent,
Optavere diem: nec segnis mergere ponto
Tunc erat astra polus, nam sol Ledaea tenebat
Sidera, vicino cum lux altissimo Cancro est,
Nox tum Thessalicas urguebat parva sagittas.
Detegit orta dies stantes in rupibus Histros,
Pugnacesque mari Graja cum classe Liburnos.
Tentavere prius suspenso vincere bello

Foederibus, fieret captis si dulcior ipsa
Mortis vita mora. Stabat devota juventus,
Damnata jam luce ferox, securaque pugnae
Promisso sibi fine manu, nullique tumultus
Excussere viris mentes ad summa paratas;
Innumerasque simul pauci terraque, marique
Sustinuere manus: tanta est fiducia mortis.
Utque satis bello visum est fluxisse cruoris,
Versus ab hoste furor. Primus dux ipse carinae
Vultejus, jugulo poscens jam fata retecto,
Et quis, ait, juvenum, cujus sit dextra cruore
Digna meo, certaque fide per vulnera nostra
Testetur se velle mori? Nec plura locuto
Viscera non unus jamdudum transigit ensis.
Collaudat cunctos; sed eum, cui vulnera prima
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alii, totumque in partibus unis
Bellorum fecere nefas. Sic semine Cadmi
Emicuit Dircaea cohors, ceciditque suorum
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen;

Phasidos et campis insomni dente creati
Terrigenae, missa magicis e cantibus ira,
Cognato tantos implerunt sanguine sulcos,
Ipsaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
Expavit Medea nefas. Sic mutua pacti
Fata cadunt juvenes, nimiumque in morte virorum
Mors virtutis habet: pariter sternuntque, caduntque
Vulnere letali, nec quemquam dextra fefellit,
Cum feriat moriente manu; nec vulnus adactis
Debetur gladiis, percussum est pectore ferrum,
Et jugulis pressere manum: cum sorte cruenta
Fratribus incurrant fratres, natusque parenti,
Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegere enses; pietas ferientibus una,
Non repetisse, fuit. Jam latis viscera lapsa
Semianimes traxere foris, multumque cruoris
Infudere mari. Despectam cernere lucem,
Victoresque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire juvat. Jam strage cruenta
Conspicitur cumulata ratis, bustisque remittunt

Corpora victores, ducibus mirantibus, ulli
Esse ducem tanti. Nullam majore locuta est
Ore ratem totum discurrens fama per orbem.
Non tamen ignavae post haec exempla virorum
Percipient gentes, quam sit non ardua virtus
Servitium fugisse manu; sed regna timentur
Ob ferrum, et saevis libertas uritur armis,
Ignoratque datos, ne quisquam serviat, enses.
Mors, utinam pavidos vitae subducere nolles,
Sed virtus te sola daret! Non segnior illo
Marte fuit, qui tunc Libycis exarsit in arvis.
Namque rates audax Libybaeo litore solvit
Curio, nec forti velis Aquilone recepto
Inter semirutas magnae Carthaginis arces,
Et Clupeam, tenuit stationis litora notae;
Primaque castra locat cano procul aequore, qua se
Bagrada lentus agit, siccae sulcator arenae.
Inde petit tumulos, exesasque undique rupes,
Antaei quae regna vocat non vana vetustas.
Nominis antiqui cupientem noscere causas

Cognita per multos docuit rudis incola patres.
Nondum post genitos tellus effoeta gigantes,
Terribilem Libycis partum concepit in antris,
Nec tam justa fuit terrarum gloria Typhon,
Aut Tityos, Briareusque ferox; coeloque pepercit,
Quod non Phlegraeis Antaeum sustulit arvis.
Hoc quoque tam vastas cumulavit munere vires
Terra sui foetus, quod, cum tetigere parentem,
Non defecta vigent, renovato robore, membra.
Haec illi spelunca domus; latuisse sub alta
Rupe ferunt, epulas raptos habuisse leones.
Ad somnos non terga ferae praebere cubile
Adsuerunt, non silva torum; viresque resumit
In nuda tellure jacens. Periere coloni
Arvorum Libyes; pereunt, quos adpulit aequor;
Auxilioque diu virtus non usa cadendi
Terrae spernit opes: invictus robore cunctis,
Quamvis staret, erat. Tandem vulgata cruenti
Fama mali, terras monstris, aequorque levantem
Magnanimum Alciden Libycas excivit in oras.

Ille Cleonaei projecit terga leonis,
Antaeus Libyci: perfudit membra liquore
Hospes, Olympiacae servato more palaestrae.
Ille parum fidens pedibus contingere matrem,
Auxilium membris calidas infudit arenas.
Conseruere manus, et multo brachia nexu:
Colla diu gravibus frustra tentata lacertis,
Immotumque caput fixa cum fronte tenetur,
Miranturque habuisse parem. Nec viribus uti
Alcides primo voluit certamine totis,
Exhausitque virum; quod creber anhelitus illi
Prodidit, et gelidus fesso de corpore sudor.
Tunc cervix lassata quati, tunc pectore pectus
Urgueri, tunc obliqua percussa labare
Crura manu. Jam terga viri cedentia victor
Alligat, et medium compressis ilibus arctat;
Inguinaque insertis pedibus distendit, et omnem
Explicuit per membra virum: rapit arida tellus
Sudorem, calido complentur sanguine venae.
Intumuere tori, totosque induruit artus.

Herculeosque novo laxavit corpore nodos.
Constitit Alcides stupefactus robore tanto,
Nec sic Inachiis, quamvis rudis esset, in undis
Desectam timuit, reparatis anguibus, hydram.
Conflixere pares, telluris viribus ille,
Ille suis: numquam saevae sperare novercae
Plus licuit. Videt exhaustos sudoribus artus,
Cervicemque viri, siccam cum ferret Olympum.
Utque iterum fessis injecit brachia membris,
Non expectatis Antaeus viribus hostis,
Sponte cadit, majorque accepto robore surgit.
Quisquis inest terris, in fessos spiritus artus
Egeritur, tellusque, viro luctante, laborat.
Ut tandem auxilium tactae prodesse parentis
Alcides sensit, standum est tibi, dixit, et ultra
Non credêre solo, sternique vetabere terra.
Haerebis pressis intra mea pectora membris.
Huc, Antaee, cades. Sic fatus, sustulit alte
Nitentem in terras juvenem; morientis in artus
Non potuit nati tellus permittere vires.

Alcides medium tenuit: jam pectora pigro
Stricta gelu, terrisque diu non credidit hostem.
Hinc, aevi veteris custos, famosa vetustas,
Miratrixque sui signavit nomine terras.
Sed majora dedit cognomina collibus istis,
Poenum qui Latiis revocavit ab arcibus hostem,
Scipio: nam sedes Libyca tellure potito
Haec fuit. En veteris cernis vestigia valli:
Romana hos primum tenuit victoria campos.
Curio laetatus, tamquam fortuna locorum
Bella gerat, servetque ducum sibi fata priorum,
Felici non fausta loco tentoria ponens,
Indulsit castris, et collibus abstulit omen,
Sollicitatque feros non aequis viribus hostes.
Omnis Romanis quae cesserat Africa signis,
Tunc Vari sub jure fuit; qui robore quamquam
Confisus Latio, Regis tamen undique vires
Excivit; Libycae gentes, extremaque mundi
Signa suum comitata Jubam. Non fusior ulli
Terra fuit domino: qua sunt longissima regna,

Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
Terminat; a medio confinis Syrtibus Hammon.
At qua lata jacet, vasti plaga fervida regni
Distinet Oceanum, zonaeque exusta calentis
Sufficiunt spatio. Populi tot castra sequuntur,
Autololes, Numidaeque vagi, semperque paratus
Inculto Gaetulus equo: tum concolor Indo
Maurus, inops Nasamon, mixti Garamante perusto
Marmaridae volucres, aequaturusque sagittas
Medorum, tremulum cum torsit missile, Mazax;
Et gens, quae nudo residens Massylia dorso
Ora levi flectit frenorum nescia virga;
Et solitus vacuis errare mapalibus Afer
Venator, ferrique simul fiducia non est,
Vestibus iratos laxis operire leones.
Nec solum studiis civilibus arma parabat,
Privatae sed bella dabat Juba concitus irae.
Hunc quoque, quo Superos, humanaque polluit anno,
Lege Tribunitia solio depellere avorum
Curio tentarat, Libyamque auferre Tyranno,

Dum regnum te, Roma, facit. Memor ille doloris
Hoc bellum sceptri fructum putat esse retenti.
Hac igitur Regis trepidat jam Curio fama,
Et quod Caesareis numquam devota juventus
Illa nimis castris, nec Rheni miles in undis
Exploratus erat; Corfini captus in arce,
Infidusque novis ducibus, dubiusque priori,
Fas utrumque putat. Sed postquam languida segni
Cernit cuncta metu, nocturnaque munia valli
Desolata fuga, trepida sic mente profatur:
Audendo magnus tegitur timor: arma capessam
Ipse prior, campum miles descendat in aequum,
Dum meus est; variam semper dant otia mentem.
Eripe consilium pugna: cum dira voluntas
Ense subit presso, galeae texere pudorem,
Quis conferre duces meminit? Quis pendere causas?
Qua stetit, inde favet: veluti fatalis arenae
Muneribus non ira vetus concurrere cogit:
Productos odere pares. Sic fatus, apertis
Instruxit campis acies; quem blanda futuris

Deceptura malis belli fortuna recepit.
Nam pepulit Varum campo, nudataque foeda
Terga fuga, donec vetuerunt castra, cecidit.
Tristia sed postquam superati proelia Vari
Sunt audita Jubae, laetus quod gloria belli
Sit rebus servata suis, rapit agmina furtim,
Obscuratque suam per jussa silentia famam,
Hoc solum metuens, incautus ab hoste timeri.
Mittitur, exigua qui proelia prima lacessat,
Eliciatque manu, Numidis a Rege secundus,
Ut sibi commissi, simulator Sabbura belli;
Ipse cava regni vires in valle retentat.
Aspidas ut Pharias cauda sollertior hostis
Ludit, et iratas incerta provocat umbra;
Obliquansque caput vanas serpentis in auras
Effusae tuto comprendit guttura morsu,
Letiferam citra saniem: tunc irrita pestis
Exprimitur, faucesque fluunt, pereunte veneno.
Fraudibus eventum dederat fortuna, feroxque
Non exploratis occulti viribus hostis,

Curio nocturnum castris erumpere cogit,
Ignotisque equitem late discurrere campis.
Ipse sub Aurorae primos excedere motus
Signa jubet castris, multum, frustraque rogatus
Ut Libycas metuat fraudes, infectaque semper
Punica bella dolis. Leti fortuna propinqui
Tradiderat fatis juvenem, bellumque trahebat
Auctorem civile suum. Super ardua ducit
Saxa, super cautes abrupto limite signa.
Cum procul e summis conspecti collibus hostes
Fraude sua cessere parum, dum colle relicto
Effusam patulis aciem committeret arvis.
Ille fugam credens, simulatae nescius artis,
Ut victor, medios aciem projecit in agros.
Tunc primum patuere doli, Numidaeque fugaces
Undique completis clauserunt montibus agmen.
Obstupuit dux ipse simul, perituraque turba:
Non timidi petiere fugam, non proelia fortes;
Quippe ubi non sonipes motus clangore tubarum
Saxa quatit pulsu, rigidos vexantia frenos

Ora terens, spargitque jubas, et subrigit aures,
Incertoque pedum pugnat non stare tumultu.
Fessa jacet cervix, fumant sudoribus artus,
Oraque projecta squalent arentia lingua;
Pectora rauca gemunt, quae creber anhelitus urguet,
Et defecta gravis longe trahit ilia pulsus,
Siccaque sanguineis durescit spuma lupatis.
Jamque gradum neque verberibus, stimulisque coacti,
Nec, quamvis crebris jussi calcaribus, addunt:
Vulneribus coguntur equi, nec profuit ulli
Cornipedis rupisse moras: neque enim impetus illis,
Incursusque fuit; tantum profertur ad hostes,
Et spatium jaculis, oblato vulnere, donat.
At vagus Afer equos ut primum emisit in agmen,
Tunc campi tremuere sono, terraque soluta,
Quantus Bistonio torquetur turbine pulvis,
Aëra nube sua texit, traxitque tenebras.
Ut vero in pedites fatum miserabile belli
Incubuit, nullo dubii discrimine Martis
Ancipites steterunt casus, sed tempora pugnae

Mors tenuit: neque enim licuit procurrere contra,
Et miscere manus. Sic undique septa juventus
Comminus obliquis, et rectis eminus hastis
Obruitur; non vulneribus, nec sanguine, solum
Telorum nimbo peritura, et pondere ferri.
Ergo acies tantae parvum spissantur in orbem,
Ac, si quis metuens medium correpsit in agmen,
Vix impune suos inter convertitur enses;
Densaturque globus, quantum pede prima relato
Constrinxit gyros acies. Non arma movendi
Jam locus est pressis, stipataque membra teruntur,
Frangitur armatum colliso pectore pectus.
Non tam laeta tulit victor spectacula Maurus,
Quam fortuna dabat: fluvios non ille cruoris,
Membrorumque videt lapsum, et ferientia terram
Corpora; compressum turba stetit omne cadaver.
Excitet invisas dirae Carthaginis umbras
Inferiis fortuna novis, ferat ista cruentus
Hannibal, et Poeni tam dira piacula manes.
Romanam, Superi, Libyca tellure ruinam

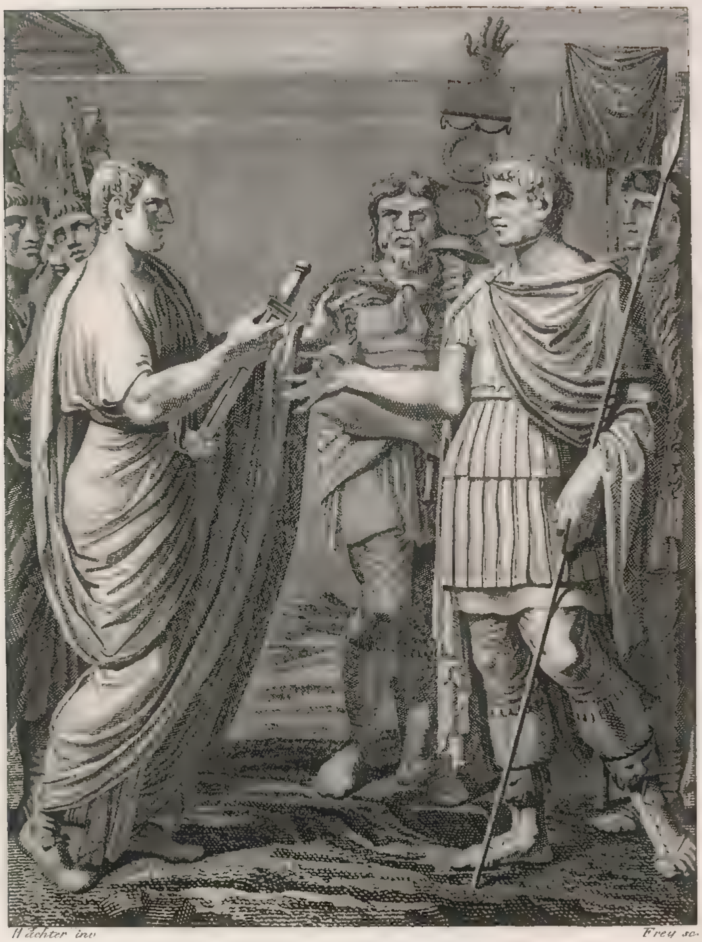
Pompejo prodesse nefas, votisque Senatus:
Africa nos potius vincat sibi. Curio fusas
Ut vidit campis acies, et cernere tantas
Permisit clades compressus sanguine pulvis,
Non tulit adflictis animam producere rebus,
Aut sperare fugam, ceciditque in strage suorum
Impiger ad letum, et fortis virtute coacta.
Quid nunc rostra tibi prosunt turbata, forumque,
Unde Tribunitia plebejus signifer arce
Arma dabas populis? Quid prodita jura Senatus,
Et gener, atque socer bello concurrere jussi?
Ante jaces, quam dira duces Pharsalia confert,
Spectandumque tibi bellum civile negatum est.
Has urbi miserae vestro de sanguine poenas
Ferre datis; luitis jugulo sic arma, potentes.
Felix Roma quidem, civesque habitura beatos,
Si libertatis Superis tam cura placeret,
Quam vindicta placet. Libycas en nobile corpus
Pascit aves, nullo contectus Curio busto.
At tibi nos, quando non proderit ista silere,

A quibus omne aevi senium sua fama repellit,
Digna damus, juvenis, meritae praeconia vitae.
Haud alium tanta civem tulit indole Roma,
Aut cui plus leges deberent recta sequenti.
Perdita nunc urbi nocuerunt saecula, postquam
Ambitus, et luxus, et opum metuenda facultas
Transverso mentem dubiam torrente tulerunt:
Momentumque fuit mutatus Curio rerum,
Gallorum captus spoliis, et Caesaris auro.
Jus licet in jugulos nostros sibi fecerit ense
Sulla potens, Mariusque ferox, et Cinna cruentus,
Caesareaeque domus series, cui tanta potestas
Concessa est? Emère omnes, hic vendidit urbem.

PHARSALIAE

LIBER QUINTUS.

Wächter inv. Frey sc.

et Magno fatum patriæque suumque
Imposuit.

LIB. V.

M. A. LUCANI

PHARSALIAE

LIBER QUINTUS.

Sic alterna duces bellorum vulnera passos
In Macedum terras, miscens adversa secundis.
Servavit fortuna pares. Jam sparserat Haemo
Bruma nives, gelidoque cadens Atlantis Olympo;
Instabatque dies, qui dat nova nomina fastis,
Quique colit primus ducentem tempora Janum.
Dum tamen emeriti remanet pars ultima juris.
Consul uterque vagos belli per munia Patres
Elicit Epirum. Peregrina, ac sordida sedes
Romanos cepit proceres, secretaque rerum
Hospes in externis audivit Curia tectis:

Nam quis castra vocet tot strictas jure secures,
Tot fasces? Docuit populos venerabilis ordo
Non Magni partes, sed Magnum in partibus esse.
Ut primum maestum tenuere silentia coetum,
Lentulus excelsa sublimis sede profatur.
Indole si dignum Latia, si sanguine prisco
Robur inest animis, non qua tellure coacti,
Quamque procul tectis captae sedeamus ab urbis
Cernite; sed vestrae faciem cognoscite turbae.
Cunctaque jussuri primum hoc decernite, Patres,
Quod regnis, populisque liquet, nos esse Senatum.
Nam, vel Hyperboreae plaustrum glaciale sub Ursae,
Vel plaga qua torrens, claususque vaporibus axis
Nec patitur noctes, nec iniquos crescere soles,
Si fortuna ferat, rerum nos summa sequetur,
Imperiumque comes. Tarpeja sede perusta
Gallorum facibus, Vejosque habitante Camillo,
Illic Roma fuit. Non umquam perdidit ordo
Mutato sua jura solo: maerentia tecta
Caesar habet, vacuasque domos, legesque silentes,

Clausaque justitio tristi fora; Curia solos
Illa videt Patres, plena quos urbe fugavit.
Ordine de tanto quisquis non exulat, hic est.
Ignaros scelerum, longaque in pace quietos
Bellorum primus sparsit furor: omnia rursus
Membra loco redeunt. En totis viribus orbis
Hesperiam pensant Superi: jacet hostis in undis
Obrutus Illyricis: Libyae squalentibus arvis
Curio Caesarei cecidit pars magna Senatus.
Tollite signa, duces, fatorum impellite cursum,
Spem vestram praestate Deis; fortunaque tantum
Det nobis animos, quantos fugientibus hostem
Causa dabat. Nostrum exhausto jus clauditur anno.
Vos, quorum finem non est sensura potestas,
Consulite in medium, Patres, Magnumque jubete
Esse ducem. Laeto nomen clamore Senatus
Excipit, et Magno fatum patriaeque, suumque
Imposuit. Tunc in Reges, populosque merentes
Sparsus honos, pelagique potens Phoebeia donis
Exornata Rhodos, gelidique inculta juventus

Taygeti; fama veteres laudantur Athenae,
Massiliaeque suae donatur libera Phocis.
Tunc Sadalen, fortemque Cotyn, fidumque per arma
Dejotarum, et gelidae dominum Rhasipolin orae
Collaudant; Libyamque jubent, auctore Senatu,
Sceptrifero parere Jubae. Pro tristia fata!
Et tibi, non fidae gentis dignissime regno,
Fortunae, Ptolemaee, pudor, crimenque Deorum,
Cingere Pellaeo pressos diademate crines
Permissum. Saevum in populos, puer, accipis ensem;
Atque utinam in populos! Donata est regia Lagi,
Accessit Magni jugulus; regnumque sorori
Ereptum est, soceroque nefas. Jam turba soluto
Arma petit coetu, quae cum populique, ducesque
Casibus incertis, et caeca sorte pararent,
Solus in ancipites metuit descendere Martis
Appius eventus, finemque expromere rerum
Sollicitat Superos, multosque obducta per annos
Delphica fatidici reserat penetralia Phoebi.
Hesperio tantum, quantum semotus Eoo

Cardine, Parnasus gemino petit aethera colle,
Mons Phoebo, Bromioque sacer, cui numine mixto
Delphica Thebanae referunt trieterica Bacchae.
Hoc solum, fluctu terras mergente, cacumen
Eminuit, pontoque fuit discrimen, et astris.
Tu quoque vix summam seductus ab aequore rupem
Extuleras, unoque jugo, Parnase, latebas.
Ultor ibi expulsae premeret cum viscera partus
Matris, adhuc rudibus Paean Pythona sagittis
Explicuit, cum regna Themis, tripodasque teneret.
Ut vidit Paean vastos telluris hiatus
Divinam spirare fidem, ventosque loquaces
Exhalare solum, sacris se condidit antris,
Incubuitque adyto, vates ibi factus, Apollo.
Quis latet hic Superum, quod numen ab aethere pressum
Dignatur caecas inclusum habitare cavernas?
Quis terram coeli patitur Deus, omnia cursus
Aeterni secreta tenens, mundique futuri
Conscius, ac populis sese proferre paratus,
Contactusque ferens hominum, magnusque, potensque,

Sive canit fatum, seu quod jubet ipse canendo
Fit fatum? Forsan terris inserta regendis,
Aëre libratum vacuo quae sustinet orbem,
Totius pars magna Jovis Cyrrhaea per antra
Exit, et aetherio trahitur connexa Tonanti.
Hoc ubi virgineo conceptum est pectore numen,
Humanam feriens animam sonat, oraque vatis
Solvit; ceu Siculus, flammis urguentibus Aetnam,
Undat apex, Campana fremens ceu saxa vaporat
Conditus Inarimes aeterna mole Typhoeus.
Hoc tamen expositum cunctis, nullique negatum
Numen, ab humani solum se labe furoris
Vindicat. Haud illic tacito mala vota susurro
Concipiunt; nam fixa canens, mutandaque nulli,
Mortales optare vetat; justisque benignus
Saepe dedit sedem totas mutantibus urbes,
Ut Tyriis: dedit ille minas impellere belli,
Ut Salaminiacum meminit mare: sustulit iras
Telluris sterilis, monstrato fine: resolvit
Aëra tabificum. Non ullo saecula dono

Nostra carent majore Deum, quam Delphica sedes
Quod siluit, postquam Reges timuere futura,
Et Superos vetuere loqui: nec voce negata
Cyrrhaeae maerent vates, templique fruuntur
Justitio: nam si qua Deus sub pectora venit,
Numinis aut poena est mors immatura recepti,
Aut pretium; quippe stimulo, fluctuque furoris
Compages humana labat, pulsusque Deorum
Concutiunt fragiles animas. Sic tempore longo
Immotos tripodas, vastaeque silentia rupis
Appius Hesperii scrutator ad ultima fati
Sollicitat. Jussus sedes laxare verendas
Antistes, pavidamque Deis immittere vatem,
Castalios circum latices, nemorumque recessus
Phemonoën errore vagam, curisque vacantem
Corripuit, cogitque fores irrumpere templi.
Limine terrifico metuens consistere Phoebas,
Absterrere ducem noscendi ardore futura
Cassa fraude parat. Quid spes, ait, improba veri
Te, Romane, trahit? Muto Parnasus hiatu

Conticuit, pressitque Deum: seu spiritus istas
Destituit fauces, mundique in devia versum
Duxit iter; seu barbarica cum lampade Python
Arsit, in immensas cineres abiere cavernas,
Et Phoebi tenuere viam; seu sponte Deorum
Cyrrha silet, farique sat est arcana futuri
Carmina longaevae, vobis commissa, Sybillae:
Seu Paean solitus templis arcere nocentes,
Ora quibus solvat nostro non invenit aevo.
Virginei patuere doli, fecitque, negatis
Numinibus, metus ipse fidem. Tum torta priores
Stringit vitta comas, crinesque in terga solutos
Candida Phocaica complectitur infula lauro.
Haerentem, dubiamque premens in templa sacerdos
Impulit. Illa pavens adyti penetrale remoti
Fatidicum, prima templorum in parte resistit;
Atque Deum simulans, sub pectore ficta quieto
Verba refert, nullo confusae murmure vocis
Instinctam sacro mentem testata furore,
Haud aeque laesura ducem, cui falsa canebat,

Quam tripodas, Phoebique fidem. Non rupta trementi
Verba sono, nec vox antri complere capacis
Sufficiens spatium, nulloque horrore comarum
Excussae laurus, immotaque culmina templi,
Securumque nemus, veritam se credere Phoebo
Prodiderant. Sensit tripodas cessare, furensque
Appius; Et nobis meritas dabis, impia, poenas,
Et Superis, quos fingis, ait, nisi mergeris antris,
Deque orbis trepidi tanto consulta tumultu
Desinis ipsa loqui. Tandem conterrita virgo
Confugit ad tripodas, vastisque immissa cavernis
Haesit, et insueto concepit pectore numen,
Quod non exhaustae per tot jam saecula rupis
Spiritus ingessit vati; tandemque potitus
Pectore Cyrrhaeo, non umquam plenior artus
Phoebados irrupit Paean, mentemque priorem
Expulit, atque hominem toto sibi cedere jussit
Pectore. Bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittasque Dei, Phoebeaque serta
Erectis discussa comis, per inania templi

Ancipiti cervice rotat, spargitque vaganti
Obstantes tripodas, magnoque exaestuat igne,
Iratum te, Phoebe, ferens: nec verbere solo
Uteris, et stimulis; flammas in viscera mergis.
Accipit et frenos, nec tantum prodere vati,
Quantum scire licet. Venit aetas omnis in unam
Congeriem, miserumque premunt tot saecula pectus:
Tanta patet rerum series, atque omne futurum
Nititur in lucem, vocemque petentia fata
Luctantur: non prima dies, non ultima mundi,
Non modus Oceani, numerus non deerat arenae.
Talis in Euboico vates Cumana recessu,
Indignata suum multis servire furorem
Gentibus, ex tanta fatorum strage superba
Excerpsit Romana manu. Sic plena laborat
Phemonoë Phoebo, dum te, consultor operti
Castalia tellure Dei, vix invenit, Appi,
Inter fata diu quaerens tam magna latentem.
Spumea tunc primum rabies vesana per ora
Effluit, et gemitus, et anhelo clara meatu

Murmura: tunc maestus vastis ululatus in antris,
Extremaeque sonant, domita jam virgine, voces.
Effugis ingentes, tanti discriminis expers,
Bellorum; Romanae, minas, solusque quietem
Euboici vasta lateris convalle tenebis.
Cetera suppressit, faucesque obstruxit Apollo.
Custodes tripodes fatorum, arcanaque mundi,
Tuque potens veri, Paean, nullumque futuri
A Superis celate diem: suprema ruentis
Imperii, caesosque duces, et funera Regum,
Et tot in Hesperio collapsas sanguine gentes
Cur aperire times? An nondum numina tantum
Decrevere nefas, et adhuc, dubitantibus astris
Pompeji damnare caput, tot fata tenentur?
Vindicis an gladii facinus, poenasque furorum,
Regnaque ad ultores iterum redeuntia Brutos,
Ut peragat fortuna, taces? Tunc pectore vatis
Impulsae cessere fores, exclusaque templis
Prosiluit: perstat rabies, nec cuncta locutae,
Quem non emisit, superest Deus: ille feroces

Torquet adhuc oculos, totoque vagantia coelo
Lumina. Nunc vultu pavido, nunc torva minaci;
Stat numquam facies; rubor igneus inficit ora,
Liventesque genas; nec, qui solet esse timenti,
Terribilis, sed pallor inest: nec fessa quiescunt
Corda, sed ut tumidus Boreae post flamina pontus
Rauca gemit, sic multa levant suspiria vatem.
Dumque a luce sacra, qua vidit fata, refertur
Ad vulgare jubar, mediae venere tenebrae.
Immisit Stygiam Paean in viscera Lethen,
Quae raperet secreta Deum. Tum pectore verum
Fugit, et ad Phoebi tripodas rediere futura,
Vixque refecta cadit; nec te vicinia leti
Territat ambiguis frustratum sortibus, Appi:
Jure sed incerto mundi, subsidere regnum
Chalcidos Euboicae, vana spe rapte, putabas.
Heu demens, nullum belli sentire fragorem,
Tot mundi caruisse malis, praestare Deorum
Excepta quis morte potest? Secreta tenebis
Litoris Euboici, memorando condite busto.

Qua maris angustat fauces saxosa Carystos,
Et tumidis infesta colit qua numina Rhamnus,
Arctatus rapido fervet qua gurgite pontus,
Euripusque trahit, cursum mutantibus undis,
Chalcidicas puppes ad iniquam classibus Aulin.
Interea domitis Caesar remeabat Hiberis,
Victrices aquilas alium laturus in orbem,
Cum prope fatorum tantos per prospera cursus
Avertêre Dei. Nullo nam Marte subactus
Intra castrorum timuit tentoria ductor
Perdere successus scelerum: cum poene fideles
Per tot bella manus, satiatae sanguine tandem,
Destituêre ducem: seu maesto classica paulum
Intermissa sono, claususque, et frigidus ensis
Expulerat belli furias; seu, praemia miles
Dum majora petit, damnat causamque, ducemque,
Et scelere imbutos etiam nunc venditat enses.
Haud magis expertus discrimine Caesar in ullo est,
Quam non e stabili, tremulo sed culmine cuncta
Despiceret, staretque super titubantia fultus.

Tot raptis truncus manibus, gladioque relictus
Poene suo, qui tot gentes in bella trahebat,
Scit non esse suos, strictos sed militis enses.
Non pavidum jam murmur erat, nec pectore tecto
Ira latens; nam quae dubias constringere mentes
Causa solet, dum quisque pavet, quibus ipse timori est,
Seque putat solum regnorum injusta gravari,
Haud retinet: quippe ipsa metus exolverat audax
Turba suos; quidquid multis peccatur, inultum est.
Effudere minas: liceat discedere, Caesar,
A rabie scelerum. Quaeris terraque, marique
His ferrum jugulis, animasque effundere viles
Quolibet hoste paras: partem tibi Gallia nostri
Eripuit, partem duris Hispania bellis;
Pars jacet Hesperia; totoque exercitus orbe,
Te vincente, perit. Terris fudisse cruorem
Quid juvat Arctois, Rhodano, Rhenoque subactis?
Tot mihi pro bellis bellum civile dedisti.
Cepimus expulso patriae cum tecta Senatu,
Quos hominum, vel quos licuit spoliare Deorum?

Imus in omne nefas, manibus, ferroque nocentes,
Paupertate pii. Finis quis quaeritur armis?
Quid satis est, si Roma parum? Jam respice canos,
Invalidasque manus, et inanes cerne lacertos.
Usus abit vitae, bellis consumpsimus aevum.
Ad mortem dimitte senes. En improba vota:
Non duro liceat morientia cespite membra
Ponere, non anima galeam fugiente ferire,
Atque oculos morti clausuram quaerere dextram,
Conjugis illabi lacrimis, unique paratum
Scire rogum: liceat morbis finire senectam;
Sit praeter gladios aliquod sub Caesare fatum.
Quid, velut ignaros ad quae portenta paremur,
Spe trahis? Usque adeo soli civilibus armis
Nescimus cujus sceleris sit maxima merces?
Nil actum est bellis, si nondum comperit istas
Omnia posse manus; nec fas, nec vincula juris
Hoc audere vetant. Rheni mihi Caesar in undis
Dux erat, hic socius: facinus quos inquinat, aequat.
Adde, quod ingrato meritorum judice virtus

Nostra perit: quidquid gerimus, fortuna vocatur.
Nos fatum sciat esse suum. Licet omne Deorum
Obsequium speres, irato milite, Caesar,
Pax erit. Haec fatus, totis discurrere castris
Coeperat, infestoque ducem deposcere vultu.
Sic eat, o Superi; quando pietasque, fidesque
Destituunt, moresque malos sperare relictum est,
Finem civili faciat discordia bello.
Quem non ille ducem potuit terrere tumultus?
Fata sed in praeceps solitus dimittere Caesar,
Fortunamque suam per summa pericula gaudens
Exercere, venit; nec, dum desaeviat ira,
Expectat; medios properat tentare furores.
Non illis urbes, spoliandaque templa negasset,
Tarpejamque Jovis sedem, matresque Senatus,
Passurasque infanda nurus: vult omnia Caesar
A se saeva peti, vult praemia Martis amari:
Militis indomiti tantum mens sana timetur.
Non pudet, heu! Caesar, soli tibi bella placere,
Jam manibus damnata tuis? Hos ante pigebit

Sanguinis? His ferri grave jus erit? Ipse per omne
Fasque, nefasque rues? Lassare, et disce sine armis
Posse pati: liceat scelerum tibi ponere finem.
Saeve quid insequeris? Quid jam nolentibus instas?
Bellum te civile fugit. Stetit aggere fulti
Cespitis intrepidus vultu, meruitque timeri
Non metuens; atque haec, ira dictante, profatur.
Qui modo in absentem vultu, dextraque furebas,
Miles, habes nudum, promptumque ad vulnera pectus.
Hinc fuge, si belli finis placet ense relicto.
Detegit imbelles animos nil fortiter ausa
Seditio, tantumque fugam meditata juventus,
Ac ducis invicti rebus lassata secundis.
Vadite, meque meis ad bella relinquite fatis:
Invenient haec arma manus, vobisque repulsis,
Tot reddet fortuna viros, quot tela vacabunt.
Anne, fugam Magni tanta cum classe sequuntur
Hesperiae gentes, nobis victoria turbam
Non dabit, impulsi tantum quae praemia belli
Auferat, et vestri rapta mercede laboris,

Lauriferos nullo comitetur vulnere currus?
Vos despecta, senes, exhaustaque sanguine turba
Cernetis nostros, jam plebs Romana, triumphos.
Caesaris an cursus vestrae sentire putatis
Damnum posse fugae? Veluti si cuncta minentur
Flumina, quos miscent pelago, subducere fontes,
Non magis ablatis umquam decresceret aequor,
Quam nunc crescit, aquis. An vos momenta putatis
Ulla dedisse mihi? Numquam sic cura Deorum
Se premit, ut vestrae morti, vestraeque saluti
Fata vacent: procerum motus haec cuncta sequuntur.
Humanum paucis vivit genus. Orbis Hiberi
Horror, et Arctoi, nostro sub nomine, miles,
Pompejo certe fugeres duce. Fortis in armis
Caesareis Labienus erat; nunc transfuga vilis
Cum duce praelato terras, atque aequora lustrat.
Nec melior mihi vestra fides, si bella nec hoste,
Nec duce me, geritis: quisquis mea signa relinquit,
Nec Pompejanis tradit sua partibus arma,
Hic numquam vult esse meus. Sunt ista profecto

Curae castra Deis, qui me committere tantis,
Non nisi mutato voluerunt milite, bellis.
Heu quantum fortuna humeris jam pondere fessis
Amolitur onus! Sperantes omnia dextras
Exarmare datur, quibus hic non sufficit orbis.
Jam certe mihi bella geram. Discedite castris,
Tradite nostra viris, ignavi, signa, Quirites.
At paucos, quibus haec rabies auctoribus arsit,
Non Caesar, sed poena tenet. Procumbite terrae,
Infidumque caput, feriendaque tendite colla.
Et tu, quo solo stabunt jam robore castra,
Tiro rudis, specta poenas, et disce ferire,
Disce mori. Tremuit saeva sub voce minantis
Vulgus iners, unumque caput tam magna juventus,
Privatum factura, timet; velut ensibus ipsis
Imperet, invito moturus milite ferrum.
Ipse pavet, ne tela sibi, dextraeque negentur
Ad scelus hoc Caesar. Vicit patientia saevi
Spem ducis, et jugulos, non tantum praestitit enses.
Nil magis, adsuetas sceleri quam perdere dextras,

Atque perire timet. Tam diro foederis ictu
Parta quies, poenaque redit placata juventus.
Brundusium decimis jubet hanc attingere castris,
Et cunctas revocare rates, quas avius Hydrus,
Antiquusque Taras, secretaque litora Leucae,
Quas recipit Salpina palus, et subdita Sipus
Montibus, Ausoniam qua torquens frugifer oram,
Dalmatico Boreae, Calabroque obnoxius Austro,
Appulus Hadriacas exit Garganus in undas.
Ipse petit trepidam tutus sine milite Romam,
Jam doctam servire togae, populoque precanti
Scilicet indulgens, summum Dictator honorem
Contigit, et laetos fecit, se Consule, fastos.
Namque omnes voces, per quas jam tempore tanto
Mentimur dominis, haec primum repperit aetas,
Qua, sibi ne ferri jus ullum Caesar abesset,
Ausonias voluit gladiis miscere secures.
Addidit, et fasces aquilis, et nomen inane
Imperii rapiens, signavit tempora digna
Maesta nota: nam quo melius Pharsalicus annus

Consule notus erit? Fingit sollemnia campus,
Et non admissae dirimit suffragia plebis,
Decantatque tribus, et vana versat in urna.
Nec coelum servare licet: tonat augure surdo,
Et laetae jurantur aves, bubone sinistro.
Inde perit primum quondam veneranda potestas,
Juris inops: careat tantum ne nomine tempus,
Menstruus in fastos distinguit saecula Consul.
Nec non Iliacae numen quod praesidet Albae,
Haud meritum Latio sollemnia sacra subacto,
Vidit flammifera confectas nocte Latinas.
Inde rapit cursus, et quae piger Appulus arva
Deseruit rastris, et inerti tradidit herbae,
Ocior et coeli flammis, et tigride foeta,
Transcurrit; curvique tenens Minoia tecta
Brundusii, clausas ventis brumalibus undas
Invenit, et pavidas hiberno sidere classes.
Turpe duci visum est rapiendi tempora belli
In segnes exisse moras, portuque teneri,
Dum pateat tutum vel non felicibus aequor.

Expertes animos pelagi sic robore complet:
Fortius hiberni flatus coelumque, fretumque,
Cum coepere, tenent, quam quos incumbere certos
Perfida nubiferi vetat inconstantia veris.
Nec maris anfractus, lustrandaque litora nobis,
Sed recti fluctus, soloque Aquilone secandi.
Hic utinam summi curvet carchesia mali,
Incumbatque furens, et Graja ad moenia perflet,
Ne Pompejani Phaeacum e litore toto
Languida jactatis comprendant carbasa remis.
Rumpite, quae retinent felices vincula proras:
Jamdudum et nubes, et saevas perdimus undas.
Sidera prima poli, Phoebo labente sub undas,
Exierant, et luna suas jam fecerat umbras,
Cum pariter solvêre rates, totosque rudentes
Laxavere sinus; et flexo navita cornu
Obliquat laevo pede carbasa, summaque pandens
Suppara velorum perituras colligit auras.
Ut primum levior propellere lintea ventus
Incipit, exiguumque tument; mox reddita malo

In mediam cecidere ratem, terraque relicta,
Non valet ipsa sequi puppes, quae vexerat, aura.
Aequora lenta jacent, alto torpore ligata,
Pigrius immotis haesere paludibus undae.
Sic stat iners Scythicas adstringens Bosphorus undas.
Cum, glacie retinente, fretum non impulit Hister,
Immensumque gelu tegitur mare: comprimit unda,
Deprendit quascumque, rates; nec pervia velis
Aequora frangit eques, fluctuque latente sonantem
Orbita migrantis scindit Maeotida Bessi.
Saeva quies pelagi, maestoque ignava profundo
Stagna jacentis aquae, veluti deserta rigente
Aequora natura cessant, pontusque, vetustas
Oblitus servare vices, non commeat aestu,
Non horrore tremit, non solis imagine vibrat.
Casibus innumeris fixae patuere carinae.
Illinc infestae classes, et inertia tonsis
Aequora moturae; gravis hinc languore profundi
Obsessis ventura fames: nova vota timori
Sunt inventa novo, fluctus, nimiasque precari

Ventorum vires, dum se torpentibus unda
Excutiat stagnis, et sit mare. Nubila nusquam,
Undarumque minae: coelo languente, fretoque,
Naufragii spes omnis abit. Sed nocte fugata
Laesum nube dies jubar extulit, imaque sensim
Concussit pelagi, movitque Ceraunia nautis.
Inde rapi coepere rates, atque aequora classem
Curva sequi, quae jam vento, fluctuque secundo
Lapsa Palaestinas uncis confixit arenas.
Prima duces vidit junctis consistere castris
Tellus, quam volucer Genusus, quam mollior Apsus
Circueunt ripis. Apso gestare carinas
Causa palus, leni quam fallens egerit unda.
At Genusum nunc sole nives, nunc imbre solutae
Praecipitant: neuter longo se gurgite lassat,
Sed minimum terrae vicino litore novit.
Hoc fortuna loco tantae duo nomina famae
Composuit; miserique fuit spes irrita mundi,
Posse duces, parva campi statione diremptos,
Admotum damnare nefas; nam cernere vultus,

Et voces audire datur, multosque per annos
Dilectus tibi, Magne, socer, post pignora tanta,
Sanguinis infausti sobolem, mortemque nepotis,
Te nisi Niliaca propius non vidit arena.
Caesaris attonitam miscenda ad proelia mentem
Ferre moras scelerum partes jussere relictae.
Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
Jam tum civili meditatus Leucada bello.
Illum saepe minis Caesar, precibusque morantem
Evocat. O mundi tantorum causa laborum,
Quid Superos, et fata tenes? Sunt cetera cursu
Acta meo, summam rapti per prospera belli
Te poscit fortuna manum. Non rupta vadosis
Syrtibus incerto Libye nos dividit aestu.
Numquid inexperto tua credimus arma profundo,
Inque novos traheris casus? Ignave, venire
Te Caesar, non ire jubet. Prior ipse per hostes
Percussi medias alieni juris arenas.
Tu mea castra times? Pereuntia tempora fati
Conqueror: in ventos impendo vota, fretumque.

Ne retine dubium cupientes ire per aequor:
Si bene nota mihi est, ad Caesaris arma juventus
Naufragio venisse volet: Jam voce doloris
Utendum est: non ex aequo divisimus orbem.
Epirum Caesarque tenet, totusque Senatus:
Ausoniam tu solus habes. His terque, quaterque
Vocibus excitum postquam cessare videbat,
Dum se deesse Deis, et non sibi numina, credit,
Sponte per incautas audet tentare tenebras,
Quod jussi timuere, fretum; temeraria prono
Expertus cessisse Deo, fluctusque, verendos
Classibus, exigua sperat superare carina.
Solverat armorum fessas nox languida curas,
Parva quies miseris, in quorum pectora somno
Dat vires fortuna minor: jam castra silebant,
Tertia jam vigiles commoverat hora secundos;
Caesar sollicito per vasta silentia gressu
Vix famulis audenda parat, cunctisque relictis,
Sola placet fortuna comes. Tentoria postquam
Egressus, vigilum somno cedentia membra

Transiluit, questus tacite quod fallere posset,
Litora curva legit, primisque invenit in undis,
Rupibus exesis haerentem fune, carinam.
Rectorem, dominumque ratis secura tenebat
Haud procul inde domus, non ullo robore fulta,
Sed sterili junco, cannaque intexta palustri,
Et latus inversa nudum munita phaselo.
Haec Caesar bis, terque manu quassantia tectum
Limina commovit. Molli consurgit Amyclas,
Quem dabat alga, toro. Quisnam mea naufragus, inquit,
Tecta petit? Aut quem nostrae fortuna coegit
Auxilium sperare casae? Sic fatus, ab alto
Aggere, jam tepidae sublato fune favillae,
Scintillam tenuem commotos pavit in ignes,
Securus belli; praedam civilibus armis
Scit non esse casam. O vitae tuta facultas
Pauperis, angustique lares! O munera nondum
Intellecta Deum! Quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu,
Caesarea pulsante manu? Tum poste recluso,

Dux ait: Expecta votis majora modestis,
Spesque tuas laxa, juvenis; si jussa secutus
Me vehis Hesperiam, non ultra cuncta carinae
Debebis, manibusque inopem duxisse senectam.
Ne cessa praebere Deo tua fata, volenti
Angustos opibus subitis implere penates.
Sic fatur, quamquam plebejo tectus amictu,
Indocilis privata loqui. Tum pauper Amyclas;
Multa quidem prohibent nocturno credere ponto:
Nam sol non rutilas deduxit in aequora nubes,
Concordesque tulit radios: Noton altera Phoebi,
Altera pars Borean diducta luce vocabat.
Orbe quoque exhaustus medio, languensque recessit,
Spectantes oculos infirmo lumine passus;
Lunaque non gracili surrexit lucida cornu,
Aut orbis medii puros exesa recessus;
Nec duxit recto tenuata cacumina cornu,
Ventorumque nota rubuit: tum lurida pallens
Ora tulit, vultu sub nubem tristis ituro.
Sed mihi nec motus nemorum, nec litoris ictus,

Nec placet incertus, qui provocat aequora, Delphin;
Aut siccum quod mergus amat, quodque ausa volare
Ardea sublimis, pennae confisa natanti.
Quodque caput spargens undis, velut occupet imbrem,
Instabili gressu metitur litora cornix.
Sed si magnarum poscunt discrimina rerum,
Haud dubitem praebere manus: vel litora tangam
Jussa, vel hoc potius pelagus, flatusque negabunt.
Haec fatur, solvensque ratem dat carbasa ventis;
Ad quorum motus non solum lapsa per altum
Aëra dispersos traxere cadentia sulcos
Sidera, sed summis etiam quae fixa tenentur
Astra polis, sunt visa quati. Niger inficit horror
Terga maris, longo per multa volumina tractu
Aestuat unda minax, flatusque incerta futuri
Turbida testantur conceptos aequora ventos.
Tunc rector trepidae fatur ratis: aspice saevum
Quanta paret pelagus: Zephyros intendat, an Euros
Incertum est; puppim dubius ferit undique pontus.
Nubibus, et coelo Notus est: si murmura ponti

Consulimus, Cori verrunt mare. Gurgite tanto,
Nec ratis Hesperias tanget, nec naufragus, oras.
Desperare viam, et vetitos convertere cursus
Sola salus: liceat vexata litora puppe
Prendere, ne longe nimium sit proxima tellus.
Fisus cuncta sibi cessura pericula Caesar,
Sperne minas, inquit, pelagi, ventoque furenti
Trade sinum. Italiam si coelo auctore recusas,
Me pete; sola tibi causa haec est justa timoris,
Vectorem non nosse tuum, quem numina numquam
Destituunt, de quo male tunc fortuna meretur,
Cum post vota venit: medias perrumpe procellas,
Tutela secure mea: coeli iste, fretique,
Non puppis nostrae, labor est; hanc Caesare pressam
A fluctu defendet onus; nec longa furori
Ventorum saevo dabitur mora; proderit undis
Ista ratis. Ne flecte manum, fuge proxima velis
Litora: tunc Calabro portu te crede potitum,
Cum jam non poterit puppi, nostraeque saluti
Altera terra dari. Quid tanta strage paretur

Ignoras: quaerit pelagi, coelique tumultu
Quid praestet fortuna mihi. Non plura locuto
Avulsit laceros percussa puppe rudentes
Turbo rapax, fragilemque super volitantia malum
Vela tulit; sonuit victis compagibus alnus.
Inde ruunt toto concita pericula mundo.
Primus ab Oceano caput exeris Atlanteo,
Core, movens aestus: jam te tollente furebat
Pontus, et in scopulos totas erexerat iras.
Occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit,
Et dubium pendet, vento cui pareat, aequor.
Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, et undas
Torsit, et abstrusas penitus vada fecit arenas:
Nec perfert pontum Boreas ad saxa, suumque
In fluctus Cori frangit mare, motaque possunt
Aequora subductis etiam concurrere ventis.
Non Euri cessasse minas, non imbribus atrum
Aeolii jacuisse Notum sub carcere saxi
Crediderim; cunctos solita de parte ruentes
Defendisse suas violento turbine terras:

Sic pelagus mansisse loco: nec parva procellis
Aequora rapta ferunt: Aegaeas transit in undas
Tyrrhenum, sonat Ionio vagus Hadria ponto.
Ah quoties frustra pulsatos aequore montes
Obruit illa dies! Quam celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit! Non ullo litore surgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti
A magno venere mari, mundumque coercens
Monstriferos agit unda sinus. Sic rector Olympi
Cuspide fraterna lassatum in saecula fulmen
Adjuvit, regnoque accessit terra secundo,
Cum mare convolvit gentes, cum litora Tethys
Noluit ulla pati, coelo contenta teneri.
Tunc quoque tanta maris moles crevisset in astra,
Ni Superum rector pressisset nubibus undas.
Non coeli nox illa fuit: latet obsitus aër
Infernae pallore domus, nimbisque gravatus
Deprimitur, fluctusque in nubibus accipit imbrem.
Lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt
Clara, sed obscurum nimbosus dissilit aër.

Tunc Superum convexa tremunt, atque arduus axis
Intonuit, motaque poli compage laborat.
Extimuit natura Chaos; rupisse videntur
Concordes elementa moras, rursusque redire
Nox manes mixtura Deis. Spes una salutis,
Quod tanta mundi nondum periere ruina.
Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur, tantum nautae videre trementes
Fluctibus e summis praeceps mare; cumque tumentes
Rursus hiant undae, vix eminet aequore malus:
Nubila tanguntur velis, et terra carina.
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenas
Exhaustum in cumulos, omnisque in fluctibus unda est.
Artis opem vicere metus; nescitque magister
Quam frangat, cui cedat aquae: discordia ponti
Succurrit miseris, fluctusque evertere puppim
Non valet in fluctus; victum latus unda repellens
Erigit, atque omni surgit ratis ardua vento.
Non humilem Sasona vadis, non litora curvae
Thessaliae saxosa pavent, oraeque malignos

Ambraciae portus; scopulosa Ceraunia nautae
Summa timent. Credit jam digna pericula Caesar
Fatis esse suis: tantusne evertere, dixit,
Me Superis labor est, parva quem puppe sedentem
Tam magno petiere mari? Si gloria leti
Est pelago donata mei, bellisque negamur,
Intrepidus, quamcumque datis mihi, numina, mortem
Accipiam. Licet ingentes abruperit actus
Festinata dies fatis, sat magna peregi.
Arctoas domui gentes, inimica subegi
Arma metu, vidit Magnum mihi Roma secundum:
Jussa plebe tuli fasces per bella negatos;
Nulla meis aberit titulis Romana potestas.
Nesciet hoc quisquam, nisi tu, quae sola meorum
Conscia votorum es, me, quamvis plenus honorum,
Et Dictator eam Stygias, et Consul ad umbras,
Privatum, Fortuna, mori. Mihi funere nullo
Est opus. O Superi, lacerum retinete cadaver
Fluctibus in mediis: desint mihi busta, rogusque,
Dum metuar semper, terraque exspecter ab omni.

Haec fatum decimus, dictu mirabile, fluctus
Invalida cum puppe levat; nec rursus ab alto
Aggere dejecit pelagi, sed pertulit unda,
Scruposisque angusta vacant ubi litora saxis,
Imposuit terrae: pariter tot regna, tot urbes,
Fortunamque suam, tacta tellure, recepit.
Sed non tam remeans Caesar jam luce propinqua,
Quam tacita sua castra fuga, comitesque fefellit.
Circumfusa duci flevit, gemituque suorum,
Et non ingratis incessit turba querelis:
Quo te, dure, tulit virtus temeraria, Caesar?
Aut quae nos viles animas in fata relinquens,
Invitis spargenda dabas tua membra procellis?
Cum tot in hac anima populorum vita, salusque
Pendeat, et tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Saevitia est voluisse mori. Nullusne tuorum
Emeruit comitum, fatis non posse superstes
Esse tuis? Cum te raperet mare, corpora segnis
Nostra sopor tenuit. Pudet heu! Tibi causa petendae
Haec fuit Hesperiae? Visum est committere quemquam

Tam saevo crudele mari. Sors ultima rerum
In dubios casus, et prona pericula mortis
Praecipitare solet: mundi jam summa tenentem
Permisisse mari! Tantum quid numina lassas?
Sufficit ad fatum belli favor iste, laborque
Fortunae, quod te nostris impegit arenis?
Hinc usus placuere Deum, non rector ut orbis,
Nec dominus rerum, sed felix naufragus esses?
Talia jactantes, discussa nocte, serenus
Oppressit cum sole dies, fessumque tumentes
Composuit pelagus, ventis patientibus, undas.
Nec non Hesperii lassatum fluctibus aequor
Ut videre duces, purumque insurgere coelo
Fracturum pelagus Borean, solvêre carinas,
Quas ventus, doctaeque pari moderamine dextrae
Permixtas habuere diu, latumque per aequor,
Ut terrestre, coit, consertis puppibus, agmen.
Sed nox saeva modum venti, velique tenorem
Eripuit nautis, excussitque ordine puppes.
Strymona sic gelidum, bruma pellente, relinquunt

Poturae te, Nile, grues, primoque volatu
Effingunt varias, casu monstrante, figuras.
Mox ubi percussit tensas Notus altior alas,
Confusos temere immixtae glomerantur in orbes,
Et turbata perit dispersis litera pennis.
Cum primum, redeunte die, violentior aër
Puppibus incubuit, Phoebeo concitus ortu,
Praetereunt frustra tentati litora Lissi,
Nymphaeumque tenent, nudas Aquilonibus undas
Succedens Boreae jam portum fecerat Auster.
Undique collatis in robur Caesaris armis,
Summa videns duri Magnus discrimina Martis
Jam castris instare suis, seponere tutum
Conjugii decrevit onus, Lesboque remotam
Te procul a saevi strepitu, Cornelia, belli
Occulere. Heu quantum mentes dominatur in aequas
Justa Venus! Dubium, trepidumque ad proelia, Magne,
Te quoque fecit amor: quod nolles stare sub ictu
Fortunae, quo mundus erat, Romanaque fata,
Conjux sola fuit. Mentem jam verba paratam

Destituunt, blandaeque juvat ventura trahentem
Indulgere morae, et tempus subducere fatis.
Nocte sub extrema, pulso torpore quietis,
Dum fovet amplexu gravidum Cornelia curis
Pectus, et aversi petit oscula grata mariti,
Humentes mirata genas, percussaque caeco
Vulnere, non audet flentem deprendere Magnum.
Ille gemens; Vita non nunc mihi dulcior, inquit,
Cum taedet vitae, laeto sed tempore, conjux,
Venit maesta dies, et quam nimiumque, parumque
Distulimus: jam totus adest in proelia Caesar.
Cedendum est bellis; quorum tibi tuta latebra
Lesbos erit: desiste preces tentare; negavi
Jam mihi: non longos a me patiere recessus:
Praecipites aderunt casus; properante ruina
Summa cadunt. Satis est audisse pericula Magni;
Meque tuus decepit amor, civilia bella
Si spectare potes: nam me, jam Marte parato,
Securos cepisse pudet cum conjuge somnos,
Eque tuo, miserum quatiunt dum classica mundum,

Surrexisse sinu. Vereor civilibus armis
Pompejum nullo tristem committere damno.
Tutior interea populis, et tutior omni
Rege, late; positamque procul fortuna mariti
Non tota te mole premat. Si numina nostras
Impulerint acies, maneat pars optima Magni;
Sitque mihi, si fata premant, victorque cruentus,
Quo fugisse velim. Vix tantum infirma dolorem
Cepit, et attonito cesserunt pectore sensus.
Tandem ut vox maestas potuit proferre querelas;
Nil mihi de fatis thalami, Superisque relictum est,
Magne, queri: nostros non rumpit funus amores,
Nec diri fax summa rogi; sed sorte frequenti,
Plebejaque nimis careo dimissa marito.
Hostis ad adventum rumpamus foedera taedae,
Placemus socerum. Sic est tibi cognita, Magne,
Nostra fides? Credisne aliquid mihi tutius esse,
Quam tibi? Nonne olim casu pendemus ab uno?
Fulminibus me, saeve, jubes, tantaeque ruinae
Absentem praestare caput? Secura videtur

Sors tibi, cum facias etiam nunc vota, perisse,
Ut nolim servire malis? Sed morte parata
Te sequar ad manes: feriat dum maesta remotas
Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.
Adde, quod adsuescis fatis, tantumque dolorem,
Crudelis, me ferre doces. Ignosce fatenti,
Posse pati timeo. Quod si sunt vota, Deisque
Audior, eventus rerum sciet ultima conjux.
Sollicitam rupes, jam te victore, tenebunt,
Et puppim, quae fata feret tam laeta, timebo;
Nec solvent audita metus mihi prospera belli,
Cum vacuis projecta locis a Caesare possim
Vel fugiente capi. Notescent litora clari
Nominis exilio, positaque ibi conjuge Magni,
Quis Mitylenaeas poterit nescire latebras?
Hoc precor extremum, si nil tibi victa relinquent
Tutius arma fuga, cum te commiseris undis,
Quolibet infaustam potius deflecte carinam:
Litoribus quaerere meis. Sic fata, relictis
Exiluit stratis amens, tormentaque nulla

Vult differre mora. Non maesti pectora Magni
Sustinet amplexu dulci, nec colla tenere,
Extremusque perit tam longi fructus amoris,
Praecipitantque suos luctus; neuterque recedens
Sustinuit dixisse vale; vitamque per omnem
Nulla fuit tam maesta dies: nam cetera damna
Durata jam mente malis, firmaque tulerunt.
Labitur infelix, manibusque excepta suorum
Fertur ad aequoreas, ac se prosternit, arenas,
Litoraque ipsa tenet, tandemque illata carinae est.
Non sic infelix patriam, portusque reliquit
Hesperios, saevi premerent cum Caesaris arma.
Fida comes Magni vadit duce sola relicto,
Pompejumque fugit. Quae nox sibi proxima venit,
Insomnis. Viduo tum primum frigida lecto,
Atque insueta quies uni, nudumque, marito
Non haerente, latus. Somno quam saepe gravata
Deceptis vacuum manibus complexa cubile est,
Atque oblita fugae quaesivit nocte maritum!
Nam, quamvis flamma tectas urguente medullas,

Non juvat in toto corpus jactare cubili;
Servatur pars illa tori; caruisse timebat
Pompejo: sed non Superi tam laeta parabant;
Instabat, miserae Magnum quae redderet, hora.

PHARSALIAE
LIBER SEXTUS.

Wächter inv. *Rahl sc.*

Dolet heu, semperque dolebit,
Quod scelerum, Cæsar, prodest tibi summa tuorum
Cum genero pugnasse pio.
LIB VI

M. A. LUCANI

PHARSALIAE

LIBER SEXTUS.

Postquam castra duces, pugnae jam mente propinqui,
Imposuere jugis, admotaque comminus arma,
Parque suum videre Dei, capere omnia Caesar
Moenia Grajorum spernit, Martemque secundum
Jam nisi de genero fatis debere recusat.
Funestam mundo votis petit omnibus horam,
In casum quae cuncta ferat. Placet alea fati
Alterutrum mersura caput. Ter collibus omnes
Explicuit turmas, et signa minantia pugnam,
Testatus numquam Latiae se deesse ruinae.
Ut videt ad nullos exciri posse tumultus

In pugnam generum, sed clauso fidere vallo,
Signa movet, tectusque via dumosa per arva
Dyrrhachii praeceps rapiendas tendit ad arces.
Hoc iter aequoreo praecepit limite Magnus,
Quemque vocat collem Taulantius incola Petram,
Insedit castris, Ephyreaque moenia servat,
Defendens tutam vel solis turribus urbem.
Non opus hanc veterum, nec moles structa tuetur,
Humanusque labor, facilis, licet ardua tollat,
Cedere vel bellis, vel cuncta moventibus annis.
Sed munimen habet nullo quassabile ferro,
Naturam, sedemque loci: nam clausa profundo
Undique praecipiti, scopulisque vomentibus aequor,
Exiguo debet, quod non est insula, colli.
Terribiles ratibus sustentant moenia cautes,
Joniumque furens, rabido cum tollitur Austro,
Templa, domosque quatit, spumatque in culmina pontus.
Huc avidam belli rapuit spes improba mentem
Caesaris, ut vastis diffusum collibus hostem
Cingeret ignarum, ducto procul aggere valli.

Metitur terras oculis; nec cespite tantum
Contentus fragili subitos attollere muros,
Ingentes cautes, avulsaque saxa metallis,
Grajorumque domos, direptaque moenia transfert.
Extruitur, quod non aries impellere saevus,
Quod non ulla queat violenti machina belli.
Franguntur montes, planumque per ardua Caesar
Ducit opus: pandit fossas, turritaque summis
Disponit castella jugis, magnoque recessu
Amplexus fines, saltus, nemorosaque Tesqua,
Et silvas, vastaque feras indagine claudit.
Non desunt campi, non desunt pabula Magno,
Castraque, Caesareo circumdatus aggere, mutat.
Flumina tot cursus illic exorta fatigant,
Illic mersa, suos; operumque ut summa revisat,
Defessus Caesar mediis intermanet agris.
Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribatque Deis: fragili circumdata testa
Moenia mirentur refugi Babylonia Parthi.
En quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,

Assyriis quantum populis telluris Eoae
Sufficit in regnum, subitum, bellique tumultu
Raptum clausit opus: tanti periere labores;
Tot potuere manus aut jungere Seston Abydo,
Ingestoque solo Phryxeum elidere pontum;
Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis.
Et ratibus longae flexus donare Maleae;
Aut aliquem mundi, quamvis natura negasset,
In melius mutare locum. Coit area belli:
Hic alitur sanguis terras fluxurus in omnes,
Hic et Thessalicae clades, Libycaeque tenentur;
Aestuat angusta rabies civilis arena.
Prima quidem surgens operum structura fefellit
Pompejum: veluti mediae qui tutus in arvis
Sicaniae rabidum nescit latrare Pelorum:
Aut vaga cum Tethys, Rutupinaque litora fervent,
Unda Caledonios fallit turbata Britannos.
Ut primum vasto septas videt aggere terras,
Ipse quoque a tuta deducens agmina Petra
Diversis spargit tumulis, ut Caesaris arma

Laxet, et effuso claudentem milite tendat.
At tantum septi vallo sibi vindicat agri,
Parva Mycenaeae quantum sacrata Dianae
Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma;
Quoque modo, Romae praelapsus moenia, Tybris
In mare descendit, si nusquam torqueat amnem.
Classica nulla sonant, injussaque tela vagantur,
Et fit saepe nefas, jaculum tentare lacerto.
Major cura ducis miscendis abstrahit armis
Pompejum, exhaustae praebenda ad pabula terrae,
Quae currens obtrivit eques, gradibusque citatis
Ungula frondentem discussit cornea campum.
Belliger attonsis sonipes defessus in arvis,
Advectos dum plena ferant praesepia culmos,
Ore novas poscens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.
Corpora dum solvit tabes, et digerit artus,
Traxit iners coelum fluidae contagia pestis
Obscuram in nubem. Tali spiramine Nessus
Emittit Stygium nebulosis aëre saxis,

Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelant.
Inde labant populi, coeloque paratior unda
Omne pati virus duravit viscera coeno.
Jam riget atra cutis, distentaque lumina rumpit,
Igneaque in vultus, et sacro fervida morbo
Pestis abit, fessumque caput se ferre recusat.
Jam magis atque magis praeceps agit omnia fatum,
Nec medii dirimunt morbi vitamque, necemque,
Sed languor cum morte venit; turbaque cadentum
Aucta lues, dum mixta jacent incondita vivis
Corpora; nam miseros ultra tentoria cives
Spargere, funus erat. Tamen hos minuêre labores
A tergo pelagus, pulsusque Aquilonibus aër,
Litoraque, et plenae peregrina messe carinae.
At liber terrae spatiosis collibus hostis
Aëre non pigro, nec inertibus angitur undis,
Sed patitur saevam, veluti circumdatus arcta
Obsidione, famem: nondum surgentibus altam
In segetem culmis, cernit miserabile vulgus
In pecudum cecidisse cibos, et carpere dumos,

Et morsu spoliare nemus, letumque minantes
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas:
Quae mollire queunt flamma, quae frangere morsu,
Quaeque per abrasas utero demittere fauces,
Plurimaque, humanis ante hoc incognita mensis,
Diripiens miles, saturum tamen obsidet hostem.
Ut primum libuit ruptis evadere claustris
Pompejo, cunctasque sibi permittere terras,
Non obscura petit latebrosae tempora noctis,
Et raptum furto, soceri cessantibus armis,
Dedignatur iter: latis exire ruinis
Quaerit, et impulsu turres confringere valli,
Perque omnes gladios, et qua via caede paranda est.
Opportuna tamen valli pars visa propinqui,
Qua Minuti castella vocant, et confraga densis
Arboribus dumeta tegunt. Huc pulvere nullo
Proditus agmen agit, subitusque ad moenia venit.
Tot simul e campis Latiae fulsere volucres,
Tot cecinere tubae; ne quid victoria ferro
Deberet, pavor attonitos confecerat hostes:

Quod solum valuit virtus, jacuere perempti,
Debuerant quo stare, loco: qui vulnera ferrent
Jam deerant, nimbusque, ferens tot tela, peribat.
Tum piceos volvunt immissae lampadis ignes,
Tum quassae nutant turres, lapsumque minantur.
Roboris impacti crebros gemit agger ad ictus.
Jam Pompejanae celsi super ardua valli
Exierant Aquilae, jam mundi jura patebant.
Quem non mille simul turmis, nec Caesare toto
Auferret fortuna locum, victoribus unus
Eripuit, vetuitque capi, seque arma tenente,
Ac nondum strato, Magnum vicisse negavit.
Scaeva, viro nomen, castrorum in plebe merebat
Ante feras Rhodani gentes: ibi sanguine multo
Promotus Latiam longo gerit ordine vitem.
Pronus ad omne nefas, et qui nesciret, in armis
Quam magnum virtus crimen civilibus esset.
Hic ubi quaerentes socios, jam Marte relicto,
Tuta fugae cernit; quo vos pavor, inquit, abegit
Impius, et cunctis ignotus Caesaris armis?

Terga datis morti? cumulo vos deesse virorum
Non pudet, et bustis, interque cadavera quaeri?
Non ira saltem, juvenes, pietate remota,
Stabitis? e cunctis, per quos erumperet hostis,
Nos sumus electi: non parvo sanguine Magni
Ista dies ierit. Peterem felicior umbras
Caesaris in vultu: testem hunc fortuna negavit,
Pompejo laudante cadam. Confringite tela
Pectoris incursu, juguloque retundite ferrum.
Jam longinqua petit pulvis, sonitusque ruinae,
Securasque fragor concussit Caesaris aures.
Vincimus, o socii; veniet, qui vindicet arces,
Dum morimur. Movit tantum vox illa furorem,
Quantum non primo succendunt classica cantu;
Mirantesque virum, atque avidi spectare, sequuntur
Scituri juvenes, numero deprensa, locoque,
An plus quam mortem virtus daret. Ille ruenti
Aggere consistit, primumque cadavera plenis
Turribus evolvit, subeuntesque obruit hostes
Corporibus, totaeque viro dant tela ruinae,

Roboraque, et moles, hosti seque ipse minatur?
Nunc sude, nunc duro contraria pectora conto
Detrudit muris, et valli summa tenentes
Amputat ense manus: caput obterit, ossaque saxo,
Ac male defensum fragili compage cerebrum
Dissipat: alterius flamma, crinesque, genasque
Succendit; strident oculis ardentibus ignes.
Ut primum, cumulo crescente, cadavera murum
Admovêre solo, non segnior extulit illum
Saltus, et in medias jecit super arma catervas,
Quam per summa rapit celerem venabula pardum.
Tunc densos inter cuneos compressus, et omni
Vallatus bello vincit, quem respicit, hostem.
Jamque hebes, et crasso non asper sanguine mucro
Perdidit ensis opus, frangit sine vulnere membra.
Illum tota premit moles, illum omnia tela;
Nulla fuit non certa manus, non lancea felix,
Parque novum fortuna videt concurrere, bellum,
Atque virum: fortis crebris sonat ictibus umbo,
Et galeae fragmenta cavae compressa perurunt

Tempora, nec quidquam nudis vitalibus obstat
Jam, praeter stantes in summis ossibus hastas.
Quid nunc, vesani, jaculis, levibusque sagittis
Perditis haesuros numquam vitalibus ictus?
Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis
Obruat, aut vasti muralia pondera saxi:
Hunc aries ferro, ballistaque limine portae
Promoveat: stat non fragilis pro Caesare murus,
Pompejumque tenet. Jam pectora non tegit armis,
Ac veritus credi clypeo, laevaque vacasse,
Aut culpa vixisse sua, tot vulnera belli
Solus obit, densamque ferens in pectore silvam,
Jam gradibus fessis, in quem cadat, eligit hostem.
Sic Libycus densis Elephas oppressus ab armis
Omne repercussum squalenti missile tergo
Frangit, et haerentes, mota cute, discutit hastas.
Viscera tuta latent penitus, citraque cruorem
Confixae stant tela ferae: tot facta sagittis,
Tot jaculis, unam non explent vulnera mortem.
Dictaea procul ecce manu Gortynis arundo

Tenditur in Scaevam, quae, voto certior omni,
In caput, atque oculi laevum descendit in orbem.
Ille moras ferri, nervorum et vincula rumpit,
Adfixam vellens oculo pendente sagittam
Intrepidus, telumque suo cum lumine calcat.
Pannonis haud aliter, post ictum saevior, ursa,
Cum jaculum parva Libys amentavit habena,
Se rotat in vulnus, telumque irata receptum
Impetit, et secum fugientem circuit hastam.
Perdiderat vultum rabies; stetit imbre cruento
Informis facies: laetus fragor aethera pulsat
Victorum; majora viris e sanguine parvo
Gaudia non faceret conspectum in Caesare vulnus.
Ille tegens alta suppressum mente dolorem,
Mitis, et a vultu penitus virtute remota,
Parcite, ait, cives; procul hinc avertite ferrum:
Collatura meae nil sunt jam vulnera morti;
Non eget ingestis, sed vulsis pectore telis.
Tollite, et in Magni viventem ponite castris:
Hoc vestro praestate duci: sit Scaeva relicti

Caesaris exemplum potius, quam mortis honestae.
Credidit infelix simulatis vocibus Aulus,
Nec vidit recto gladium mucrone tenentem;
Membraque captivi pariter laturus, et arma,
Fulmineum mediis excepit faucibus ensem.
Incaluit virtus, atque una caede refectus,
Solvat, ait, poenas, Scaevam quicumque subactum
Speravit: pacem gladio si quaerit ab isto
Magnus, adorato submittat Caesare signa.
An similem vestri, segnemque ad fata putastis?
Pompeji vobis minor est, causaeque Senatus,
Quam mihi mortis amor. Simul haec effatus, et altus
Caesareas pulvis testatur adesse cohortes.
Dedecus hic belli Magno, crimenque remisit,
Ne solum totae fugerent te, Scaeva, catervae,
Subducto qui Marte ruis; nam sanguine fuso
Vires pugna dabat. Labentem turba suorum
Excipit, atque humeris defectum imponere gaudet;
Ac velut inclusum perfosso in pectore numen,
Et vivam magnae speciem virtutis adorant;

Telaque confixis certant evellere membris,
Exornantque Deos, ac nudum pectore Martem
Armis, Scaeva, tuis. Felix hoc nomine famae,
Si tibi durus Hiber, aut si tibi terga dedisset
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis!
Non tu bellorum spoliis ornare Tonantis
Templa potes, non tu laetis ululare triumphis.
Infelix, quanta dominum virtute parasti!
Nec magis hac Magnus castrorum parte repulsus
Intra claustra piger, dilato Marte, quievit,
Quam mare lassatur, cum se tollentibus Euris
Frangentem fluctus scopulum ferit, aut latus alti
Montis adest, seramque sibi parat unda ruinam.
Hinc vicina petens placido castella profundo
Incursu gemini Martis rapit, armaque late
Spargit, et effuso laxat tentoria campo,
Mutandaeque juvat permissa licentia terrae.
Sic pleno Padus ore tumens super aggere tutas
Excurrit ripas, et totos concutit agros,
Succubuit si qua tellus, cumulumque furentem

Undarum non passa, ruit; tum flumine toto
Transit, et ignotos aperit sibi gurgite campos.
Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt, donante Pado. Vix proelia Caesar
Senserat, elatus specula, quae prodidit ignis.
Invenit impulsos, presso jam pulvere, muros,
Frigidaque ut veteris deprendit signa ruinae;
Accendit pax ipsa loci, movitque furorem
Pompejana quies, et victo Caesare somnus:
Ire vel in clades properat, dum gaudia turbet.
Torquato ruit inde minax, qui Caesaris arma
Segnius haud vidit, quam malo nauta tremente
Omnia Circeae subducit vela procellae,
Agminaque interius muro breviore recepit,
Densius ut parva disponeret arma corona.
Transierat primi Caesar munimina valli,
Cum super e totis emisit collibus agmen,
Effuditque acies obseptum Magnus in hostem.
Non sic Aetnaeis habitans in vallibus horret
Enceladum, spirante Noto, cum tota cavernas

Egerit, et torrens in campos defluit Aetna,
Caesaris ut miles glomerato pulvere victus
Ante aciem, caeci trepidus sub nube timoris
Hostibus occurrit fugiens, inque ipsa pavendo
Fata ruit. Totus mitti civilibus armis
Usque vel in pacem potuit cruor: ipse furentes
Dux tenuit gladios. Felix, ac libera Regum,
Roma, fores, jurisque tui, vicisset in illo
Si tibi Sulla loco: dolet heu, semperque dolebit,
Quod scelerum, Caesar, prodest tibi summa tuorum,
Cum genero pugnasse pio. Prô tristia fata,
Non Uticae Libye clades, Hispania Mundae
Flesset, et infando pollutus sanguine Nilus
Nobilius Phario gestasset Rege cadaver,
Nec Juba Marmaricas nudus pressisset arenas,
Poenorumque umbras placasset sanguine fuso
Scipio, nec sancto caruisset vita Catone.
Ultimus esse dies potuit tibi, Roma, malorum,
Exire e mediis potuit Pharsalia fatis.
Deserit averso possessam numine sedem

Caesar, et Emathias lacero petit agmine terras.
Arma secuturum soceri, quacumque fugasset,
Tentavere sui comites devertere Magnum,
Hortati, patrias sedes, atque hoste carentem
Ausoniam peteret. Numquam me Caesaris, inquit,
Exemplo reddam patriae, numquamque videbit
Me, nisi dimisso redeuntem milite, Roma.
Hesperiam potui, motu surgente, tenere,
Si vellem patriis aciem committere templis,
Ac medio pugnare foro. Dum bella relegem,
Extremum Scythici transcendam frigoris orbem,
Ardentesque plagas: victor tibi, Roma, quietem
Eripiam, qui, ne premerent te proelia, fugi?
Ah potius, ne quid bello patiaris in isto,
Te Caesar putet esse suam. Sic fatus, in ortus
Phoebeos convertit iter, terraeque secutus
Devia, qua vastos aperit Candavia saltus,
Contigit Emathiam, bello quam fata parabant.
Thessaliam, qua parte diem brumalibus horis
Attollit Titan, rupes Ossaea coercet:

Cum per summa poli Phoebum trahit altior aestas,
Pelion opponit radiis nascentibus umbras.
At medios ignes coeli, rabidique Leonis
Solstitiale caput nemorosus submovet Othrys.
Excipit adversos Zephyros, et Japyga Pindus,
Et maturato praecidit vespere lucem.
Nec metuens imi Borean habitator Olympi
Lucentem totis ignorat noctibus Arcton.
Hos inter montes, media qui valle premuntur,
Perpetuis quondam latuere paludibus agri,
Flumina dum campi retinent, nec pervia Tempe
Dant aditus pelago, stagnumque implentibus unum
Crescere cursus erat. Postquam discessit Olympo
Herculea gravis Ossa manu, subitaeque ruinam
Sensit aquae Nereus, melius mansura sub undis,
Emathis, aequorei regnum Pharsalos Achillis,
Eminet, et, prima Rhoeteia litora pinu
Quae tetigit, Phylace, Pteleosque, et Dorion ira
Flebile Pieridum; Trachin, pretioque nefandae
Lampados Herculeis fortis Meliboea pharetris,

Atque olim Larissa potens: ubi nobile quondam
Nunc super Argos arant; veteres ubi fabula Thebas
Monstrat Echionias; ubi quondam Pentheos exul
Colla, caputque ferens supremo tradidit igni,
Questa quod hoc solum nato rapuisset Agave.
Ergo abrupta palus multos discessit in amnes.
Purus in occasus, parvi sed gurgitis, Aeas
Ionio fluit inde mari; nec fortior undis
Labitur avectae pater Isidis, et tuus, Oeneu,
Paene gener crassis oblimat Echinadas undis;
Et Meleagream maculatus sanguine Nessi
Evenos Calydona secat: ferit amne citato
Maliacas Sperchios aquas, et flumine puro
Irrigat Amphrysos famulantis pascua Phoebi;
Quique nec humentes nebulas, nec rore madentem
Aëra, nec tenues ventos suspirat Anauros,
Et quisquis, pelago per se non cognitus, amnis
Peneo donavit aquas: it gurgitis exspes
Apidanos, numquamque celer, nisi mixtus, Enipeus.
Accipit Asopos cursus, Phoenixque, Melasque.

Solus, in alterius nomen cum venerit undae,
Defendit Titaresus aquas, lapsusque superne,
Gurgite Penei pro siccis utitur arvis.
Hunc fama est Stygiis manare paludibus amnem,
Et capitis memorem, fluvii contagia vilis
Nolle pati, Superumque sibi servare timorem.
Ut primum emissis patuerunt amnibus arva,
Pinguis Boebicio discessit vomere sulcus,
Mox Lelegum dextra pressum descendit aratrum.
Aeolidae, Dolopesque solum rupere coloni,
Et Magnetes equis, Minyae gens cognita remis.
Illic semiferos Ixionidas Centauros
Foeta Pelethroniis nubes effudit in antris.
Aspera te Pholoës frangentem, Monyche, saxa,
Teque sub Oetaeo torquentem vertice vulsas,
Rhoete ferox, quas vix Boreas inverteret, ornos:
Hospes et Alcidae magni, Phole; teque per amnem
Improbe Lernaeas vector passure sagittas;
Teque senex Chiron, gelido qui sidere fulgens
Impetis Haemonio majorem Scorpion arcu.

Hac tellure feri micuerunt semina Martis.
Primus ab aequorea percussis cuspide saxis
Thessalicus sonipes, bellis feralibus omen,
Exsiluit; primus chalybem, frenosque momordit,
Spumavitque novis Lapithae domitoris habenis.
Prima fretum scindens Pagasaeo litore pinus,
Terrenum ignotas hominem projecit in undas.
Primus Thessalicae rector telluris Ionos
In formam calidae percussit pondera massae,
Fudit et argentum flammis, aurumque moneta
Fregit, et immensis coxit fornacibus aera.
Illic, quod populos scelerata impegit in arma,
Divitias numerare datum est. Hinc maxima serpens
Descendit Python, Cyrrhaeaque fluxit in antra,
Unde et Thessalicae veniunt ad Pythia laurus.
Impius hinc prolem Superis immisit Aloeus,
Inseruit celsis prope se cum Pelion astris,
Sideribusque vias incurrens abstulit Ossa.
Hac ubi damnata fatis tellure locarunt
Castra duces, cunctos belli praesaga futuri

Mens agitat, summique gravem discriminis horam
Adventare palam est: propius jam fata moveri
Degeneres trepidant animi, pejoraque versant;
Ad dubios pauci, praesumpto robore, casus
Spemque, metumque ferunt. Turbae sed mixtus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente,
Qui mox Scyllaeis exul grassatus in undis,
Polluit aequoreos, Siculus pirata, triumphos;
Qui stimulante metu fati praenoscere cursus,
Impatiensque morae, venturisque omnibus aeger,
Non tripodas Deli, non Pythia consulit antra;
Nec quaesisse libet primis quid frugibus altrix
Aere Jovis Dodona sonet, quis noscere fibra
Fata queat, quis prodat aves, quis fulgura coeli
Servet, et Assyria scrutetur sidera cura,
Aut si quid tacitum, sed fas, erat. Ille supernis
Detestanda Deis saevorum arcana magorum
Noverat, et tristis sacris feralibus aras,
Umbrarum, Ditisque fidem; miseroque liquebat
Scire parum Superos. Vanum, saevumque furorem

Adjuvat ipse locus, vicinaque moenia castris
Haemonidum, ficti quas nulla licentia monstri
Transierat, quarum, quidquid non creditur, ars est.
Thessala quin etiam tellus herbasque nocentes
Rupibus ingenuit, sensuraque saxa canentes
Arcanum ferale magos: ibi plurima surgunt
Vim factura Deis, et terris hospita Colchis
Legit in Haemoniis, quas non advexerat, herbas.
Impia, tot populis, tot surdas gentibus aures
Coelicolum, dirae convertunt carmina gentis.
Una per aetherios exit vox illa recessus,
Verbaque ad invitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, coelique volubilis umquam
Avocat: infandum tetigit cum sidera murmur,
Tunc Babylon Persea licet, secretaque Memphis
Omne vetustorum solvat penetrale magorum,
Abducit Superos alienis Thessalis aris.
Carmina Thessalidum dura in praecordia fluxit
Non fatis adductus amor, flammisque severi
Illicitis arsere senes. Nec noxia tantum

Pocula proficiunt, aut cum turgentia succo
Frontis amaturae subducunt pignora foetae:
Mens, hausti nulla sanie polluta veneni,
Excantata perit. Quos non concordia mixti
Alligat ulla tori, blandaeque potentia formae,
Traxerunt torti magica vertigine fili.
Cessavere vices rerum, dilataque longa
Haesit nocte dies; legi non paruit aether:
Torpuit et praeceps, audito carmine, mundus,
Axibus et rapidis impulsos Juppiter urguens
Miratur non ire polos. Nunc omnia complent
Imbribus, et calido praeducunt nubila Phoebo,
Et tonat ignaro coelum Jove: vocibus isdem
Humentes late nebulas, nimbosque solutis
Excussere comis: ventis cessantibus, aequor
Intumuit; rursus vetitum sentire procellas
Conticuit, turbante Noto; puppimque ferentes
In ventum tumuere sinus: de rupe pependit
Abscissa fixus torrens, amnisque cucurrit
Non qua pronus erat: Nilum non extulit aestas,

Maeander direxit aquas, Rhodanumque morantem
Praecipitavit Arar; submisso vertice montes
Explicuere jugum, nubes suspexit Olympus;
Solibus et nullis Scythicae, cum bruma rigeret,
Dimaduere nives: impulsam sidere Tethyn
Reppulit Haemonidum, defenso litore, carmen.
Terra quoque immoti concussit ponderis axem,
Et medium vergens nisu titubavit in orbem:
Tantae molis onus percussum voce recessit,
Prospectumque dedit circum labentis Olympi.
Omne potens animal leti, genitumque nocere,
Et pavet Haemonias, et mortibus instruit artes.
Has avidae tigres, et nobilis ira leonum
Ore fovent blando; gelidos his explicat orbes,
Inque pruinoso coluber distenditur arvo:
Viperei coeunt, abrupto corpore, nodi,
Humanoque cadit serpens adflata veneno.
Quis labor hic Superis cantus, herbasque sequendi,
Spernendique timor? Cujus commercia pacti
Obstrictos habuere Deos? Parere necesse est,

An juvat? Ignota tantum pietate merentur,
An tacitis valuere minis? Hoc juris in omnes
Est illis Superos, an habent haec carmina certum
Imperiosa Deum, qui mundum cogere, quidquid
Cogitur ipse, potest? Illis et sidera primum
Praecipiti deducta polo, Phoebeque serena
Non aliter diris verborum obsessa venenis
Palluit, et nigris, terrenisque ignibus arsit,
Quam si fraterna prohiberet imagine tellus,
Insereretque suas flammis coelestibus umbras;
Et patitur tantos cantu depressa labores,
Donec suppositas propior despumet in herbas.
Hos scelerum ritus, haec dirae carmina gentis
Effera damnarat nimiae pietatis Erichtho,
Inque novos ritus pollutam duxerat artem.
Illi namque nefas urbis submittere tecto,
Aut laribus ferale caput; desertaque busta
Incolit, et tumulos expulsis obtinet umbris,
Grata Deis Erebi. Coetus audire silentum,
Nosse domos Stygias, arcanaque Ditis operti

Non Superi, non vita vetat. Tenet ora profanae
Foeda situ macies, coeloque ignota sereno,
Terribilis Stygio facies pallore gravatur,
Impexis onerata comis. Si nimbus, et atrae
Sidera subducunt nubes, tunc Thessala nudis
Egreditur bustis, nocturnaque fulgura captat.
Semina fecundae segetis calcata perussit,
Et non letiferas spirando perdidit auras.
Nec superos orat, nec cantu supplice numen
Auxiliare vocat, nec fibras illa litantis
Novit: funereas aris imponere flammas
Gaudet, et accenso rapuit quae tura sepulchro.
Omne nefas Superi prima jam voce precantis
Concedunt, carmenque timent audire secundum.
Viventes animas, et adhuc sua membra regentes,
Infodit busto: fatis debentibus annos
Mors invita subit, perversa funera pompa
Rettulit a tumulis, fugêre cadavera letum.
Fumantes juvenum cineres, ardentiaque ossa
E mediis rapit ipsa rogis, ipsamque, parentes

Quam tenuere, facem; nigròque volantia fumo
Feralis fragmenta tori, vestesque fluentes
Colligit in cineres, et olentes membra favillas.
Ast ubi servantur saxis, quibus intimus humor
Ducitur, et tracta durescunt tabe medullae
Corpora, tunc omnes avide desaevit in artus,
Immergitque manus oculis, gaudetque gelatos
Effodisse orbes, et siccae pallida rodit
Excrementa manus. Laqueum, nodosque nocentes
Ore suo rupit, pendentia corpora carpsit,
Abrasitque cruces, percussaque viscera nimbis
Vulsit, et incoctas admisso sole medullas.
Insertum manibus chalybem, nigramque per artus
Stillantis tabi saniem, virusque coactum
Sustulit, et, nervo morsus retinente, pependit;
Et quacumque jacet nuda tellure cadaver,
Ante feras, volucresque sedet; nec carpere membra
Vult ferro, manibusque suis, morsusque luporum
Expectat, siccis raptura e faucibus artus.
Nec cessant a caede manus, si sanguine vivo

Est opus, erumpat jugulo qui primus aperto.
Nec refugit caedes, vivum si sacra cruorem,
Extaque funereae poscunt trepidantia mensae.
Vulnere sic ventris, non qua natura vocabat,
Extrahitur partus, calidis ponendus in aris:
Et quoties saevis opus est, ac fortibus umbris,
Ipsa facit manes; hominum mors omnis in usu est.
Illa genae florem primaevo corpore vulsit,
Illa comam laeva morienti abscidit ephebo.
Saepe etiam caris cognato in funere dira
Thessalis incubuit membris, atque oscula figens
Truncavitque caput, compressaque dentibus ora
Laxavit, siccoque haerentem gutture linguam
Praemordens, gelidis infudit murmura labris,
Arcanumque nefas Stygias mandavit ad umbras.
Hanc ut fama loci Pompejo prodidit, alta
Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
Sub nostra tellure diem, deserta per arva
Carpit iter. Fidi scelerum, suetique ministri
Effractos circum tumulos, ac busta vagati.

Conspexere procul praerupta in caute sedentem,
Qua juga devexus Pharsalica porrigit Haemus.
Illa Magis, magicisque Deis incognita verba
Tentabat, carmenque novos fingebat in usus.
Namque timens, ne Mars alium vagus iret in orbem,
Emathis et tellus tam multa caede careret,
Pollutos cantu, dirisque venefica succis
Conspersos, vetuit transmittere bella Philippos,
Tot mortes habitura suas, usuraque mundi
Sanguine: caesorum truncare cadavera Regum
Sperat, et Hesperiae cineres avertere gentis,
Ossaque nobilium, tantosque adquirere manes.
Hic ardor, solusque labor, quid corpore Magni
Projecto rapiat, quos Caesaris involet artus:
Quam prior adfatur Pompeji ignava propago.
O decus Haemonidum, populis quae pandere fata,
Quaeque suo ventura potes devertere cursu,
Te precor, ut certum liceat mihi noscere finem,
Quem belli fortuna parat. Non ultima turbae
Pars ego Romanae, Magni clarissima proles,

Vel dominus rerum, vel tanti funeris heres.
Mens dubiis percussa pavet, rursusque parata est
Certos ferre metus: hoc casibus eripe juris;
Ne subiti, caecique ruant. Vel numina torque,
Vel tu parce Deis, et Manibus exprime verum.
Elysias resera sedes, ipsamque vocatam,
Quos petat e nobis, mortem tibi coge fateri.
Non humilis labor est; dignum quod quaerere cures
Vel tibi, quo tanti praeponderet alea fati.
Impia laetatur vulgatae nomine famae
Thessalis, et contra: si fata minora moveres,
Pronum erat, o juvenis, quos velles, inquit, in actus
Invitos praebere Deos. Conceditur arti,
Unam cum radiis presserunt sidera mortem,
Inseruisse moras, et, quamvis fecerit omnis
Stella senem, medios herbis abrumpimus annos.
At simul a prima descendit origine mundi
Causarum series, atque omnia fata laborant,
Si quidquam mutare velis, unoque sub ictu
Stat genus humanum, tunc (Thessala turba fatemur)

Plus fortuna potest. Sed si praenoscere casus
Contentus, facilesque aditus, multique patebunt
Ad verum: tellus nobis, aetherque, chaosque,
Aequoraque, et campi, Rhodopejaque saxa loquentur.
Sed pronum, cum tanta novae sit copia mortis,
Emathiis unum campis attollere corpus,
Ut modo defuncti, tepidique cadaveris ora
Plena voce sonent, ne, membris sole perustis,
Auribus incertum feralis strideat umbra.
Dixerat, et noctis geminatis arte tenebris,
Maestum tecta caput squalenti nube, pererrat
Corpora caesorum tumulis projecta negatis.
Continuo fugêre lupi, fugêre revulsis
Unguibus impastae volucres, dum Thessala vatem
Eligit, et gelidas late scrutata medullas
Pulmonis rigidi stantes sine vulnere fibras
Invenit, et vocem defuncto in corpore quaerit.
Fata peremptorum pendent jam multa virorum,
Quem Superis revocasse velit. Si tollere totas
Tentasset campis acies, et reddere bello,

Cessissent leges Erebi, monstroque potenti
Extractus Stygio populus pugnasset Averno.
Electum tandem trajecto gutture corpus
Ducit, et, inserto laqueis feralibus unco,
Per scopulos miserum trahitur, per saxa cadaver
Victurum, montisque cavi, quem tristis Erichtho
Damnarat sacris, alta sub rupe locatur.
Haud procul a Ditis caecis depressa cavernis
In praeceps subsedit humus, quam pallida pronis
Urguet silva comis, et nullo vertice coelum
Suspiciens, Phoebo non pervia taxus opacat.
Marcentes intus tenebrae, pallensque sub antris
Longa nocte situs, numquam, nisi carmine factum,
Lumen habet. Non Taenareis sic faucibus aër
Sedit iners, maestum mundi confine latentis,
Ac nostri, quo non metuunt emittere manes
Tartarei Reges: nam quamvis Thessala vates
Vim faciat fatis, dubium est, quod traxerit illuc
Aspiciat Stygias, an quod descenderit, umbras.
Discolor, et vario furialis cultus amictu

Induitur, vultusque aperitur crine remoto,
Et coma vipereis substringitur horrida sertis.
Ut pavidos juvenis comites, ipsumque trementem
Conspicit, exanimi defixum lumina vultu,
Ponite, ait, trepida conceptos mente timores;
Jam nova, jam vera reddetur vita figura,
Ut quamvis pavidi possint audire loquentem.
Si vero Stygiosque lacus, ripamque sonantem
Ignibus ostendam, si me praesente videri
Eumenides possunt, villosaque colla colubris
Cerberus excutiens, et vincti terga Gigantes,
Quis timor, ignavi, metuentes cernere manes?
Pectora tunc primum ferventi sanguine supplet,
Vulneribus laxata novis, taboque medullas
Abluit, et virus large lunare ministrat.
Huc quidquid foetu genuit natura sinistro
Miscetur. Non spuma canum, quibus unda timori est,
Viscera non lyncis, non durae nodus hyaenae
Defuit, et cervi, pasti serpente, medulla:
Non puppim retinens, Euro tendente rudentes.

In mediis echeneis aquis, oculique draconum,
Quaeque sonant foeta tepefacta sub alite saxa:
Non Arabum volucer serpens, innataque rubris
Aequoribus custos pretiosae vipera conchae,
Aut viventis adhuc Libyci membrana cerastae,
Aut cinis Eoa positi Phoenicis in ara.
Quo postquam viles, et habentes nomina pestes
Contulit, infando saturatas carmine frondes,
Et, quibus os dirum nascentibus inspuit, herbas
Addidit, et quidquid mundo dedit ipsa veneni.
Tunc vox, Lethaeos cunctis pollentior herbis
Excantare Deos, confundit murmura primum
Dissona, et humanae multum discordia linguae.
Latratus habet illa canum, gemitusque luporum;
Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur,
Quod strident, ululantque ferae, quod sibilat anguis
Exprimit, et planctus illisae cautibus undae,
Silvarumque sonum, fractaeque tonitrua nubis.
Tot rerum vox una fuit: mox cetera cantu
Explicat Haemonio, penetratque in Tartara lingua.

Eumenides, Stygiumque nefas, poenaeque nocentum,
Et Chaos innumeros avidum confundere mundos,
Et rector terrae, quem longa in saecula torquet
Mors dilata Deum, Styx, et, quos nulla meretur
Thessalis, Elysios, coelum, matremque perosa
Persephone, nostraeque Hecates pars ultima, per quam
Manibus et mihi sunt tacitae commercia linguae,
Janitor et sedis laxae, qui viscera saevo
Spargis nostra cani, repetitaque fila sorores
Fracturae, tuque o flagrantis portitor undae,
Jam lassate, senex, ad me redeuntibus umbris,
Exaudite preces; si vos satis ore nefando,
Pollutoque voco, si numquam haec carmina fibris
Humanis jejuna cano, si pectora plena
Saepe dedi, et lavi calido prosecta cerebro;
Si quis, qui vestris caput, extaque lancibus infans
Imposuit, victurus erat, parete precanti.
Non in Tartareo latitantem poscimus antro,
Adsuetamque diu tenebris, modo luce fugata
Descendentem animam: primo pallentis hiatu

Haeret adhuc Orci, licet has exaudiat herbas
Ad manes ventura semel. Ducis omnia nato
Pompejana canat nostri modo militis umbra,
Si bene de vobis civilia bella merentur.
Haec ubi fata, caput, spumantiaque ora levavit,
Aspicit adstantem projecti corporis umbram,
Exanimes artus, invisaque claustra timentem
Carceris antiqui: pavet ire in pectus apertum,
Visceraque, et ruptas letali vulnere fibras.
Ah miser, extremum cui mortis munus iniquae
Eripitur, non posse mori. Miratur Erichtho,
Has fatis licuisse moras, irataque morti
Verberat immotum vivo serpente cadaver,
Perque cavas terrae, quas egit carmine, rimas
Manibus illatrat, regnique silentia rumpit.
Tisiphone, vocisque meae secura Megaera,
Non agitis saevis Erebi per inane flagellis
Infelicem animam? Jam vos ego nomine vero
Eliciam, Stygiasque canes in luce superna
Destituam; per busta sequar, per funera custos,

Expellam tumulis, abigam vos omnibus urnis.
Teque Deis, ad quos alio procedere vultu
Ficta soles, Hecate, pallenti tabida forma,
Ostendam, faciemque Erebi mutare vetabo.
Eloquar immenso terrae sub pondere, quae te
Contineant, Ennaea, dapes; quo foedere maestum
Regem noctis ames, quae te contagia passam
Noluerit revocare Ceres. Tibi, pessime mundi
Arbiter, immittam ruptis Titana cavernis,
Et subito feriere die. Paretis? An ille
Compellandus erit, quo numquam terra vocato
Non concussa tremit, qui Gorgona cernit apertam,
Verberibusque suis trepidam castigat Erinnyn,
Indespecta tenet vobis qui Tartara, cujus
Vos estis superi, Stygias qui pejerat undas?
Protinus adstrictus caluit cruor, atraque fovit
Vulnera, et in venas, extremaque membra cucurrit.
Percussae gelido trepidant sub pectore fibrae,
Et nova desuetis subrepens vita medullis,
Miscetur morti. Tunc omnis palpitat artus,

Tenduntur nervi, nec se tellure cadaver
Paulatim per membra levat, terraque repulsum est,
Erectumque simul. Distento lumina rictu
Nudantur; nondum facies viventis in illo,
Jam morientis erat; remanet pallorque, rigorque,
Et stupet illatus mundo: sed murmure nullo
Ora adstricta sonant; vox illi, linguaque tantum
Responsura datur. Dic, inquit Thessala, magna,
Quod jubeo, mercede mihi; nam vera locutum
Immunem toto mundi praestabimus aevo
Artibus Haemoniis: tali tua membra sepulchro,
Talibus exuram Stygio cum carmine silvis,
Ut nullos cantata magos exaudiat umbra.
Sit tanti vixisse iterum; nec verba, nec herbae
Audebunt longae somnum tibi solvere Lethes,
A me morte data. Tripodas, vatesque Deorum
Sors obscura decet: certus discedat, ab umbris
Quisquis vera petit, duraeque oracula mortis
Fortis adit. Ne parce, precor; da nomina rebus,
Da loca, da vocem, qua mecum fata loquantur.

Addidit et carmen, quo, quidquid consulit, umbram
Scire dedit. Maestum, fletu manante, cadaver,
Tristia non equidem Parcarum stamina, dixit,
Aspexi, tacitae revocatus ab aggere ripae.
Quod tamen e cunctis mihi noscere contigit umbris,
Effera Romanos agitat discordia manes,
Impiaque infernam ruperunt arma quietem.
Elysias alii sedes, ac Tartara maesta
Diversi liquere duces; quid fata pararent,
Hi fecere palam. Tristis felicibus umbris
Vultus erat: vidi Decios, natumque, patremque,
Lustrales bellis animas, flentemque Camillum,
Et Curios; Sullam de te, Fortuna, querentem.
Deplorat Libycis perituram Scipio terris
Infaustam sobolem: major Carthaginis hostis,
Non servituri maeret Cato fata nepotis.
Solum te, Consul, depulsis prime tyrannis,
Brute, pias inter gaudentem vidimus umbras.
Abruptis Catilina minax, fractisque catenis
Exultat, Mariique truces, nudique Cethegi.

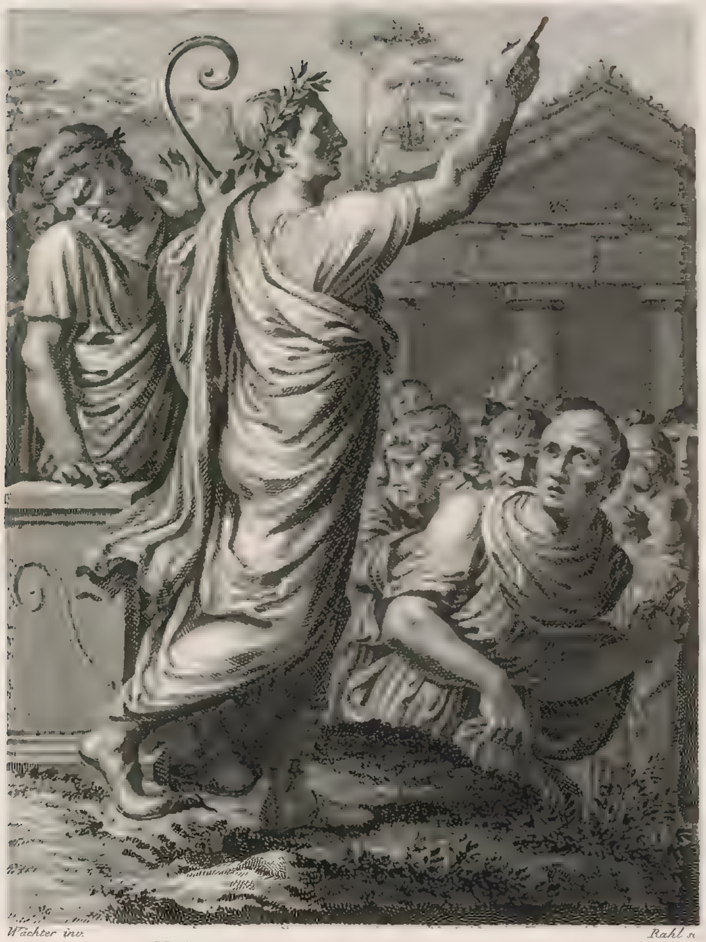
Vidi ego laetantes, popularia nomina, Drusos,
Legibus immodicos, ausosque ingentia Gracchos.
Aeternis Chalybum nodis, et carcere Ditis
Constrictae plausere manus, camposque piorum
Poscit turba nocens: regni possessor inertis
Pallentes aperit sedes, abruptaque saxa
Asperat, et durum vinclis adamanta, paratque
Poenam victori. Refer haec solatia tecum,
O juvenis, placido manes, patremque, domumque
Expectare sinu, regnique in parte serena
Pompeji servare locum; nec gloria parvae
Sollicitet vitae; veniet quae misceat omnes
Hora duces. Properate mori, magnoque superbi,
Quamvis e parvis, animo descendite, bustis,
Et Romanorum manes calcate Deorum.
Quem tumulum Nili, quem Tybridis abluat unda,
Quaeritur, et ducibus tantum de funere pugna est.
Tu fatum ne quaere tuum; cognoscere Parcae,
Me reticente, dabunt: tibi certior omnia vates
Ipse canet Siculis genitor Pompejus in arvis:

Ille quoque incertus, quo te vocet, unde repellat,
Quas jubeat vitare plagas, quae sidera mundi.
Europam, miseri, Libyamque, Asiamque timete.
Distribuit tumulos vestris fortuna triumphis.
O miseranda domus, toto nihil orbe videbis
Tutius Emathia. Sic postquam fata peregit,
Stat vultu maestus tacito, mortemque reposcit.
Carminibus magicis opus est, herbisque, cadaver
Ut cadat, et nequeant animam sibi reddere fata,
Consumpto jam jure semel. Tum robore multo
Extruit illa rogum; venit defunctus ad ignes:
Accensa juvenem positum strue linquit Erichtho,
Tandem passa mori, Sextoque ad castra parentis
It comes, et coelo lucis ducente colorem,
Dum ferrent tutos intra tentoria gressus,
Jussa tenere diem densas nox praestitit umbras.

PHARSALIAE

LIBER SEPTIMUS.

Wächter inv. *Rahl sc.*

Venit summa dies, geritur res maxima, dixit:
Impia concurrunt Pompeii et Cæsaris arma.
LIB. VII

M. A. LUCANI
PHARSALIAE
LIBER SEPTIMUS.

Segnior Oceano, quam lex aeterna vocabat,
Luctificus Titan numquam magis aethera contra
Egit equos, currumque polo rapiente retorsit,
Defectusque pati voluit, ruptaeque labores
Lucis, et attraxit nubes, non pabula flammis,
Sed ne Thessalico purus luceret in orbe.
At nox, felicis Magno pars ultima vitae,
Sollicitos vana decepit imagine somnos.
Nam Pompejani visus sibi sede theatri
Innumeram effigiem Romanae cernere plebis,
Attollique suum laetis ad sidera nomen
Vocibus, et plausu cuneos certare sonantes.

Qualis erat populi facies, clamorque faventis,
Olim cum juvenis, primique aetate triumphi,
Post domitas gentes, quas torrens ambit Hiberus,
Et quaecumque fugax Sertorius impulit arma,
Vespere pacato, pura venerabilis aeque,
Quam currus ornante, toga, plaudente Senatu,
Sedit adhuc Romanus eques. Seu fine bonorum
Anxia venturis ad tempora laeta refugit,
Sive per ambages solitas contraria visis
Vaticinata quies, magni tulit omina planctus.
Seu vetito patrias ultra tibi cernere sedes,
Sic Romam fortuna dedit. Ne rumpite somnos,
Castrorum vigiles, nullas tuba verberet aures.
Crastina dira quies, et imagine maesta diurna
Undique funestas acies feret, undique bellum.
Unde pares somnos populi, noctemque beatam?
O felix, si te vel sic tua Roma videret!
Donassent utinam Superi, patriaeque, tibique
Unum, Magne, diem, quo fati certus uterque
Extremum tanti fructum caperetis amoris!

Tu velut Ausonia vadis moriturus in urbe.
Illa rati semper de te sibi conscia voti
Hoc scelus haud umquam fatis haerere putavit,
Sic se dilecti tumulum quoque perdere Magni.
Te mixto flesset luctu, juvenisque, senexque,
Injussusque puer: lacerasset crine soluto
Pectora femineum, ceu Bruti funere, vulgus.
Nunc quoque, tela licet paveant victoris iniqui,
Nuntiet ipse licet Caesar tua funera, flebunt:
Sed dum tura ferunt, dum laurea serta Tonanti,
O miseri, quorum gemitus edêre dolorem,
Qui te non pleno pariter planxere theatro!
Vicerat astra jubar, cum mixto murmure turba
Castrorum fremuit, fatisque trahentibus orbem,
Signa petit pugnae: miseri pars maxima vulgi
Non totum visura diem, tentoria circum
Ipsa ducis queritur, magnoque accensa tumultu
Mortis vicinae properantes admovet horas.
Dira subit rabies; sua quisque, ac publica fata
Praecipitare cupit: segnis, pavidusque vocatur,

Ac nimium patiens soceri Pompejus, et orbis
Indulgens regno, qui tot simul undique gentes
Juris habere sui vellet, pacemque timeret.
Nec non et Reges, populique queruntur Eoi
Bella trahi, patriaque procul tellure teneri.
Hoc placet, o Superi, cum vobis vertere cuncta
Propositum, nostris erroribus addere crimen.
Cladibus irruimus, nocituraque poscimus arma.
In Pompejanis votum est Pharsalia castris.
Cunctorum voces Romani maximus auctor
Tullius eloquii, cujus sub jure, togaque
Pacificas saevus tremuit Catilina secures,
Pertulit, iratus bellis, cum rostra, forumque
Optaret, passus tam longa silentia miles.
Addidit invalidae robur facundia causae.
Hoc pro tot meritis solum te, Magne, precatur,
Uti se, Fortuna, velis, proceresque tuorum
Castrorum, Regesque tui cum supplice mundo
Adfusi, vinci socerum patiare rogamus.
Humani generis tam longo tempore bellum

Caesar erit? Merito, Pompejum vincere lente,
Gentibus indignum est, a transcurrente subactis.
Quo tibi fervor abit, aut quo fiducia fati?
De Superis, ingrate, times, causamque Senatus
Credere Dis dubitas? Ipsae sua signa revellent,
Prosilientque acies: pudeat vicisse coactum.
Si duce te jusso, si nobis bella geruntur,
Sit juris quocumque velint concurrere campo.
Quid mundi gladios a sanguine Caesaris arces?
Vibrant tela manus, vix signa morantia quisquam
Expectat; propera, ne te tua classica linquant.
Scire Senatus avet, miles te, Magne, sequatur,
An comes. Ingemuit rector, sensitque Deorum
Esse dolos, et fata suae contraria menti.
Si placet hoc, inquit, cunctis, si milite Magno,
Non duce tempus eget, nil ultra fata morabor.
Involvat populos una fortuna ruina,
Sitque hominum magnae lux ista novissima parti.
Testor, Roma, tamen, Magnum, quo cuncta perirent,
Accepisse diem. Potuit tibi vulnere nullo

Stare labor belli; potuit sine caede subactum,
Captivumque ducem violatae tradere paci.
Quis furor, o caeci, scelerum? Civilia bella
Gesturi, metuunt ne non cum sanguine vincant.
Abstulimus terras, exclusimus aequore toto,
Ad praematuras segetum jejuna rapinas
Agmina compulimus, votumque effecimus hosti,
Ut mallet sterni gladiis, mortemque suorum
Permiscere meis. Belli pars magna peracta est
His, quibus effectum est, ne pugnam tiro paveret.
Si modo virtutis stimulis, iraeque calore
Signa petunt; multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali: fortissimus ille est,
Qui promptus metuenda pati, si comminus instent,
Et differre potest. Placet haec tam prospera rerum
Tradere fortunae? Gladio permittere mundi
Discrimen? Pugnare ducem, quam vincere, malunt.
Res mihi Romanas dederas, Fortuna, regendas;
Accipe majores, et caeco in Marte tuere.
Pompeji nec crimen erit, nec gloria bellum.

Vincis apud Superos votis me, Caesar, iniquis:
Pugnatur. Quantum scelerum, quantumque malorum
In populos lux ista feret! Quot regna jacebunt!
Sanguine Romano quam turbidus ibit Enipeus!
Prima velim caput hoc funesti lancea belli,
Si sine momento rerum, partisque ruina
Casurum est, feriat; neque enim victoria Magno
Laetior. Aut populis invisum, hac clade peracta,
Aut hodie Pompejus erit miserabile nomen.
Omne malum victi, quod sors feret ultima rerum,
Omne nefas victoris erit. Sic fatur, et arma
Permittit populis, frenosque furentibus ira
Laxat, et ut victus violento navita Coro,
Dat regimen ventis, ignavumque arte relicta
Puppis onus trahitur. Trepido confusa tumultu
Castra fremunt, animique truces sua pectora pulsant
Ictibus incertis: multorum pallor in ore
Mortis venturae est, faciesque simillima fato.
Advenisse diem, qui fatum rebus in aevum
Conderet humanis, et quaeri Roma quid esset,

Illo Marte palam est: sua quisque pericula nescit,
Attonitus majore metu. Quis litora ponto
Obruta, quis summis cernens in montibus aequor,
Aetheraque in terras, dejecto sole, cadentem,
Tot rerum finem, timeat sibi? Non vacat ullos
Pro se ferre metus; urbi, Magnoque timetur.
Nec gladiis habuere fidem, nisi cotibus asper
Exarsit mucro. Tunc omnis lancea saxo
Erigitur, tendunt nervis melioribus arcus,
Cura fuit lectis pharetras implere sagittis,
Auget eques stimulos, frenorumque aptat habenas.
Si liceat superis hominum conferre labores,
Non aliter, Phlegra rabidos tollente Gigantes,
Martius incaluit Siculis incudibus ensis,
Et rubuit flammis iterum Neptunia cuspis,
Spiculaque extenso Paean Pythone recoxit,
Pallas Gorgoneos diffudit in Aegida crines,
Pallenaea Jovi mutavit fulmina Cyclops.
Non tamen abstinuit venturos prodere casus
Per varias fortuna notas: nam Thessala rura

Cum peterent, totus venientibus obstitit aether,
Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes,
Adversasque faces; immensoque igne columnas,
Et trabibus mixtis avidos Pythonas aquarum
Detulit, atque oculos ingesto fulgure clausit;
Excussit cristas galeis, capulosque solutis
Perfudit gladiis, ereptaque pila liquavit,
Aetherioque nocens fumavit sulpure ferrum.
Nec non innumero cooperta examine signa,
Vixque revulsa solo, majori pondere pressum
Signiferi mersere caput; rorantia fletu,
Usque ad Thessaliam, Romana; et publica signa.
Admotus Superis discussa fugit ab ara
Taurus, et Emathios praeceps se jecit in agros,
Nullaque funestis inventa est victima sacris.
At tu, quos scelerum Superos, quas rite vocasti
Eumenidas, Caesar? Stygii quae numina regni,
Infernumque nefas, et mersos nocte furores?
Impia tam saeve gesturus bella litasti?
Jam dubium, monstrisne Deum, nimione pavori

Crediderint: multis concurrere visus Olympo
Pindus, et abruptis mergi convallibus Haemus,
Edere nocturnas belli Pharsalia voces,
Ire per Ossaeam rapidus Boebeida sanguis;
Inque vicem vultus tenebris mirantur opertos,
Et pallere diem, galeisque incumbere noctem,
Defunctosque patres, et cunctas sanguinis umbras
Ante oculos volitare suos: sed mentibus unum
Hoc solamen erat, quod voti turba nefandi
Conscia, quae patrum jugulos, quae pectora fratrum
Sperabat, gaudet monstris, mentisque tumultu,
Atque omen scelerum subitos putat esse furores.
Quid mirum, populos, quos lux extrema vocabat,
Lymphato trepidasse metu, praesaga malorum
Si data mens homini est? Tyriis qui Gadibus hospes
Adjacet, Armeniumque bibit Romanus Araxem,
Sub quocumque die, quocumque est sidere mundi,
Maeret, et ignorat causas, animumque dolentem
Corripit, Emathiis quid perdat nescius arvis.
Euganeo, si vera fides memorantibus, augur

Colle sedens, Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur unda Timavi,
Venit summa dies, geritur res maxima, dixit,
Impia concurrunt Pompeji, et Caesaris arma.
Seu tonitrus, ac tela Jovis praesaga notavit,
Aëra seu totum discordi obsistere coelo,
Perspexitque polos: seu lumen in aethere maestum
Solis, in obscuro pugnam pallore notavit.
Dissimilem certe cunctis, quos explicat, egit
Thessalicum natura diem: si cuncta perito
Augure mens hominum coeli nova signa notasset,
Spectari toto potuit Pharsalia mundo.
O summos hominum, quorum fortuna per orbem
Signa dedit, quorum fatis coelum omne vacavit!
Haec et apud seras gentes, populosque nepotum,
Sive sua tantum venient in saecula fama,
Sive aliquid magnis nostri quoque cura laboris
Nominibus prodesse potest, cum bella legentur,
Spesque, metusque simul, perituraque vota movebunt,
Attonitique omnes veluti venientia fata,

Non transmissa, legent, et adhuc tibi, Magne, favebunt.
Miles ut adverso Phoebi radiatus ab ictu
Descendens totos perfudit lumine colles,
Non temere immissus campis: stetit ordine certo
Infelix acies. Cornus tibi cura sinistri,
Lentule, cum prima, quae tum fuit optima bello,
Et quarta legione, datur: tibi numine pugnax
Adverso, Domiti, dextri frons tradita Martis.
At medii robur belli fortissima densant
Agmina, quae Cilicum terris deducta tenebat
Scipio, miles in hoc, Libyco dux primus in orbe.
At juxta fluvios, et stagna undantis Enipei,
Cappadocum montana cohors, et largus habenis
Ponticus ibat eques. Sicci sed plurima campi
Tetrarchae, Regesque tenent, magnique Tyranni,
Atque omnis Latio quae servit purpura ferro.
Illuc et Libye Numidas, et Creta Cydonas
Misit; Ityreis cursus fuit inde sagittis,
Inde, truces Galli, solitum prodistis in hostem,
Illic pugnaces commovit Iberia Celtas.

Eripe victori gentes, et sanguine mundi
Fuso, Magne, semel totos consume triumphos.
Illo forte die Caesar, statione relicta,
Ad segetum raptus moturus signa, repente
Conspicit in planos hostem descendere campos,
Oblatumque videt votis sibi mille petitum
Tempus, in extremos quo mitteret omnia casus.
Aeger quippe morae, flagransque cupidine regni,
Coeperat exiguo tractu civilia bella
Ut lentum damnare nefas. Discrimina postquam
Adventare ducum, supremaque proelia vidit,
Casuram et fati sensit nutare ruinam,
Illa quoque in ferrum rabies promptissima paulum
Languit, et casus audax spondere secundos
Mens stetit in dubio, quam nec sua fata timere,
Nec Magni sperare sinunt. Formidine mersa,
Prosilit; hortando melior fiducia vulgo.
O domitor mundi, rerum fortuna mearum,
Miles, adest toties optatae copia pugnae;
Nil opus est votis, jam fatum accersite ferro.

In manibus vestris, quantus sit Caesar, habetis.
Haec est illa dies, mihi quam Rubiconis ad undas
Promissam memini, cujus spe movimus arma,
In quam distulimus vetitos remeare triumphos.
Haec eadem est, hodie quae pignora, quaeque penates
Reddat, et emerito faciat vos Marte colonos.
Haec, fato quae teste probet, quis justius arma
Sumpserit, haec acies victum factura nocentem est.
Si pro me patriam ferro, flammisque petistis,
Nunc pugnate truces, gladiosque exolvite culpa.
Nulla manus, belli mutato judice, pura est.
Non mihi res agitur, sed vos, ut libera sitis
Turba, precor, gentes ut jus habeatis in omnes.
Ipse ego, privatae cupidus me reddere vitae,
Plebejaque toga modicum componere civem,
Omnia dum vobis liceant, nihil esse recuso.
Invidia regnate mea. Nec sanguine multo
Spem mundi petitis. Grajis delecta juventus
Gymnasiis aderit, studioque ignava palaestrae,
Et vix arma ferens, et mixtae dissona turbae

Barbaries: non illa tubas, non agmine moto
Clamorem latura suum. Civilia paucae
Bella manus facient: pugnae pars magna levabit
His orbem populis, Romanumque obteret hostem.
Ite per ignavas gentes, famosaque regna,
Et primo ferri motu prosternite mundum;
Sitque palam, quas tot duxit Pompejus in urbem
Curribus, unius gentes non esse triumphi.
Armeniosne movet, Romana potentia cujus
Sit ducis? Aut emptum minimo vult sanguine quisquam
Barbarus Hesperiis Magnum praeponere rebus?
Romanos odere omnes, dominosque gravantur,
Quo novere magis. Sed me fortuna meorum
Commisit manibus, quarum me Gallia testem
Tot fecit bellis. Cujus non militis ensem
Adgnoscam? coelumque tremens cum lancea transit,
Dicere non fallar, quo sit vibrata lacerto.
Quod si signa ducem numquam fallentia vestrum
Conspicio, faciesque truces, oculosque minaces,
Vicistis: videor fluvios spectare cruoris,

Calcatosque simul Reges, sparsumque Senatus
Corpus, et immensa populos in caede natantes.
Sed mea fata moror, qui vos in tela ruentes
Vocibus his teneo. Veniam date bella trahenti,
Spe trepido. Haud umquam vidi tam magna daturos,
Tam prope me Superos: camporum limite parvo
Absumus a votis. Ego sum, cui, Marte peracto,
Quae populi, Regesque tenent, donare licebit.
Quone poli motu, quo coeli sidere verso,
Thessalicae tantum, Superi, permittitis orae?
Aut merces hodie bellorum, aut poena paratur.
Caesareas spectate cruces, spectate catenas,
Et caput hoc positum rostris, effusaque membra,
Septorumque nefas, et clausi proelia campi:
Cum duce Sullano gerimus civilia bella.
Vestri causa movet; nam me secura manebit
Sors quaesita manu: fodientem viscera cernet
Me mea, qui nondum victum respexerit hostem.
Dii, quorum curas abduxit ab aethere tellus,
Romanusque labor, vincat, quicumque necesse

Non putat in victos saevum destringere ferrum,
Quique suos cives, quod signa adversa tulerunt,
Non credit fecisse nefas. Pompejus in arcto
Agmina vestra loco, vetita virtute moveri,
Cum tenuit, quanto satiavit sanguine ferrum!
Vos tamen hoc oro, juvenes, ne caedere quisquam
Hosti terga velit: civis, qui fugerit, esto.
Sed dum tela micant, non vos pietatis imago
Ulla, nec adversa conspecti fronte parentes
Commoveant: vultus gladio turbate verendos.
Sive quis infesto cognata in pectora ferro
Ibit, sive ullum violabit vulnere pignus,
Ignoti jugulum tamquam scelus imputet hostis.
Sternite jam vallum, fossasque implete ruina,
Exeat ut plenis acies non sparsa maniplis.
Parcite ne castris; vallo tendetis in illo,
Unde acies peritura venit. Vix cuncta locuto
Caesare, quemque suum munus trahit, armaque raptim
Sumpta, virisque Ceres. Capiunt praesagia belli,
Calcatisque ruunt castris; stant ordine nullo,

Arte ducis nulla, permittunt omnia fatis.
Si totidem Magni soceros, totidemque petentes
Urbis regna suae, funesto in Marte locasset,
Non tam praecipiti ruerent in proelia cursu.
Vidit ut hostiles in rectum exire catervas
Pompejus, nullasque moras permittere bello,
Sed Superis placuisse diem, stat corde gelato
Attonitus; tantoque duci sic arma timere
Omen erat. Premit inde metus, totumque per agmen
Sublimi provectus equo: quem flagitat, inquit,
Vestra diem virtus, finis civilibus armis,
Quem quaesistis, adest. Totas effundite vires;
Extremum ferri superest opus, unaque gentes
Hora trahit. Quisquis patriam, carosque penates,
Qui sobolem, ac thalamos, desertaque pignora quaerit,
Ense petat: medio posuit Deus omnia campo.
Causa jubet melior Superos sperare secundos;
Ipsi tela regent per viscera Caesaris, ipsi
Romanas sancire volent hoc sanguine leges.
Si socero dare regna meo, mundumque pararent,

Praecipitare meam fatis potuere senectam.
Non iratorum populis, urbique Deorum est
Pompejum servare ducem. Quae vincere possent
Omnia contulimus. Subiere pericula clari
Sponte viri, sacraque antiquus imagine miles.
Si Curios his fata darent, reducesque Camillos
Temporibus, Deciosque caput fatale voventes,
Hinc starent. Primo gentes oriente coactae,
Innumeraeque urbes, quantas in proelia numquam
Excivere manus: toto simul utimur orbe.
Quidquid signiferi compressum limite coeli
Sub Noton, et Borean hominum sumus, arma movemus.
Nonne superfusis collectum cornibus hostem
In medium dabimus? Paucas victoria dextras
Exigit, at plures tantum clamore catervae
Bella gerent. Caesar nostris non sufficit armis.
Credite pendentes e summis moenibus urbis
Crinibus effusis hortari in proelia matres:
Credite grandaevum, vetitumque aetate Senatum
Arma sequi, sacros pedibus prosternere canos,

Atque ipsam domini metuentem occurrere Romam.
Credite, qui nunc est, populum, populumque futurum
Permixtas adferre preces: haec libera nasci,
Haec vult turba mori. Si quis post pignora tanta
Pompejo locus est, cum prole, et conjuge supplex.
Imperii salva si majestate liceret,
Volverer ante pedes; Magnus, nisi vincitis, exul,
Ludibrium soceri, vester pudor, ultima fata
Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos,
Ne discam servire senex. Tam maesta locuti
Voce ducis flagrant animi, Romanaque virtus
Erigitur, placuitque mori, si vera timeret.
Ergo utrimque pari concurrunt agmina motu
Irarum: metus hos regni, spes excitat illos.
Hae facient dextrae quidquid non expleat aetas
Ulla, nec humanum reparet genus omnibus annis,
Ut vacet a ferro. Gentes Mars iste futuras
Obruet, et populos aevi venientis in orbem,
Erepto natale, feret. Tunc omne Latinum
Fabula nomen erit: Gabios, Vejosque, Coramque

Pulvere vix tectae poterunt monstrare ruinae,
Albanosque lares, Laurentinosque penates
Rus vacuum, quod non habitet, nisi nocte coacta,
Invitus, questusque Numam jussisse, Senatus.
Non aetas haec carpsit edax, monumentaque rerum
Putria destituit: crimen civile videmus,
Tot vacuas urbes. Generis quo turba redacta est
Humani? Toto populi qui nascimur orbe,
Nec muros implere viris, nec possumus agros.
Urbs nos una capit: vincto fossore coluntur
Hesperiae segetes: stat tectis putris avitis
In nullos ruitura domus; nulloque frequentem
Cive suo Romam, sed mundi faece repletam
Cladis eo dedimus, ne tanto in tempore bellum
Jam possit civile geri. Pharsalia tanti
Causa mali. Cedant, feralia nomina, Cannae,
Et damnata diu Romanis Allia fastis.
Tempora signavit leviorum Roma malorum;
Hunc voluit nescire diem. Pro tristia fata!
Aëra pestiferum tractu, morbosque fluentes,

Insanamque famem, permissasque ignibus urbes,
Moeniaque in praeceps laturos plena tremores
Hi possent explere viri, quos undique traxit
In miseram Fortuna necem, dum munera longi
Explicat eripiens aevi, populosque, ducesque
Constituit campis, per quos tibi, Roma, ruenti
Ostendat quam magna cadas. Quo latius orbem
Possedit, citius per prospera fata cucurrit.
Omne tibi bellum gentes dedit omnibus annis:
Te geminum Titan procedere vidit in axem.
Haud multum terrae spatium restabat Eoae,
Ut tibi nox, tibi tota dies, tibi curreret aether,
Omniaque errantes stellae Romana viderent.
Sed retro tua fata tulit par omnibus annis
Emathiae funesta dies. Hac luce cruenta
Effectum, ut Latios non horreat India fasces,
Nec vetitos errare Dahas in moenia ducat,
Sarmaticumque premat succinctus Consul aratrum;
Quod semper saevas debet tibi Parthia poenas,
Quod fugiens civile nefas, redituraque numquam

Libertas, ultra Tigrim, Rhenumque recessit,
Ac, toties nobis jugulo quaesita, negatur,
Germanum, Scythicumque bonum; nec respicit ultra
Ausoniam. Vellem, populis incognita nostris,
Vulturis ut primum laevo fundata volatu
Romulus infami complevit moenia luco,
Usque ad Thessalicas servisses, Roma, ruinas!
De Brutis, Fortuna, queror. Quid tempora legum
Egimus, aut annos a Consule nomen habentes?
Felices Arabes, Medique, Eoaque tellus,
Quam sub perpetuis tenuerunt fata Tyrannis!
Ex populis, qui regna ferunt, sors ultima nostra est.
Quos servire pudet. Sunt nobis nulla profecto
Numina: cum caeco rapiantur saecula casu,
Mentimur regnare Jovem. Spectabit ab alto
Aethere Thessalicas, teneat cum fulmina, caedes?
Scilicet ipse petet Pholoën, petet ignibus Oethen,
Immeritaeque nemus Rhodopes, pinusque minantes?
Cassius hoc potius feriet caput? Astra Thyestae
Impulit, et subitis damnavit noctibus Argos;

Tot similes fratrum gladios, patrumque gerenti
Thessaliae dabit ille diem? Mortalia nulli
Sunt curata Deo. Cladis tamen hujus habemus
Vindictam, quantam terris dare Numina fas est.
Bella pares Superis facient civilia divos;
Fulminibus manes, radiisque ornabit, et astris,
Inque Deum templis jurabit Roma per umbras.
Ut rapido cursu fati suprema morantem
Consumpsere locum, parva tellure dirempti,
Quo sua pila cadant, aut quam sibi fata minentur
Inde manum, spectant: tempus quo noscere possent
Facturi quae monstra forent. Videre parentes
Frontibus adversis, fraternaque comminus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora constrinxit, gelidusque in viscera sanguis
Percussa pietate coit, totaeque cohortes
Pila parata diu tensis tenuere lacertis.
Dii tibi non mortem, quae cunctis poena paratur,
Sed sensum post fata tuae dent, Crastine, morti,
Cujus torta manu commisit lancea bellum,

Primaque Thessaliam Romano sanguine tinxit.
O praeceps rabies, cum Caesar tela teneret,
Inventa est prior ulla manus! Tunc stridulus aër
Elisus lituis, conceptaque classica cornu;
Tunc ausae dare signa tubae, tunc aethera tendit,
Extremique fragor convexa irrumpit Olympi,
Unde procul nubes, quo nulla tonitrua durant.
Excepit resonis clamorem vallibus Haemus,
Peliacisque dedit rursus geminare cavernis.
Pindus agit fremitus, Pangaeaque saxa resultant,
Oethaeaeque gemunt rupes; vocesque furoris
Expavere sui tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diversis missile votis:
Vulnera pars optat, pars terrae figere tela,
Ac puras servare manus: rapit omnia casus,
Atque incerta facit, quos vult, fortuna nocentes.
Sed quota pars cladis jaculis, ferroque volanti
Exacta est? Odiis solus civilibus ensis
Sufficit, et dextras Romana in viscera ducit.
Pompeji densis acies stipata catervis,

Junxerat in seriem nexis umbonibus arma,
Vixque habitura locum dextras, ac tela movendi,
Constiterat, gladiosque suos compressa timebat.
Praecipiti cursu vesanum Caesaris agmen
In densos agitur cuneos, perque arma, per hostem
Quaerit iter, qua torta graves lorica catenas
Opponit, tutoque latet sub tegmine pectus.
Hac quoque perventum est ad viscera, totque per arma
Extremum est, quod quisque ferit. Civilia bella
Una acies patitur, gerit altera: frigidus inde
Stat gladius, calet inde nocens a Caesare ferrum.
Nec fortuna diu rerum tot pondera vergens.
Abstulit ingentes, fato torrente, ruinas.
Ut primum toto diduxit cornua campo
Pompejanus eques, bellique per ultima fudit,
Sparsa per extremos levis armatura maniplos
Insequitur, saevasque manus immittit in hostem.
Illic quaeque suo miscet gens proelia telo;
Romanus cunctis petitur cruor: inde sagittae,
Inde faces, et saxa volant, spatioque solutae

Aëris, et calido liquefactae pondere glandes.
Tunc et Ityraei, Medique, Arabesque soluti,
Arcu turba minax, nusquam rexere sagittas,
Sed petitur solus, qui campis imminet, aër:
Inde cadunt mortes; sceleris sed crimine nullo
Externum maculant chalybem; stetit omne coactum
Circa pila nefas: ferro subtexitur aether,
Noxque super campos telis conserta pependit.
Tum Caesar metuens, ne frons sibi prima labaret
Incursu, tenet obliquas post signa cohortes,
Inque latus belli, qua se vagus hostis agebat,
Immittit subitum, non motis cornibus, agmen.
Immemores pugnae, nulloque pudore tenendi,
Praecipites fecere palam, civilia bella
Non bene barbaricis umquam commissa catervis.
Ut primum sonipes, transfixus pectora ferro,
In caput effusi calcavit membra regentis,
Omnis eques cessit campis, glomerataque pubes
In sua conversis praeceps ruit agmina frenis.
Perdidit inde modum caedes, ac nulla secuta est

Pugna, sed hinc jugulis, hinc ferro, bella geruntur.
Nec valet haec acies tantum prosternere, quantum
Inde perire potest. Utinam, Pharsalia, campis
Sufficiat cruor iste tuis, quem barbara fundunt
Pectora; non alio mutentur sanguine fontes,
Hic numerus totos tibi vestiat ossibus agros:
Aut si Romano compleri sanguine mavis,
Istis parce, precor: vivant Galataeque, Syrique,
Cappadoces, Gallique, extremique orbis Hiberi,
Armenii, Cilices; nam post civilia bella
Hic populus Romanus erit. Semel ortus in omnes
It timor, et fatis datus est pro Caesare cursus.
Ventum erat ad robur Magni, mediasque catervas;
Quod totos errore vago perfuderat agros,
Constitit hic bellum, fortunaque Caesaris haesit.
Non illic Regum auxiliis collecta juventus
Bella gerit, ferrumque manus movere rogatae:
Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
Hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina, Caesar.
Hanc fuge, mens, partem belli, tenebrisque relinque,

Nullaque tantorum discat me vate malorum,
Quam multum bellis liceat civilibus, aetas.
Ah potius pereant lacrimae, pereantque querelae;
Quidquid in hac acie gessisti, Roma, tacebo.
Hic Caesar, rabies populi, stimulusque furorum,
Ne qua parte sui pereat scelus, agmina circum
It vagus, atque animis ignes flagrantibus addit;
Conspicit et gladios, qui toti sanguine manent,
Qui niteant, primo tantum mucrone cruenti,
Quae presso tremat ense manus, quis languida tela,
Quis contenta ferat, quis praestet bella jubenti,
Quem pugnare juvet, quis vultum, cive perempto,
Mutet; obit latis projecta cadavera campis.
Vulnera multorum, totum fusura cruorem,
Opposita premit ipse manu. Quacumque vagatur,
Sanguineum quatiens veluti Bellona flagellum,
Bistonas aut Mavors agitans, si verbera saevo
Palladia stimulet turbatos aegide currus,
Nox ingens scelerum, et caedes oriuntur, et instar
Immensae vocis gemitus, et pondere lapsi

Pectoris arma sonant, confractique ensibus enses.
Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
Adversosque jubet ferro confundere vultus.
Promovet ipse acies, impellit terga suorum,
Verbere conversae cessantes excitat hastae;
In plebem vetat ire manus, monstratque Senatum.
Scit cruor imperii qui sit, quae viscera rerum,
Unde petat Romam, libertas ultima mundi
Quo steterit ferienda loco. Permixta secundo
Ordine nobilitas, venerandaque corpora ferro
Urguentur: caedunt Lepidos, caeduntque Metellos,
Corvinosque simul, Torquataque nomina, Regum
Saepe duces, summosque hominum, te, Magne, remoto.
Illic plebeja contectus casside vultus,
Ignotusque hosti, quid ferrum, Brute, tenebas?
O decus imperii, spes o suprema Senatus,
Extremum tanti generis per saecula nomen,
Ne rue per medios nimium temerarius hostes,
Nec tibi fatales admoveris ante Philippos,
Thessalia periture tua. Nil proficis istic

Caesaris intentus jugulo: nondum attigit arcem,
Juris et humani culmen, quo cuncta premuntur,
Egressus, meruit fatis tam nobile letum:
Vivat, et, ut Bruti procumbat victima, regnet.
Hic patriae perit omne decus; jacet aggere magno
Patricium campis, commixta plebe, cadaver.
Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domiti, quem clades fata per omnes
Ducebant. Nusquam Magni fortuna sine illo
Succubuit: victus toties a Caesare, salva
Libertate perit; tunc mille in vulnera laetus
Labitur, ac venia gaudet caruisse secunda.
Viderat in crasso volventem sanguine membra
Caesar, et increpitans; jam Magni deseris arma,
Successor Domiti: sine te jam bella geruntur.
Dixerat: ast illi suffecit pectora pulsans
Spiritus in vocem, morientiaque ora resolvit.
Non te funesta scelerum mercede potitum,
Sed dubium fati, Caesar, generoque minorem
Aspiciens, Stygias, Magno duce, liber ad umbras,

Et securus eo: te saevo Marte subactum,
Pompejoque graves poenas, nobisque daturum
Cum morior sperare licet. Non plura locutum
Vita fugit, densaeque oculos pressere tenebrae.
Impendisse pudet lacrimas in funere mundi
Mortibus innumeris, ac singula fata sequentem
Quaerere, letiferum per cujus viscera ferrum
Exierit, quis fusa solo vitalia calcet,
Ore quis adverso, demisso faucibus ense,
Exspuerit moriens animam, quis corruat ictu,
Quis steterit, dum membra cadunt, qui pectore tela
Transmittant, vel quos campis adfixerit hasta;
Quis cruor emissus perruperit aëra venis,
Inque hostis cadat arma sui, quis pectora fratris
Caedat, et, ut notum possit spoliare cadaver,
Abscissum longe mittat caput; ora parentis
Quis laceret, nimiaque probet spectantibus ira,
Quem jugulat, non esse patrem. Mors nulla querela
Digna sua est, nullosque hominum lugere vacamus.
Non istas habuit pugnae Pharsalia partes,

Quas aliae clades: illic per fata virorum,
Per populos hic Roma perit; quod militis illic,
Mors hic gentis erat: sanguis ibi fluxit Achaeus,
Ponticus, Assyrius; cunctos haerere cruores
Romanus, campisque vetat consistere, torrens.
Majus in hac acie, quam quod sua saecula ferrent,
Vulnus habent populi; plus est, quam vita, salusque,
Quod perit; in totum mundi prosternimur aevum.
Vincitur his gladiis omnis, quae serviet, aetas.
Proxima quid soboles, aut quid meruere nepotes
In regnum nasci? Pavidi num gessimus arma?
Teximus aut jugulos? Alieni poena timoris
In nostra cervice sedet. Post proelia natis
Si dominum, Fortuna, dabas, et bella dedisses.
Jam Magnus transisse Deos, Romanaque fata
Senserat infelix, tota vix clade coactus
Fortunam damnare suam. Stetit aggere campi
Eminus, unde omnes, sparsas per Thessala rura,
Aspiceret clades, quae, bello obstante, latebant.
Tot telis sua fata peti, tot corpora fusa,

Ac se tam multo pereuntem sanguine vidit;
Nec, sicut mos est miseris, trahere omnia secum
Mersa juvat, gentesque suae miscere ruinae:
Ut Latiae post se vivat pars maxima turbae,
Sustinuit dignos etiam nunc credere votis
Coelicolas, volvitque sui solatia casus.
Parcite, ait, Superi, cunctas prosternere gentes:
Stante potest mundo, Romaque superstite, Magnus
Esse miser. Si plura juvant mea vulnera, conjux
Est mihi, sunt nati; dedimus tot pignora fatis.
Civiline parum bello est, si meque, meosque
Obruet? Exiguae clades sumus, orbe remoto?
Omnia quid laceras? Quid perdere cuncta laboras?
Jam nihil est, Fortuna, meum. Sic fatur, et arma
Signaque, et adflictas omni jam parte catervas
Circuit, et revocat matura in fata ruentes,
Seque negat tanti; nec deerat robur in enses
Ire duci, juguloque pati, vel pectore letum:
Sed timuit strato miles ne corpore Magni
Non fugeret, supraque ducem procumberet orbis;

Caesaris aut oculis voluit subducere mortem:
Nequidquam; infelix, socero spectare volenti
Praestandum est ubicumque caput. Sed tu quoque, conjux,
Causa fugae, vultusque tui, fatisque negatum
Te praesente mori. Tum Magnum concitus aufert
A bello sonipes, non tergo tela paventem,
Ingentesque animos extrema in fata ferentem.
Non gemitus, non fletus erat, salvaque verendus
Majestate dolor, qualem te, Magne, decebat
Romanis praestare malis; non impare vultu
Aspicis Emathiam: non te videre superbum
Prospera bellorum, nec fractum adversa videbunt:
Quamque fuit laeto per tres infida triumphos,
Tam misero fortuna minor. Jam pondere fati
Deposito securus abis: nunc tempora laeta
Respexisse vacat; spes numquam implenda recessit:
Quid fueris nunc scire licet. Fuge proelia dira,
Ac testare Deum, nullum qui praestet in armis,
Jam tibi, Magne, mori. Ceu flebilis Africa damnis,
Et ceu Munda nocens, Pharioque a gurgite clades,

Sic et Thessalicae post te pars maxima pugnae.
Non jam Pompeji nomen populare per orbem,
Nec studium belli, sed par, quod semper habemus.
Libertas, et Caesar erunt; teque inde fugato,
Ostendat moriens sibi se pugnasse Senatus.
Nonne juvat pulsum bellis cessisse, nec istud
Perspectasse nefas? Spumantes caede catervas
Respice, turbatos incursu sanguinis amnes,
Et soceri miserere tui. Quo pectore Romam
Intrabit, campis factus felicior istis?
Quidquid in ignotis solus regionibus exul,
Quidquid sub Phario positus patiere tyranno,
Crede Deis, longo fatorum crede favori,
Vincere pejus erat. Prohibe lamenta sonare,
Flere veta populos, lacrimas, luctusque remitte.
Tam mala Pompeji, quam prospera mundus adoret.
Aspice securus vultu non supplice Reges,
Aspice possessas urbes, donataque regna,
Aegyptum, Libyamque, et terras elige morti.
Vidit prima tuae testis Larissa ruinae

Nobile, nec victum fatis caput: omnibus illa
Civibus effudit totas per moenia vires;
Omnia, ceu laeto, promittunt munera flentes,
Pandunt templa, domos, socios se cladibus optant.
Scilicet immenso superest ex nomine multum,
Teque minor solo: cunctas impellere gentes
Rursus in arma potes, rursusque in fata redire.
Sed quid opus victo populis, aut urbibus? inquit;
Victori praestate fidem. Tu, Caesar, in alto
Caedis adhuc cumulo patriae per viscera vadis:
At tibi jam populos donat gener. Avehit inde
Pompejum sonipes; gemitus, lacrimaeque sequuntur,
Plurimaque in saevos populi convicia Divos.
Nunc tibi vera fides quaesiti, Magne, favoris
Contigit, ac fructus. Felix se nescit amari.
Caesar, ut Hesperio vidit satis arva natare
Sanguine, parcendum ferro, manibusque suorum
Jam ratus, ut viles animas, perituraque frustra
Agmina permisit vitae. Sed castra fugatos
Ne revocent, pellatque quies nocturna pavorem,

Protinus hostili statuit succedere vallo,
Dum fortuna calet, dum conficit omnia terror,
Non veritus grave ne fessis, aut Marte subactis
Hoc foret imperium. Non magno hortamine miles
In praedam ducendus erat. Victoria nobis
Plena, viri, dixit, superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est: nec enim donare vocabo,
Quod sibi quisque dabit: Cunctis en plena metallis
Castra patent, raptum Hesperiis e gentibus aurum
Hic jacet; Eoasque premunt tentoria gazas.
Tot Regum fortuna simul, Magnique coacta
Expectat dominos; propera praecedere miles
Quos sequeris, quascumque tuas Pharsalia fecit,
A victis rapiuntur opes. Nec plura locutus
Impulit amentes, aurique cupidine caecos
Ire super gladios, supraque cadavera patrum,
Et caesos calcare duces. Quae fossa, quis agger
Sustineat pretium belli, scelerumque petentes?
Scire volant quanta fuerint mercede nocentes.
Invenere quidem spoliato plurima mundo

Bellorum in sumptus congestae pondera massae.
Sed non implevit cupientes omnia mentes
Quidquid fodit Hiber, quidquid Tagus extulit auri,
Quodque legit dives summis Arimaspus arenis.
Ut rapiant, parvo scelus hoc venisse putabunt,
Cum sibi Tarpejas victor desponderit arces;
Cum spe Romanae promiserit omnia praedae,
Decipitur quod castra rapit. Capit improba plebes
Cespite patricio somnos, vacuumque cubile
Regibus infandus miles premit, inque parentum,
Inque toris fratrum posuerunt membra nocentes;
Quos agitat vesana quies, somnique furentes:
Thessalicam miseri versant in pectore pugnam.
Invigilat cunctis saevum scelus, armaque tota
Mente agitant, capuloque manus absente moventur.
Ingemuisse putes campos, terramque nocentes
Inspirasse animas, infectumque aëra totum
Manibus, et Stygia superam formidine noctem.
Exigit a meritis tristes victoria poenas,
Sibilaque, et flammas infert sopor: umbra perempti

Civis adest; sua quemque premit terroris imago.
Ille senum vultus, juvenum videt ille figuras,
Hunc agitant totis fraterna cadavera somnis,
Pectore in hoc pater est; omnes in Caesare manes.
Haud alios, nondum Scythica purgatus in ara,
Eumenidum vidit vultus Pelopejus Orestes;
Nec magis attonitos animi sensere tumultus,
Cum fureret Pentheus, aut cum descisset Agave.
Hunc omnes gladii, quos aut Pharsalia vidit,
Aut ultrix visura dies, stringente Senatu,
Illa nocte premunt: hunc infera monstra flagellant.
Heu quantum poenae misero mens conscia donat,
Quod Styga, quod manes, ingestaque Tartara somnis,
Pompejo vivente, videt! Tamen omnia passo,
Postquam clara dies Pharsalica damna retexit,
Nulla loci facies revocat feralibus arvis
Haerentes oculos. Cernit propulsa cruore
Flumina, et excelsos cumulis aequantia colles
Corpora, sidentes in tabem spectat acervos,
Et Magni numerat populos; epulisque paratur

Ille locus, vultus ex quo, faciesque jacentum
Adgnoscat. Juvat Emathiam non cernere terram,
Et lustrare oculis campos sub clade latentes.
Fortunam, Superosque suos in sanguine cernit;
Ac ne laeta furens scelerum spectacula perdat,
Invidet igne rogi miseris, coeloque nocenti
Ingerit Emathiam. Non illum Poenus humator
Consulis, et Libyca succensae lampade Cannae
Compellunt, hominum ritus ut servet in hostes;
Sed meminit, nondum satiata caedibus ira,
Cives esse suos. Petimus non singula busta,
Discretosque rogos; unum da gentibus ignem:
Non interpositis urantur corpora flammis.
Aut generi si poena juvat, nemus extrue Pindi,
Erige congestas Oethaeo robore silvas,
Thessalicam videat Pompejus ab aequore flammam.
Nil agis hac ira: tabesne cadavera solvat,
An rogus, haud refert: placido natura receptat
Cuncta sinu, finemque sui sibi corpora debent.
Hos, Caesar, populos, si nunc non usserit ignis,

Uret cum terris, uret cum gurgite ponti:
Communis mundo superest rogus, ossibus astra
Mixturus. Quocumque tuam fortuna vocabit,
Hae quoque eunt animae: non altius ibis in auras,
Non meliore loco Stygia sub nocte jacebis.
Libera fortunae mors est: capit omnia tellus
Quae genuit; coelo tegitur, qui non habet urnam.
Tu, cui dant poenas inhumato funere gentes,
Quid fugis hanc cladem? Quid olentes deseris agros?
Has trahe, Caesar, aquas; hoc, si potes, utere coelo:
Sed tibi tabentes populi Pharsalica rura
Eripiunt, camposque tenent victore fugato.
Non solum Haemonii funesta ad pabula belli
Bistonii venere lupi, tabemque cruentae
Caedis odorati, Pholoën liquere leones.
Tunc ursi latebras, obscoenae tecta, domosque
Deseruere canes, et quidquid nare sagaci
Aëra non sanum, motumque cadavera sentit.
Jamque diu volucres civilia castra secutae
Conveniunt. Vos, quae Nilo mutare soletis

Threicias hiemes, ad mollem serius Austrum
Istis, aves: numquam se tanto vulture coelum
Induit, aut plures presserunt aëra pennae.
Omne nemus misit volucres, omnisque cruenta
Alite sanguineis stillavit roribus arbor.
Saepe super vultus victoris, et impia signa
Aut cruor, aut alto defluxit ab aethere tabes,
Membraque dejecit, jam lassis unguibus, ales.
Sic quoque non omnis populus pervenit ad ossa,
Inque feras discerptus abit: non intima curant
Viscera, nec totas avidae sorbere medullas:
Degustant artus. Latiae pars maxima turbae
Fastidita jacet, quam sol, nimbique, diesque
Longior, Emathiis resolutam miscuit arvis.
Thessalica infelix, quo tanto crimine, tellus
Laesisti Superos, ut te tot mortibus unam,
Tot scelerum fatis premerent? Quod sufficit aevum,
Immemor ut donet belli tibi damna vetustas?
Quae seges infecta surget non decolor herba?
Quo non Romanos violabis vomere manes?

Ante novae venient acies, scelerique secundo
Praestabis, nondum siccos hoc sanguine, campos.
Omnia majorum vertamus busta licebit,
Et stantes tumulos, et qui radice vetusta
Effudere suas, victis compagibus, urnas,
Plus cinerum Haemoniae sulcis telluris aratur,
Pluraque ruricolis feriuntur dentibus ossa.
Nullus ab Emathio religasset litore funem
Navita, nec terram quisquam movisset arator,
Romani bustum populi, fugerentque coloni
Umbrarum campos, gregibus dumeta carerent,
Nullusque auderet pecori permittere pastor
Vellere surgentem de nostris ossibus herbam;
Ac, velut impatiens hominum, vel solis iniqui
Limite, vel glacie, nuda, atque ignota jaceres,
Si non prima nefas belli, sed sola tulisses.
O Superi, liceat terras odisse nocentes,
Quid totum premitis, quid totum absolvitis orbem?
Hesperiae clades, et flebilis unda Pachyni,
Et Mutina, et Leucas puros fecere Philippos.

PHARSALIAE

LIBER OCTAVUS.

in littora Lesbi
Flectere vela jubet, qua tum tellure latebas,
Mæstior, in mediis quam si, Cornelia, campis
Emathiæ stares.

LIB. VIII.

M. A. LUCANI
PHARSALIAE
LIBER OCTAVUS.

JAM super Herculeas fauces, nemorosaque Tempe,
Haemoniae deserta petens dispendia silvae,
Cornipedem exhaustum cursu, stimulisque negantem
Magnus agens, incerta fugae vestigia turbat,
Implicitasque errore vias. Pavet ille fragorem
Motorum ventis nemorum, comitumque suorum,
Qui post terga redit, trepidum, laterique timentem
Exanimat. Quamvis summo de culmine lapsus,
Nondum vile sui pretium scit sanguinis esse,
Seque, memor fati, tantae mercedis habere
Credit adhuc jugulum, quantum pro Caesaris ipse

Avulsa cervice daret. Deserta sequentem
Non patitur tutis fatum celare latebris
Clara viri facies. Multi Pharsalica castra
Cum peterent, nondum fama prodente ruinas,
Occursu stupuere ducis, vertigine rerum
Attoniti; cladisque suae vix ipse fidelis
Auctor erat. Gravis est Magno quicumque malorum
Testis adest: cunctis ignotus gentibus esse
Mallet, et obscuro tutus transire per urbes
Nomine; sed poenas longi fortuna favoris
Exigit a misero, quae tanto pondere famae
Res premit adversas, fatisque prioribus urguet.
Nunc festinatos nimium sibi sentit honores,
Actaque lauriferae damnat Sullana juventae.
Nunc et Corycias classes, et Pontica signa
Dejectum meminisse pudet. Sic longius aevum
Destruit ingentes animos, et vita superstes
Imperio; nisi summa dies cum fine bonorum
Adfuit, et celeri praevertit tristia leto,
Dedecori est fortuna prior: quisquamne secundis

Tradere se fatis audet, nisi morte parata?
Litora contigerat, per quae Peneius amnis,
Emathia jam clade rubens, exibat in aequor.
Inde ratis trepidum, ventis, et fluctibus impar,
Flumineis vix tuta vadis, evexit in altum,
Cujus adhuc remis quatitur Corcyra, sinusque
Leucadii. Cilicum dominus, terraeque Liburnae,
Exiguam vector pavidus correpsit in alnum.
Conscia curarum secreta in litora Lesbi
Flectere vela jubet, qua tum tellure latebas
Maestior, in mediis quam si, Cornelia, campis
Emathiae stares. Tristes praesagia curas
Exagitant, trepida quatitur formidine somnus;
Thessaliam nox omnis habet, tenebrisque remotis.
Rupis in abruptae scopulos, extremaque currens
Litora, prospiciens fluctus, nutantia longe
Semper prima vides venientis vela carinae,
Quaerere nec quidquam de fato conjugis audes.
En ratis, ad vestros quae tendit carbasa portus,
Quid ferat ignoras; sed nunc tibi summa pavoris

Nuntius armorum tristis, rumorque sinister,
Victus adest conjux. Quid perdis tempora luctus?
Cum possis jam flere, times? Tunc puppe propinqua
Prosiluit, crimenque Deum crudele notavit,
Deformem pallore ducem, vultusque prementem
Canitie, atque atro squalentes pulvere vestes.
Obvia nox miserae coelum, lucemque tenebris
Abstulit, atque animam clausit dolor; omnia nervis
Membra relicta labant, riguerunt corda, diuque
Spe mortis decepta jacet. Jam fune ligato
Litoribus, lustrat vacuas Pompejus arenas;
Quem postquam propius famulae videre fideles,
Non ultra gemitus tacitos incessere fatum
Permisere sibi, frustraque attollere terra
Semianimem conantur heram, quam pectore Magnus
Ambit, et adstrictos refovet complexibus artus.
Coeperat in summum, revocato sanguine, corpus
Pompeji sentire manus, maestamque mariti
Posse pati faciem: prohibet succumbere fatis
Magnus, et immodicos castigat voce dolores.

Nobile cur robur fortunae vulnere primo,
Femina, tantorum titulis insignis avorum,
Frangis? Habes aditum mansurae in saecula famae.
Laudis in hoc sexu, non legum jura, nec arma,
Unica materia est conjux miser. Erige mentem,
Et tua cum fatis pietas decertet, et ipsum,
Quod sum victus, ama. Nunc sum tibi gloria major,
A me quod fasces, et quod pia turba Senatus,
Tantaque discessit Regum manus: incipe Magnum
Sola sequi. Deformis, adhuc vivente marito,
Summus, et augeri vetitus dolor: ultima debet
Esse fides, lugere virum. Tu nulla tulisti
Bello damna meo: vivit post proelia Magnus,
Sed fortuna perit: quod defles, illud amasti.
Vocibus his correpta viri vix aegra levavit
Membra solo, tales gemitu rumpente querelas.
O utinam in thalamos invisi Caesaris issem
Infelix conjux, et nulli laeta marito!
Bis nocui mundo; me pronuba duxit Erinnys,
Crassorumque umbrae, devotaque manibus illis

Assyrios in castra tuli civilia casus,
Praecipitesque dedi populos, cunctosque fugavi
A causa meliore Deos. O maxime conjux,
O thalamis indigne meis, hoc juris habebit
In tantum fortuna caput? Cur impia nupsi,
Si miserum factura fui? Nunc accipe poenas,
Sed quas sponte luam. Quo sit tibi mollius aequor,
Certa fides Regum, totusque paratior orbis,
Sparge mari comitem. Mallem felicibus armis
Dependisse caput: nunc clades denique lustra,
Magne, tuas. Ubicumque jaces, civilibus armis
Nostros ulta toros, ades huc, atque exige poenas,
Julia, crudeles, placataque pellice caesa,
Magno parce tuo. Sic fata, iterumque refusa
Conjugis in gremium, cunctorum lumina solvit
In lacrimas; duri flectuntur pectora Magni,
Siccaque Thessaliae confudit lumina Lesbos.
Tunc Mitylenaeum, pleno jam litore, vulgus
Adfatur Magnum: Si maxima gloria nobis
Semper erit tanti pignus servasse mariti,

Tu quoque devotos sacro tibi foedere muros,
Oramus, sociosque lares dignare vel una
Nocte tua; fac, Magne, locum, quem cuncta revisant
Saecula, quem veniens hospes Romanus adoret.
Nulla tibi subeunda magis sunt moenia victo;
Omnia victoris possunt sperare favorem,
Haec jam crimen habent: quid, quod jacet insula ponto,
Caesar eget ratibus: procerum pars magna coibit
Certa loci; noto reparandum est litore fatum.
Accipe templorum cultus, aurumque Deorum
Accipe. Si terris, si puppibus ista juventus
Aptior est, tota, quantum valet, utere Lesbo.
Hoc solum crimen meritae bene detrahe terrae,
Ne nostram videare fidem felixque secutus,
Et damnasse miser. Tali pietate virorum
Laetus, in adversis, et mundi nomine gaudens
Esse fidem, Nullum toto mihi, dixit, in orbe
Gratius esse solum, non parvo pignore vobis
Ostendi. Tenuit nostros hac obside Lesbos
Adfectus: hic sacra domus, carique penates,

Hic mihi Roma fuit. Non ullo in litore puppim
Ante dedi fugiens, saevi cum Caesaris iram
Jam scirem meritam, servata conjuge, Lesbon,
Non veritus tantam veniae committere vobis
Materiem. Sed jam satis est fecisse nocentes;
Fata mihi totum mea sunt agitanda per orbem.
Heu nimium felix aeterno nomine Lesbos!
Sive doces populos, Regesque admittere Magnum,
Seu praestas tu sola fidem: nam quaerere certum est
Fas quibus in terris, ubi sit scelus. Accipe, numen,
Si quod adhuc mecum es, votorum extrema meorum;
Da similes Lesbo populos, qui Marte subactum
Non intrare suos, infesto Caesare, portus,
Non exire vetent. Dixit, maestamque carinae
Imposuit comitem. Cunctos mutare putares
Tellurem, patriaeque solum, sic litore toto
Plangitur, infestae tenduntur in aethera dextrae:
Pompejumque minus, cujus fortuna dolorem
Moverat, ast illam, quam toto tempore belli
Ut civem videre suam, discedere cernens

Ingemuit populus; quam vix, si castra mariti
Victoris peteret, siccis dimittere matres
Jam poterant oculis: tanto devinxit amore
Hos pudor, hos probitas, castique modestia vultus;
Quod submissa nimis, nulli gravis hospita turbae
Stantis adhuc fati, vixit quasi conjuge victo.
Jam pelago medios Titan demissus ad ignes,
Nec quibus abscondit, nec si quibus exerit orbem,
Totus erat, vigiles Pompeji pectore curae
Nunc socias adeunt Romani foederis urbes;
Et varias Regum mentes, nunc invia mundi
Arva super nimios soles, Austrumque jacentis.
Saepe labor maestus curarum, odiumque futuri
Projecit fessos incerti pectoris aestus,
Rectoremque ratis de cunctis consulit astris;
Unde notet terras, quae sit mensura secandi
Aequoris in coelo, Syriam quo sidere servet,
Aut quotus in plaustro Libyam bene dirigat ignis.
Doctus ad haec fatur taciti servator Olympi:
Signifero quaecumque fluunt labentia coelo,

Numquam stante polo, miseros fallentia nautas
Sidera non sequimur; sed qui non mergitur undis
Axis inocciduus, gemina clarissimus Arcto,
Ille regit puppes. Hic cum mihi semper in altum
Surget, et instabit summis minor Ursa ceruchis,
Bosphoron, et Scythiae curvantem litora pontum
Spectamus. Quidquid descendet ab arbore summa
Arctophylax, propiorque mari Cynosura feretur,
In Syriae portus tendet ratis. Inde Canopos
Excipit Australi coelo contenta vagari,
Stella timens Borean: illa quoque perge sinistra,
Trans Pharon, in medio tanget ratis aequore Syrtim.
Sed quo vela dari, quo nunc pede carbasa tendi
Nostra jubes? Dubio contra cui pectore Magnus,
Hoc solum toto, respondit, in aequore serva,
Ut sit ab Emathiis semper tua longius oris
Puppis, et Hesperiam pelago, coeloque relinquat:
Cetera da ventis. Comitem, pignusque recepi
Depositum: tunc certus eram, quae litora vellem,
Nunc portum fortuna dabit. Sic fatur; at ille

Justo vela modo pendentia cornibus aequis
Torsit, et in laevum puppim dedit, utque secaret,
Quas Asiae cautes, et quas Chios asperat undas,
Hos dedit in proram, tenet hos in puppe rudentes.
Aequora senserunt motus, aliterque secante
Jam pelagus rostro, nec idem spectante carina,
Mutavere sonum. Non sic moderator equorum,
Dexteriore rota laevum cum circuit axem,
Cogit inoffensae currus accedere metae.
Ostendit terras Titan, et sidera texit.
Sparsus ab Emathia fugit quicumque procella,
Adsequitur Magnum, primusque a litore Lesbi
Occurrit natus, procerum mox turba fidelis.
Nam neque dejecto fatis, acieque fugato
Abstulerat Magno Reges fortuna ministros:
Terrarum dominos, et sceptra Eoa tenentes
Exul habet comites. Jubet ire in devia mundi
Dejotarum, qui sparsa ducis vestigia legit.
Quando, ait, Emathiis amissus cladibus orbis
Qua Romanus erat, superest, fidissime Regum,

Eoam tentare fidem, populosque bibentes
Euphraten, et adhuc securum a Caesare Tigrim.
Ne pigeat Magno quaerentem fata, remotas
Medorum penetrare domus, Scythicosque recessus,
Et totum mutare diem, vocesque superbo
Arsacidae perferre meas. Si foedera vobis
Prisca manent, mihi per Latium jurata Tonantem,
Per vestros adstricta Magos, implete pharetras,
Armeniosque arcus Geticis intendite nervis:
Si vos, o Parthi, peterem cum Caspia claustra,
Et sequerer duros aeterni Martis Alanos,
Passus Achaemeniis late decurrere campis,
In tutam trepidos numquam Babylona coegi:
Arva super Cyri, Chaldaeique ultima regni,
Qua rapidus Ganges, et qua Nysaeus Hydaspes
Accedunt pelago, Phoebi surgentis ab igne
Jam propior, quam Persis, eram; tamen omnia vincens
Sustinui nostris vos tantum deesse triumphis,
Solusque e numero Regum telluris Eoae,
Ex aequo me Parthus adit. Nec munere Magni

Stant semel Arsacidae. Quis enim post vulnera cladis
Assyriae, justas Latii compescuit iras?
Tot meritis obstricta meis, nunc Parthia ruptis
Excedat claustris vetitam per saecula ripam,
Zeugmaque Pellaeum. Pompejo vincite, Parthi;
Vinci Roma volet. Regem parere jubenti
Ardua non piguit, positisque insignibus aulae
Egreditur, famuli raptos indutus amictus.
In dubiis tutum est inopem simulare tyranno.
Quanto igitur mundi dominis securius aevum
Verus pauper agit! Dimisso in litore Rege,
Ipse per Icariae scopulos, Ephesumque relinquens,
Et placidi Colophona maris, spumantia parvae
Radit saxa Sami: spirat de litore Coo
Aura fluens, Gnidon inde fugit, claramque relinquit
Sole Rhodon, magnosque sinus Telmessidos undae
Compensat medio pelagi. Pamphylia puppi
Occurrit tellus; nec se committere muris
Ausus adhuc ullis, te primum, parva Phaselis,
Magnus adit: nam te metui vetat incola rarus,

Exhaustaeque domus populis; majorque carinae,
Quam tua turba, fuit! Tendens hinc carbasa rursus
Jam Taurum, Tauroque videt Dipsanta cadentem.
Crederet hoc Magnus, pacem cum praestitit undis
Et sibi consultum? Cilicum per litora tutus
Parva puppe fugit: sequitur pars magna Senatus
Ad profugum collecta ducem; parvisque Syedris,
Quo portu mittitque rates recipitque Selinus,
In procerum coetu tandem maesta ora resolvit
Vocibus his Magnus: Comites bellique, fugaeque,
Atque instar patriae, quamvis in litore nudo,
In Cilicum terra, nullis circumdatus armis,
Consultem, rebusque meis exordia quaeram;
Ingentes praestate animos: non omnis in arvis
Emathiis cecidi, nec sic mea fata premuntur,
Ut nequeam relevare caput, cladesque receptas
Excutere. An Libycae Marium potuere ruinae
Erigere in fasces, plenis et reddere fastis,
Me, pressum leviore manu, fortuna tenebit?
Mille meae Grajo volvuntur in aequore puppes,

Mille duces. Sparsit potius Pharsalia nostras,
Quam subvertit, opes; sed me vel sola tueri
Fama potest rerum, toto quas gessimus orbe,
Et nomen, quod mundus amat. Vos pendite regna
Viribus, atque fide, Libyen, Parthosque, Pharonque,
Quaenam Romanis deceat succurrere rebus.
Ast ego curarum vobis arcana mearum
Expromam, mentisque meae quo pondera vergant.
Aetas Niliaci nobis suspecta Tyranni est:
Ardua quippe fides robustos exigit annos.
Hinc anceps dubii terret sollertia Mauri;
Namque memor generis, Carthaginis impia proles,
Imminet Hesperiae, multusque in pectore vano est
Hannibal, obliquo maculat qui sanguine regnum,
Et Numidas contingit avos: jam supplice Varo
Intumuit, viditque loco Romana secundo.
Quare agite, Eoum comites properemus in orbem.
Dividit Euphrates ingenti gurgite mundum;
Caspiaque immensos seducunt claustra recessus;
Et polus Assyrias alter noctesque, diesque

Vertit, et abruptum est nostro mare discolor unda,
Oceanusque suus. Regnandi sola voluptas;
Celsior in campis sonipes, et fortior arcus;
Nec puer, aut senior letales tendere nervos
Segnis, et a nulla mors est incerta sagitta.
Primi Pellaeas arcu fregere sarissas,
Bactraque Medorum sedem, murisque superbam
Assyrias Babylona domos. Nec pila timentur
Nostra nimis Parthis, audentque in bella venire,
Experti Scythicas, Crasso pereunte, pharetras.
Spicula nec solo spargunt fidentia ferro,
Stridula sed multo saturantur tela veneno:
Vulnera parva nocent, fatumque in sanguine summo est.
O utinam non tanta mihi fiducia saevis
Esset in Arsacidis! Fatis nimis aemula nostris
Fata movent Medos, multumque in gente Deorum est.
Effundam populos alia tellure revulsos,
Excitosque suis immittam sedibus ortus.
Quod si nos Eoa fides, et barbara fallunt
Foedera, vulgati supra commercia mundi

Naufragium fortuna ferat. Non regna precabor,
Quae feci: sat magna feram solatia mortis
Orbe jacens alio, nil haec in membra cruente,
Nil socerum fecisse pie. Sed cuncta revolvens
Vitae fata meae, semper venerabilis illa
Orbis parte fui: quantus Maeotida supra,
Quantus apud Tanaim toto conspectus in ortu?
Quas magis in terras nostrum felicibus actis
Nomen abit, aut unde redit majore triumpho?
Roma, fave coeptis: quid enim tibi laetius umquam
Praestiterint Superi, quam, si civilia Partho
Milite bella geras, tantam consumere gentem,
Et nostris miscere malis? Cum Caesaris arma
Concurrent Medis, aut me fortuna necesse est
Vindicet, aut Crassos. Sic fatus, murmure sentit
Consilium damnasse viros, quos Lentulus omnes
Virtutis stimulis, et nobilitate dolendi
Praecessit, dignasque tulit modo Consule voces:
Siccine Thessalicae mentem fregere ruinae?
Una dies mundi damnavit fata? Secundum

Emathiam lis tanta datur? Jacet omne cruenti
Vulneris auxilium? Solos tibi, Magne, reliquit
Parthorum fortuna pedes? Quid transfuga mundi
Terrarum totos tractus, coelumque perosus,
Aversosque polos, alienaque sidera quaeris,
Chaldaeos culture focos, et barbara sacra,
Parthorum famulus? Quid causa obtenditur armis
Libertatis amor? Miserum quid decipis orbem,
Si servire potes? Te, quem Romana regentem
Horruit auditu, quem captos ducere Reges
Vidit ab Hyrcanis, Indoque a litore, silvis,
Dejectum fatis, humilem, fractumque videbit,
Extolletque animos Latium vesanus in orbem,
Se simul, et Romam, Pompejo supplice, mensus?
Nil animis, fatisque tuis effabere dignum:
Exiget, ignorans Latiae commercia linguae,
Ut lacrimis se, Magne, roges. Patimurne pudoris
Hoc vulnus, clades ut Parthia vindicet ante
Hesperias, quam Roma suas? Civilibus armis
Elegit te nempe ducem: quid vulnera nostra

In Scythicos spargis populos, cladesque latentes?
Quid Parthos transire doces? Solatia tanti
Perdit Roma mali, nullos admittere Reges,
Sed civi servire suo. Juvat ire per orbem
Ducentem saevas Romana in moenia gentes,
Signaque ab Euphrate cum Crassis capta sequentem?
Qui solus Regum, fato celante favorem,
Defuit Emathiae, nunc tantas ille lacesset
Auditi victoris opes, aut jungere fata
Tecum, Magne, volet? Non haec fiducia genti est.
Omnis in Arctois populus quicumque pruinis
Nascitur, indomitus bellis, et mortis amator.
Quidquid ad Eoos tractus, mundique teporem
Labitur, emollit gentes clementia coeli.
Illic et laxas vestes, et fluxa virorum
Velamenta vides. Parthus per Medica rura
Sarmaticos inter campos, effusaque plano
Tigridis arva solo, nulli superabilis hosti est
Libertate fugae: sed non, ubi terra tumebit,
Aspera conscendet montis juga, nec per opacas

Bella geret tenebras incerto debilis arcu,
Nec franget nando violenti vorticis amnem,
Nec tota in pugna perfusus sanguine membra
Exiget aestivum calido sub pulvere solem.
Non aries illis, non ulla est machina belli;
Haud fossas implere valent, Parthoque sequente,
Murus erit, quodcumque potest obstare sagittae.
Pugna levis, bellumque fugax, turmaeque vagantes,
Et melior cessisse loco, quam pellere, miles.
Illita tela dolis, nec Martem comminus umquam
Ausa pati virtus, sed longe tendere nervos,
Et, quo ferre velint, permittere vulnera ventis.
Ensis habet vires, et gens quaecumque virorum est,
Bella gerit gladiis; nam Medos proelia prima
Exarmant, vacuaeque jubent remeare pharetrae.
Nulla manus illis, fiducia tota veneni est.
Credis, Magne, viros, quos in discrimina belli
Cum ferro venisse parum est? Tentare pudendum
Auxilium tanti est, toto divisus ut orbe
A terra moriare tua, tibi barbara tellus

Incumbat, te parva tegant, ac vilia busta?
Invidiosa tamen, Crasso quaerente sepulchrum.
Sed tua sors levior, quoniam mors ultima poena est,
Nec metuenda viris. At non Cornelia letum
Infando sub Rege timet. Num barbara nobis
Est ignota Venus, quae ritu caeca ferarum
Polluit innumeris leges, et foedera taedae
Conjugibus? Thalamique patent secreta nefandi
Inter mille nurus. Epulis vesana, meroque
Regia, non ullos exceptos legibus horret
Concubitus; tot femineis complexibus unum
Non lassat nox tota marem. Jacuere sorores
In Regum thalamis, sacrataque pignora matres.
Damnat apud gentes sceleris non sponte peracti
Oedipodionias infelix fabula Thebas:
Parthorum dominus quoties sic sanguine mixto
Nascitur Arsacides? Cui fas implere parentem,
Quid rear esse nefas? Proles tam clara Metelli
Stabit barbarico conjux millessima lecto?
Quamquam non ulli plus regia, Magne, vacabit,

Saevitia stimulata, Venus, titulisque virorum.
Nam quo plura juvent Parthum portenta, fuisse
Hanc sciet et Crassi: ceu pridem debita fatis
Assyriis, trahitur cladis captiva vetustae.
Haereat Eoae vulnus miserabile sortis;
Non solum auxilium funesto a Rege petisse,
Sed gessisse prius bellum civile pudebit.
Nam quod apud populos crimen, socerique, tuumque
Majus erit, quam quod, vobis miscentibus arma,
Crassorum vindicta perit? Incurrere cuncti
Debuerant in Bactra duces, et ne qua vacarent
Arma, vel Arctoum Dacis, Rhenique catervis
Imperii nudare latus, dum perfida Susa
In tumulos prolapsa ducum, Babylonque jaceret.
Assyriae paci finem, Fortuna, precamur;
Et, si Thessalia bellum civile peractum est,
Ad Parthos, qui vicit, eat. Gens unica mundi est,
De qua Caesareis possim gaudere triumphis.
Non tibi, cum primum gelidum transibis Araxen,
Umbra senis maesti Scythicis confixa sagittis

Ingeret has voces? Tu, quem post funera nostra
Ultorem cinerum nudae speravimus umbrae,
Ad foedus, pacemque venis? Tum plurima cladis
Occurrent monumenta tibi: quae moenia trunci
Lustrarunt cervice duces, ubi nomina tanta
Obruit Euphrates, et nostra cadavera Tigris
Detulit in terras, ac reddidit. Ire per ista
Si potes, in media socerum quoque, Magne, sedentem
Thessalia placare potes. Quin respicis orbem
Romanum? Si regna times projecta sub Austro,
Infidumque Jubam, petimus Pharon, arvaque Lagi.
Syrtibus hinc Libycis tuta est Aegyptus; at inde
Gurgite septeno rapidus mare summovet amnis:
Terra suis contenta bonis, non indiga mercis,
Aut Jovis: in solo tanta est fiducia Nilo.
Sceptra puer Ptolemaeus habet tibi debita, Magne,
Tutelae commissa tuae. Quis nominis umbram
Horreat? Innocua est aetas: ne jura, fidemque,
Respectumque Deum veteris speraveris aulae.
Nil pudet adsuetos sceptris: mitissima sors est

Regnorum sub Rege novo. Non plura locutus
Impulit huc animos. Quantum spes ultima rerum
Libertatis habes! Victa est sententia Magni.
Tunc Cilicum liquere solum, Cyproque citatas
Immisere rates, nullas cui praetulit aras
Undae Diva memor Paphiae, si numina nasci
Credimus, aut quemquam fas est coepisse Deorum.
Haec ubi deseruit Pompejus litora, totos
Emensus Cypri scopulos, quibus exit in Austrum,
Inde maris vasti transfuso vertitur aestu,
Nec tenuit gratum nocturno lumine montem.
Infimaque Aegypti pugnaci litora velo
Vix tetigit, qua dividui pars maxima Nili
In vada decurrit Pelusia septimus amnis.
Tempus erat, quo Libra pares examinat horas
Non uno plus aequa die, noctique rependit
Lux minor hibernae verni solatia damni.
Comperit ut Regem Casio se monte tenere,
Flectit iter; nec Phoebus adhuc, nec carbasa languent.
Jam rapido speculator eques per litora cursu

Hospitis adventu pavidam compleverat aulam.
Consilii vix tempus erat: tamen omnia monstra
Pellaeae coiere domus; quos inter Achoreus
Jam placidus senio, fractisque modestior annis,
(Hunc genuit custos Nili crescentis in arva
Memphis vana sacris: illo cultore Deorum
Lustra suae Phoebes non unus vixerat Apis;)
Consilii vox prima fuit, meritumque, fidemque,
Sacraque defuncti jactavit pignora patris.
Sed melior suadere malis, et nosse tyrannos,
Ausus Pompejum leto damnare Photinus,
Jus, et fas multos faciunt, Ptolemaee, nocentes;
Dat poenas laudata fides, cum sustinet, inquit,
Quos fortuna premit. Fatis accede, Deisque,
Et cole felices, miseros fuge. Sidera terra
Ut distant, ut flamma mari, sic utile recto.
Sceptrorum vis tota perit, si pendere justa
Incipit, evertitque arces respectus honesti.
Libertas scelerum est, quae regna invisa tuetur,
Sublatusque modus gladiis. Facere omnia saeve

Non impune licet, nisi dum facis. Exeat aula
Qui vult esse pius: virtus, et summa potestas
Non coëunt; semper metuet, quem saeva pudebunt.
Non impune tuos Magnus contempserit annos,
Qui te nec victos arcere a litore nostro
Posse putat. Neu te sceptris privaverit hospes,
Pignora sunt propiora tibi: Nilumque, Pharonque,
Si regnare piget, damnatae redde sorori.
Aegyptum certe Latiis tueamur ab armis.
Quidquid non fuerit Magni, dum bella geruntur,
Nec victoris erit. Toto jam pulsus ab orbe,
Postquam nulla manet rerum fiducia, quaerit
Cum qua gente cadat: rapitur civilibus umbris.
Nec soceri tantum arma fugit: fugit ora Senatus,
Cujus Thessalicas saturat pars magna volucres,
Et metuit gentes, quas uno in sanguine mixtas
Deseruit, Regesque timet, quorum omnia mersit;
Thessaliaeque reus, nulla tellure receptus,
Sollicitat nostrum, quem nondum perdidit, orbem.
Justior in Magnum nobis, Ptolemaee, querelae

Causa data est. Quid sepositam, semperque quietam
Crimine bellorum maculas Pharon, arvaque nostra
Victori suspecta facis? Cur sola cadenti
Haec placuit tellus, in quam Pharsalica fata
Conferres, poenasque tuas? Jam crimen habemus
Purgandum gladio; quod nobis sceptra Senatus,
Te suadente, dedit; votis tua fovimus arma.
Hoc ferrum, quod fata jubent proferre, paravi
Non tibi, sed victo. Feriam tua viscera, Magne;
Malueram soceri: rapimur, quo cuncta feruntur.
Tene mihi dubitas an sit violare necesse,
Cum liceat? Quae te nostri fiducia regni
Huc agit, infelix? Populum non cernis inermem,
Arvaque vix refugo fodientem mollia Nilo?
Metiri sua regna decet, viresque fateri.
Tu, Ptolemaee, potes Magni fulcire ruinam,
Sub qua Roma jacet? Bustum, cineresque movere
Thessalicos audes, bellumque in regna vocare?
Ante aciem Emathiam nullis accessimus armis;
Pompeji nunc castra placent, quae deserit orbis?

Nunc victoris opes, et cognita fata lacessis?
Adversis non deese decet, sed laeta secutos:
Nulla fides umquam miseros elegit amicos.
Adsensere omnes sceleri. Laetatur honore
Rex puer insueto, quod jam sibi tanta jubere
Permittant famuli. Sceleri delectus Achillas.
Perfida qua tellus Casiis excurrit arenis,
Et vada testantur junctas Aegyptia Syrtes,
Exiguam sociis monstri, gladiisque carinam
Instruit. O Superi, Nilusne, et barbara Memphis,
Et Pelusiaci tam mollis turba Canopi,
Hos animos? Sic fata premunt civilia mundum?
Sic Romana jacent? Ullusne in cladibus istis
Est locus Aegypto, Phariusque admittitur ensis?
Hanc certe servate fidem, civilia bella,
Cognatas praestate manus, externaque monstra
Pellite. Si meruit tam claro nomine Magnus
Caesaris esse nefas, tanti, Ptolemaee, ruinam
Nominis haud metuis? Coeloque tonante profanas
Inseruisse manus, impure, ac semivir, audes?

Non domitor mundi, nec ter Capitolia curru
Invectus, Regumque potens, vindexque Senatus,
Victorisque gener; Phario satis esse tyranno
Quod poterat, Romanus erat. Quid viscera nostra
Scrutaris gladio? Nescis, puer improbe, nescis
Quo tua sit fortuna loco: jam jure sine ullo
Nili sceptra tenes; cecidit civilibus armis,
Qui tibi sceptra dedit. Jam vento vela negarat
Magnus, et auxilio remorum infanda petebat
Litora, quem contra, non longa vecta biremi,
Appulerat scelerata manus, Magnoque patere
Fingens regna Phari, celsae de puppe carinae
In parvam jubet ire ratem, litusque malignum
Incusat, bimaremque vadis frangentibus aestum,
Qui vetet externas terris advertere classes.
Quod nisi fatorum leges, intentaque jussu
Ordinis aeterni, miserae vicinia mortis
Damnatum leto traherent ad litora Magnum,
Non ulli comitum sceleris praesagia deerant.
Quippe fides si pura foret, si Regia Magno,

Sceptrorum auctori, vera pietate pateret,
Venturum tota Pharium cum classe Tyrannum.
Sed cedit fatis, classemque relinquere jussus
Obsequitur, letumque juvat praeferre timori.
Ibat in hostilem praeceps Cornelia puppim,
Hoc magis impatiens egresso deesse marito,
Quod metuit clades. Remane, temeraria conjux,
Et tu, nate, precor, longeque e litore casus
Expectate meos, et in hac cervice Tyranni
Explorate fidem: dixit; sed surda vetanti
Tendebat geminas amens Cornelia palmas:
Quo sine me, crudelis, abis? Iterumne relinquor
Thessalicis summota malis? Numquam omine laeto
Distrahimur miseri. Poteras non flectere puppim,
Cum fugeres alio, latebrisque relinquere Lesbi,
Omnibus a terris si nos arcere parabas.
An tantum in fluctus placeo comes? Haec ubi frustra
Effudit, prima pendet tamen anxia puppe,
Attonitoque metu nec quoquam advertere visus,
Nec Magnum spectare potest. Stetit anxia classis

Ad ducis eventum, metuens non arma, nefasque,
Sed ne submissis precibus Pompejus adoret
Sceptra sua donata manu. Transire parantem
Romanus Pharia miles de puppe salutat
Septimius, qui, pro Superum pudor, arma satelles
Regia gestabat posito deformia pilo.
Immanis, violentus, atrox, nullaque ferarum
Mitior in caedes. Quis non, Fortuna, putasset
Parcere te populis, quod bello haec dextra vacasset,
Thessaliaque procul tam noxia tela fugasses?
Disponis gladios, ne quo non fiat in orbe,
Heu, facinus civile tibi. Victoribus ipsis
Dedecus, et numquam Superum caritura pudore
Fabula; Romanus Regi sic paruit ensis,
Pellaeusque puer gladio tibi colla recidit,
Magne, tuo. Qua posteritas in saecula mittet
Septimium fama? Scelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixere nefas? Jam venerat horae
Terminus extremae, Phariamque ablatus in alnum
Perdiderat jam jura sui. Tum stringere ferrum

Regia monstra parant. Ut vidit comminus enses,
Involvit vultus, atque indignatus apertum
Fortunae praebere caput, tunc lumina pressit,
Continuitque animam, ne quas effundere voces
Posset, et aeternam fletu corrumpere famam.
At postquam mucrone latus funestus Achillas
Perfodit, nullo gemitu consensit ad ictum,
Despexitque nefas, servatque immobile corpus,
Seque probat moriens, atque haec in pectore volvit:
Saecula Romanos numquam tacitura labores
Attendunt, aevumque sequens speculatur ab omni
Orbe ratem, Phariamque fidem; nunc consule famae.
Fata tibi longae fluxerunt prospera vitae;
Ignorant populi, si non in morte probaris,
An scieris adversa pati. Ne cede pudori,
Auctoremque dole fati: quacumque feriris,
Crede manum soceri. Spargant, lacerentque licebit,
Sum tamen, o Superi, felix, nullique potestas
Hoc auferre Deo: mutantur prospera vitae,
Non sum morte miser. Videt hanc Cornelia caedem,

Pompejusque meus. Tanto patientius, oro,
Claude, dolor, gemitus: natus, conjuxque peremptum
Si mirantur, amant. Talis custodia Magno
Mentis erat, jus hoc animi morientis habebat.
At non tam patiens Cornelia cernere saevum,
Quam perferre nefas, miserandis aethera complet
Vocibus. O conjux, ego te scelerata peremi:
Letiferae tibi causa morae fuit avia Lesbos,
Et prior in Nili pervenit litora Caesar.
Nam cui jus alii sceleris? Sed quisquis in istud
A Superis immisse caput, vel Caesaris irae,
Vel tibi prospiciens, nescis crudelis, ubi ipsa
Viscera sint Magni: properas, atque ingeris ictus,
Qua votum est victo. Poenas non morte minores
Pendat, et ante meum videat caput. Haud ego culpa
Libera bellorum, quae matrum sola per undas,
Et per castra comes, nullis absterrita fatis,
Victum, quod Reges etiam timuere, recepi.
Hoc merui conjux, in tuta puppe relinqui?
Perfide, parcebas? Te fata extrema petente,

Vita digna fui? Moriar, nec munere Regis.
Aut mihi praecipitem, nautae, permittite saltum,
Aut laqueum collo, tortosque aptare rudentes,
Aut aliquis, Magno dignus comes, exigat ensem:
Pompejo praestare potest, quod Caesaris armis
Imputet. O saevi, properantem in fata tenetis?
Vivis adhuc, conjux, et jam Cornelia non est
Juris, Magne, sui: prohibent accersere mortem;
Servor victori. Sic fata, interque suorum
Lapsa manus, rapitur, trepida fugiente carina.
At Magni cum terga sonent, et pectora ferro,
Permansisse decus sacrae venerabile formae,
Iratamque Deis faciem, nihil ultima mortis
Ex habitu, vultuque viri mutasse, fatentur
Qui lacerum videre caput. Nam saevus in ipso
Septimius sceleris majus scelus invenit actu,
Ac retegit sacros, scisso velamine, vultus
Semianimis Magni, spirantiaque occupat ora,
Collaque in obliquo ponit languentia transtro.
Tunc nervos, venasque secat, nodosaque frangit

Ossa diu: nondum artis erat caput ense rotare.
At postquam trunco cervix abscissa recessit,
Vindicat hoc Pharius dextra gestare satelles.
Degener, atque operae, miles Romane, secundae,
Pompeji sacrum diro caput ense recidis,
Ut non ipse feras? O summi fata pudoris!
Impius ut Magnum nosset puer, illa verenda
Regibus hirta coma, et generosa fronte decora
Caesaries compressa manu est, Pharioque veruto,
Dum vivunt vultus, atque os in murmura pulsant
Singultus animae, dum lumina nuda rigescunt,
Suffixum caput est, quo numquam bella jubente
Pax fuit: hoc leges, campumque, et rostra movebat:
Hac facie, fortuna tibi Romana, placebas.
Nec satis infando fuit hoc vidisse Tyranno;
Vult sceleris superesse fidem. Tunc arte nefanda
Submota est capiti tabes, raptoque cerebro
Exsiccata cutis, putrisque effluxit ab alto
Humor, et infuso facies solidata veneno est.
Ultima Lageae stirpis, perituraque proles.

Degener, incestae sceptris cessure sororis,
Cum tibi sacrato Macedon servetur in antro,
Et Regum cineres extructo monte quiescant,
Cum Ptolemaeorum manes, seriemque pudendam
Pyramides claudant, indignaque Mausolea,
Litora Pompejum feriunt, truncusque vadosis
Huc illuc jactatur aquis. Adeone molesta
Totum cura fuit socero servare cadaver?
Hac fortuna fide Magni tam prospera fata
Pertulit; hac illum summo de culmine rerum
Morte petit, cladesque omnes exegit in uno
Saeva die, quibus immunes tot praestitit annos:
Pompejusque fuit; qui numquam mixta videret
Laeta malis; felix nullo turbante Deorum,
Et nullo parcente miser. Semel impulit illum
Dilata fortuna manu. Pulsatur arenis,
Carpitur in scopulis, hausto per vulnera fluctu,
Ludibrium pelagi, nullaque manente figura,
Una nota est Magno capitis jactura revulsi.
Ante tamen Pharias victor quam tangat arenas,

Pompejo raptim tumulum fortuna paravit,
Ne jaceat nullo, vel non meliore sepulchro.
E latebris pavidus decurrit ad aequora Codrus
Quaestor ab Idalio Cinyraeae litore Cypri;
Infaustusque fugae fuerat comes. Ille per umbras
Ausus ferre gradum, victum pietate timorem
Compulit, ut mediis quaesitum corpus in undis
Duceret ad terram, traheretque ad litora Magnum.
Lucis maesta parum per densas Cynthia nubes
Praebebat; cano sed discolor aequore truncus
Conspicitur. Tenet ille ducem complexibus arctis,
Eripiente mari: nunc victus pondere tanto
Expectat fluctus, pelagoque juvante, cadaver
Impellit. Postquam sicco jam litore sedit,
Incubuit Magno, lacrimasque effudit in omne
Vulnus, et ad Superos, obscuraque sidera fatur:
Non pretiosa petit cumulato ture sepulchra
Pompejus, Fortuna, tuus: non pinguis ad astra
Ut ferat e membris Eoos fumus odores,
Ut Romana suum gestent pia colla parentem,

Praeferat ut veteres feralis pompa triumphos,
Ut resonent tristi cantu fora, totus ut ignem
Projectis maerens exercitus ambiat armis.
Da vilem Magno plebeji funeris arcam,
Quae lacerum corpus siccos effundat in ignes.
Robora non desint misero, nec sordidus ustor.
Sit satis, o Superi, quod non Cornelia fuso
Crine jacet, subicique facem complexa maritum
Imperat, extremo sed abest a funere busti
Infelix conjux, nec adhuc a litore longe est.
Sic fatus, parvos juvenis procul aspicit ignes,
Corpus vile suis, nullo custode, cremantes.
Inde rapit flammas, semustaque robora membris
Subducit: quaecumque es, ait, neglecta, nec ulli
Cara tuo, sed Pompejo felicior umbra,
Quod jam compositum violat manus hospita bustum,
Da veniam: si quid sensus post fata relictum est,
Cedis et ipsa rogo, paterisque haec damna sepulchri,
Teque pudet, sparsis Pompeji manibus, uri.
Sic fatur, plenusque sinus ardente favilla

Pervolat ad truncum, qui fluctu pene relatus
Litore pendebat. Summas dimovit arenas,
Et collecta procul lacerae fragmenta carinae
Exigua trepidus posuit scrobe. Nobile corpus
Robora nulla premunt, nulla strue membra recumbunt.
Admotus Magnum, non subditus, accipit ignis.
Ille sedens juxta flammas; O maxime, dixit,
Ductor, et Hesperii majestas nominis una,
Si tibi jactatu pelagi, si funere nullo
Tristior iste rogus, manes, animamque potentem
Officiis averte meis: injuria fati
Hoc fas esse jubet, ne ponti belua quidquam,
Ne fera, ne volucres, ne saevi Caesaris ira
Audeat, exiguam, quantum potes, accipe flammam,
Romana succense manu. Fortuna recursus
Si det in Hesperiam, non hac in sede quiescent
Tam sacri cineres; sed te Cornelia, Magne,
Accipiet, nostraque manu transfundet in urnam.
Interea parvo signemus litora saxo,
Ut nota sit busti; si quis placare peremptum

Forte volet, plenos et reddere mortis honores.
Inveniat trunci cineres, et norit arenas,
Ad quas, Magne, tuum referat caput. Haec ubi fatus.
Excitat invalidas admoto fomite flammas.
Carpitur, et lentum Magnus destillat in ignem.
Tabe fovens bustum. Sed jam percusserat astra
Aurorae promissa dies: ille, ordine rupto
Funeris, attonitus latebras in litore quaerit.
Quam metuis, demens, isto pro crimine poenam,
Quo te fama loquax omnes accepit in annos?
Condita laudabit Magni socer impius ossa.
I modo securus veniae, fassusque sepulchrum
Posce caput. Cogit pietas imponere finem
Officio, semusta rapit, resolutaque nondum
Ossa satis, nervis, et inustis plena medullis
Aequorea restinguit aqua, congestaque in unum
Parva clausit humo. Tum ne levis aura retectos
Auferret cineres, saxo compressit arenam,
Nautaque ne bustum religato fune moveret,
Inscripsit sacrum semusto stipite nomen:

Hic situs est Magnus. Placet hoc, Fortuna, sepulchrum
Dicere Pompeji, quo condi maluit illum,
Quam terra caruisse socer? Temeraria dextra,
Cur obicis Magno tumulum, manesque vagantes
Includis? Situs est, qua terra extrema refuso
Pendet in Oceano. Romanum nomen, et omne
Imperium Magno est tumuli modus. Obrue saxa
Crimine plena Deum. Si tota est Herculis Oethe,
Et juga tota vacant Bromio Nyseia, quare
Unus in Aegypto est Magni lapis? Omnia Lagi
Rura tenere potest. Si nullo cespite nomen
Haeserit, erremus populi, cinerumque tuorum,
Magne, metu, nullas Nili calcemus arenas.
Quod si tam sacro dignaris nomine saxum,
Adde actus tantos, monumentaque maxima rerum.
Adde truces Lepidi motus, Alpinaque bella,
Armaque Sertori, revocato Consule, victa,
Et currus, quos egit eques; commercia tuta
Gentibus, et pavidos Cilicas maris: adde subactam
Barbariam, gentesque vagas, et quidquid in Euro

Regnorum, Boreaque jacet: dic, semper ab armis
Civilem repetisse togam: ter curribus actis
Contentum patriae multos donasse triumphos.
Quis capit haec tumulus? Surgit miserabile bustum
Non ullis plenum titulis, non ordine tanto
Fastorum, solitumque legi super alta Deorum
Culmina, et extructos spoliis hostilibus arcus.
Haud procul est ima Pompeji nomen arena,
Depressum tumulo, quod non legat advena rectus,
Quod, nisi monstratum, Romanus transeat hospes.
Noxia civili tellus Aegyptia fato,
Haud equidem immerito Cumanae carmine vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasque aestate tumentes:
Quid tibi saeva, precer, pro tanto crimine, tellus?
Vertat aquas Nilus, quo nascitur orbe, retentus,
Et steriles egeant hibernis imbribus agri,
Totaque in Aethiopum putres solvaris arenas.
Nos in templa tuam Romana recepimus Isim,
Semideosque canes, et sistra jubentia luctus,

Et, quem tu plangens hominem testaris, Osirim:
Tu nostros, Aegypte, tenes in pulvere manes.
Tu quoque, cum saevo dederis jam templa tyranno,
Nondum Pompeji cineres, o Roma, petisti:
Exul adhuc jacet umbra ducis. Si saecula prima
Victoris timuere minas, nunc excipe saltem
Ossa tui Magni, si nondum subruta fluctu
Invisa tellure sedent. Quis busta timebit?
Quis sacris dignam movisse verebitur umbram?
Imperet hoc nobis, utinam, scelus, et velit uti
Nostro Roma sinu: satis o nimiumque beatus,
Si mihi contingat manes transferre revulsos
Ausoniam, si tale ducis violare sepulchrum!
Forsitan aut sulco sterili cum poscere finem
A Superis, aut Roma volet feralibus Austris,
Ignibus aut nimiis, aut terrae tecta moventi,
Consilio, jussuque Deûm transibis in urbem,
Magne, tuam, summusque feret tua busta sacerdos.
Nam quis ad exustam, Cancro torrente, Syenem
Ibit, et imbrifera siccas sub Plejade Thebas

Spectator Nili, quis rubri stagna profundi,
Aut Arabum portus mercis mutator Eoae,
Magne, petet, quem non tumuli venerabile saxum.
Et cinis in summis forsan turbatus arenis
Advertet; manesque tuos placare jubebit,
Et Casio praeferre Jovi? Nil ista nocebunt
Famae busta tuae: templis, auroque sepultus
Vilior umbra fores: nunc est pro numine summo,
Hoc tumulo fortuna jacens. Augustius aris
Victoris Libyco pulsatur ab aequore saxum.
Tarpejis qui saepe Deis sua tura negarunt,
Inclusum Thusco venerantur cespite fulmen.
Proderit hoc olim, quod non mansura futuris
Ardua marmoreo surrexit pondere moles.
Pulveris exigui sparget non longa vetustas
Congeriem, bustumque cadet, mortisque peribunt
Argumenta tuae. Veniet felicior aetas,
Qua sit nulla fides saxum monstrantibus illud,
Atque erit Aegyptus populis fortasse nepotum
Tam mendax Magni tumulo, quam Creta Tonantis.

PHARSALIAE

LIBER NONUS.

Wächter inv. *Rahl sc.*

Thessalicas quærens Magnus reparare ruinas
Ense jacet nostro: tanto te pignore, Cæsar,
Emimus: hoc tecum percussum est sanguine foedus.
LIB. IX

M. A. LUCANI
PHARSALIAE
LIBER NONUS.

At non in Pharia manes jacuere favilla,
Nec cinis exiguus tantam compescuit umbram:
Prosiluit busto, semustaque membra relinquens,
Degeneremque rogum, sequitur convexa Tonantis:
Qua niger astriferis connectitur axibus aër,
Quodque patet terras inter, lunaeque meatus
Semidei manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vita, patientes aetheris imi
Fecit, et aeternos animam collegit in orbes.
Non illuc auro positi, nec ture sepulti
Perveniunt. Illic, postquam se lumine vero

Implevit, stellasque vagas miratur, et astra
Fixa polis, vidit quanta sub nocte jaceret
Nostra dies, risitque sui ludibria trunci.
Hinc super Emathiae campos, et signa cruenti
Caesaris, ac sparsas volitavit in aequore classes,
Et scelerum vindex in sancto pectore Bruti
Sedit, et invicti posuit se mente Catonis.
Ille ubi pendebant casus, dubiumque manebat,
Quem mundi dominum facerent civilia bella,
Oderat et Magnum, quamvis comes isset in arma,
Auspiciis raptus patriae, ductuque Senatus.
At post Thessalicas clades jam pectore toto
Pompejanus erat. Patriam tutore carentem
Excepit, populi trepidantia membra refovit,
Ignavis manibus projectos reddidit enses:
Nec regnum cupiens gessit civilia bella,
Nec servire timens; nil causa fecit in armis
Ipse sua: totae post Magni funera partes
Libertatis erant, quas ne per litora fusas
Colligeret rapido victoria Caesaris actu,

Corcyrae secreta petit, ac mille carinis
Abstulit Emathiae secum fragmenta ruinae.
Quis ratibus tantis fugientia crederet ire
Agmina? Quis pelagus victas arctasse carinas?
Dorida tunc Malean, et apertam Taenaron umbris,
Inde Cythera petit, Boreaque urguente carinas
Creta fugit; Dictaea legit, cedentibus undis,
Litora. Tunc ausum classi praecludere portus
Impulit, ac saevas meritum Phyconta rapinas
Sparsit, et hinc placidis alto delabitur auris
In litus, Palinure, tuum: neque enim aequore tantum
Ausonio monumenta tenes, portusque quietos
Testatur Libye Phrygio placuisse magistro.
Cum procul ex alto tendentes vela carinae
Ancipites tenuere animos, sociosne malorum,
An veherent hostes: praeceps facit omne timendum
Victor, et in nulla non creditur esse carina.
Ast illae puppes luctus, planctusque ferebant,
Et mala vel duri lacrimas motura Catonis.
Nam postquam frustra precibus Cornelia nautas,

Privignique fugam tenuit, ne forte repulsus
Litoribus Phariis remearet in aequora truncus.
Ostenditque rogum non justi flamma sepulchri;
Ergo indigna fui, dixit, Fortuna, marito
Accendisse rogum, gelidosque effusa per artus
Incubuisse viro, laceros exurere crines,
Membraque dispersi pelago compònere Magni?
Vulneribus cunctis largos infundere fletus,
Ossibus, et tepida vestes implere favilla?
Quidquid ab extincto licuisset tollere busto
In templis sparsura Deum. Sine funeris ullo
Ardet honore rogus: manus hoc Aegyptia forsan
Obtulit officium grave manibus. O bene nudi
Crassorum cineres! Pompejo contigit ignis
Invidia majore Deum. Similisne malorum
Sors mihi semper erit? Numquam dare busta licebit
Conjugibus? Numquam plenas plangemus ad urnas?
Quid porro tumulis opus est, aut ulla requiris
Instrumenta, dolor? Non toto pectore portas
Impia Pompejum? Non imis haeret imago

Visceribus? Quaerat cineres victura superstes.
Non tamen hic, longe qui fulget luce maligna,
Ignis, adhuc aliquid, Phario de litore surgens
Ostendit mihi, Magne, tui. Jam flamma resedit,
Pompejumque ferens vanescit Solis ad ortus
Fumus, et invisi tendunt mihi carbasa venti.
Non mihi nunc tellus Pompejo si qua triumphos
Victa dedit, non alta terens Capitolia currus
Gratior: elapsus felix de pectore Magnus:
Hunc volumus, quem Nilus habet, terraeque nocenti
Non haerere queror: crimen commendat arenas.
Tu pete bellorum casus, et signa per orbem,
Sexte, paterna move: namque haec mandata reliquit
Pompejus vobis, in nostra condita cura.
Me cum fatalis leto damnaverit hora,
Excipite, o nati, bellum civile, nec umquam,
Dum terris aliquis nostra de stirpe manebit,
Caesaribus regnare vacet. Vel sceptra, vel urbes
Libertate sua validas impellite fama
Nominis: has vobis partes, haec arma relinquo.

Inveniet classes quisquis Pompejus in undas
Venerit, et noster nullis non gentibus heres
Bella dabit: tantum indomitos, memoresque paterni
Juris habete animos. Uni parere decebit,
Si faciet partes pro libertate, Catoni.
Exsolvi tibi, Magne, fidem, mandata peregi.
Insidiae valuere tuae, deceptaque vixi,
Ne mihi commissas auferrem perfida voces.
Jam nunc te per inane chaos, per Tartara, conjux,
Si sunt ulla, sequar: quam longo tradita leto
Incertum est: poenas animae vivacis ab ipsa
Ante feram; potuit cernens tua vulnera, Magne,
Non fugere in mortem: planctu concussa peribit,
Effluet in lacrimas: numquam veniemus ad enses,
Aut laqueos, aut praecipites per inania jactus.
Turpe mori post te solo non posse dolore.
Sic ubi fata, caput ferali obduxit amictu,
Decrevitque pati tenebras, puppisque cavernis
Delituit, saevumque arcte complexa dolorem
Perfruitur lacrimis, et amat pro conjuge luctum.

Illam non fluctus, stridensque rudentibus Eurus
Movit, et exsurgens ad summa pericula clamor;
Votaque sollicitis faciens contraria nautis,
Composita in mortem jacuit, favitque procellis.
Prima ratem Cypros spumantibus accipit undis,
Inde tenens pelagus, sed jam moderatior, Eurus
In Libycas egit sedes, et castra Catonis.
Tristis, ut in multo mens est praesaga timore,
Aspexit patrios comites a litore Magnus,
Et fratrem: medias praeceps tunc fertur in undas.
Dic ubi sit, germane, parens: stat summa, caputque
Orbis, an occidimus, Romanaque Magnus ad umbras
Abstulit? Haec fatur; quem contra talia frater.
O felix, quem sors alias dispersit in oras,
Quique nefas audis: oculos, germane, nocentes
Spectato genitore fero. Non Caesaris armis
Occubuit, dignoque perit auctore ruinae.
Rege sub impuro, Nilotica rura tenente,
Hospitii fretus Superis, et munere tanto
In proavos, cecidit donati victima regni.

Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris;
Nec credens Pharium tantum potuisse tyrannum,
Litore Niliaco socerum jam stare putavi.
Sed me nec sanguis, nec tantum vulnera nostri
Adfecere senis, quantum gestata per urbes
Ora ducis, quae transfixo sublimia pilo
Vidimus. Haec, fama est, oculis victoris iniqui
Servari, scelerisque fidem quaesisse Tyrannum.
Nam corpus Phariaene canes, avidaeque volucres
Distulerint, an furtivus, quem vidimus, ignis
Solverit, ignoro: quaecumque injuria fati
Abstulit hos artus, Superis haec crimina dono:
Servata de parte queror. Cum talia Magnus
Audisset, non in gemitus, lacrimasque dolorem
Effudit, justaque furens pietate profatur.
Praecipitate rates e sicco litore, nautae;
Classis in adversos erumpat remige ventos:
Ite, duces, mecum: numquam civilibus armis
Tanta fuit merces, inhumatos condere manes,
Sanguine semiviri Magnum satiare Tyranni.

Non ego Pellaeas arces, adytisque retectum
Corpus Alexandri pigra Mareotide mergam?
Non mihi Pyramidum tumulis avulsus Amasis,
Atque alii Reges, Nilo torrente, natabunt?
Omnia dent poenas nudo tibi, Magne, sepulchra.
Evolvam busto, jam numen gentibus, Isim,
Et tectum lino spargam per vulgus Osirim,
Et sacer in Magni cineres mactabitur Apis,
Suppositisque Deis uram caput. Has mihi poenas
Terra dabit: linquam vacuos cultoribus agros,
Nec, Nilus cui crescat, erit; solusque tenebis
Aegyptum, genitor, populis, superisque fugatis.
Dixerat, et classem saevas rapiebat in undas:
Sed Cato laudatam juvenis compescuit iram.
Interea totis, audito funere Magni,
Litoribus sonuit percussus planctibus aether;
Exemploque carens, et nulli cognitus aevo
Luctus erat, mortem populos deflere potentis.
Sed magis, ut visa est lacrimis exhausta, solutas
In vultus effusa comas, Cornelia puppe

Egrediens, rursus geminato verbere plangunt.
Ut primum in sociae pervenit litora terrae,
Collegit vestes, miserique insignia Magni,
Armaque, et impressas auro, quas gesserat olim.
Exuvias, pictasque togas, velamina summo
Ter conspecta Jovi, funestoque intulit igni.
Ille fuit miserae Magni cinis. Accipit omnis
Exemplum pietas, et toto litore busta
Surgunt, Thessalicis reddentia manibus ignem.
Sic, ubi depastis submittere germina campis,
Et renovare parans hibernas Apulus herbas,
Igne fovet terras, simul et Garganus, et arva
Vulturis, et calidi lucent buceta Matini.
Non tamen ad Magni pervenit gratius umbram,
Omne quod in Superos audet convicia vulgus,
Pompejumque Deis obicit, quam pauca Catonis
Verba, sed a pleno venientia pectore veri.
Civis obit, inquit, multo majoribus impar
Nosse modum juris, sed in hoc tamen utilis aevo,
Cui non ulla fuit justi reverentia: salva

Libertate potens, et solus plebe parata
Privatus servire sibi, rectorque Senatus,
Sed regnantis, erat: nil belli jure poposcit,
Quaeque dari voluit, voluit sibi posse negari.
Immodicas possedit opes, sed plura retentis
Intulit: invasit ferrum, sed ponere norat.
Praetulit arma togae, sed pacem armatus amavit:
Juvit sumpta ducem, juvit dimissa potestas.
Casta domus, luxuque carens, corruptaque numquam
Fortuna domini. Clarum, et venerabile nomen
Gentibus, et multum nostrae quod proderat urbi.
Olim vera fides Sulla, Marioque receptis
Libertatis obit; Pompejo rebus adempto,
Nunc et ficta perit. Non jam regnare pudebit,
Nec color imperii, nec frons erit ulla Senatus.
O felix, cui summa dies venit obvia victo,
Et cui quaerendos Pharium scelus obtulit enses!
Forsitan in soceri potuisses vivere regno.
Scire mori sors prima viris, sed proxima cogi.
Et mihi, si fatis aliena in jura venimus,

Da talem, Fortuna, Jubam: non deprecor hosti
Servari, dum me servet cervice recisa.
Vocibus his major, quam si Romana sonarent
Rostra ducis laudes, generosam venit ad umbram
Mortis honos. Fremit interea discordia vulgi
Castrorum, bellique piget post funera Magni:
Cum Tarchondimotus linquendi signa Catonis
Sustulit; hunc rapta fugientem classe secutus
Litus in extremum tali Cato voce notavit:
O numquam pacate Cilix, iterumne rapinas
Tendis in aequoreas? Magnum fortuna removit,
Jam pelago Pirata redis. Tunc respicit omnes
In coetu, motuque viros, quorum unus, aperta
Mente fugae, tali compellat voce regentem.
Nos, Cato, da veniam, Pompeji duxit in arma,
Non belli civilis, amor, partesque favore
Fecimus. Ille jacet, quem paci praetulit orbis,
Causaque nostra perit. Patrios permitte penates,
Desertamque domum, dulcesque revisere natos.
Nam quis erit finis, si nec Pharsalia, pugnae,

Nec Pompejus erit? Perierunt tempora vitae,
Mors eat in tutum; justas sibi nostra senectus
Prospiciat flammas: bellum civile sepulchra
Vix ducibus praestare potest. Non barbara victos
Regna manent, non Armenium mihi saeva minatur,
Aut Scythicum fortuna jugum: sub jura togati
Civis eo. Quisquis Magno vivente secundus,
Hic mihi primus erit: sacris praestabitur umbris
Summus honor: dominum, quem clades cogit, habebo.
Nullum, Magne, ducem, te solum in bella secutus,
Post te, fata sequar: neque enim sperare secunda
Fas mihi, nec liceat. Fortuna cuncta tenentur
Caesaris; Emathium sparsit victoria ferrum.
Clausa fides miseris, et toto solus in orbe est,
Qui velit, ac possit victis praestare salutem.
Pompejo scelus est bellum civile perempto,
Quo fuerat vivente fides. Si publica jura
Si semper patriam sequeris, Cato, signa petamus,
Romanus quae Consul habet. Sic ille profatus,
Insiluit puppi, juvenum comitante tumultu.

Actum Romanis fuerat de rebus, et omnis
Indiga servitii fervebat litore plebes.
Erupere ducis sacro de pectore voces.
Ergo pari voto gessisti bella, juventus,
Tu quoque pro dominis, et Pompejana fuisti,
Non Romana manus? Quod non in regna laboras,
Quod tibi, non ducibus, vivis, morerisque; quod orbem
Adquiris nulli, quod jam tibi vincere tutum est,
Bella fugis, quaerisque jugum cervice vacante,
Et nescis sine Rege pati. Nunc causa pericli
Digna viris. Vestro potuit Pompejus abuti
Sanguine; nunc patriae jugulos, ensesque negatis,
Cum prope libertas? Unum fortuna reliquit
Jam tribus e dominis. Pudeat; plus regia Nili
Contulit in leges, et Parthi militis arcus.
Ite, o degeneres, Ptolemaei munus, et arma
Spernite. Quis vestras ulla putet esse nocentes
Caede manus? Credet faciles sibi terga dedisse,
Credet ab Emathiis primos fugisse Philippis.
Vadite securi: meruistis judice vitam

Caesare, non armis, non obsidione subacti.
O famuli turpes, domini post fata prioris
Itis ad heredem. Cur non majora mereri,
Quam vitam, veniamque libet? Rapiatur in undas
Infelix Magni conjux, prolesque Metelli;
Ducite Pompejos, Ptolemaei vincite munus.
Nostra quoque inviso quisquis feret ora tyranno,
Non parva mercede dabit. Sciet ista juventus
Cervicis pretio bene se mea signa secutam.
Quin agite, et magna meritum cum caede parate:
Ignavum scelus est tantum fuga. Dixit, et omnes
Haud aliter medio revocavit ab aequore puppes,
Quam simul effoetas linquunt examina ceras,
Atque oblita favi non miscent nexibus alas,
Sed sibi quaeque volat, nec jam degustat amarum
Desidiosa thymum: Phrygii sonus increpet aeris,
Attonitae posuere fugam, studiumque laboris
Floriferi repetunt, et sparsi mellis amorem:
Gaudet in Hyblaeo securus gramine pastor
Divitias servasse casae: sic voce Catonis

Inculcata viris justi patientia Martis.
Jamque actu belli non doctas ferre quietem
Constituit mentes, serieque agitare laborum.
Primum litoreis miles lassatur arenis:
Proximus in muros, et moenia Cyrenarum
Est labor: exclusus nulla se vindicat ira,
Poenaque de victis sola est, vicisse, Catoni.
Inde peti placuit Libyci contermina Mauris
Regna Jubae; sed iter mediis natura negabat
Syrtibus: has audax sperat sibi cedere virtus.
Syrtes, vel primam mundo natura figuram
Cum daret, in dubio pelagi, terraeque reliquit.
Nam neque subsedit penitus, quo stagna profundi
Acciperet, nec se defendit ab aequore tellus,
Ambigua sed lege loci jacet invia sedes:
Aequora fracta vadis, abruptaque terra profundo,
Et post multa sonant projecti litora fluctus.
Sic male deseruit, nullosque exegit in usus
Hanc partem natura sui. Vel plenior alto
Olim Syrtis erat pelago, penitusque natabat;

Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens,
Aequora subduxit zonae vicina perustae:
Et nunc pontus adhuc, Phoebo siccante, repugnat.
Mox ubi damnosum radios admoverit aevum,
Tellus Syrtis erit; nam jam brevis unda superne
Innatat, et late periturum deficit aequor.
Ut primum remis actum mare propulit omne
Classis onus, densis fremuit niger imbribus Auster,
In sua regna furens: tentatum classibus aequor
Turbine defendit, longeque a Syrtibus undas
Egit, et illato confregit litore pontum.
Tum quarum recto deprendit carbasa malo
Eripuit nautis, frustraque rudentibus ausis
Vela negare Noto, spatium vicere carinae,
Atque ultra proram tumuit sinus. Omnia si quis
Providus antennae suffixit lintea summae,
Vincitur, et nudis avertitur armamentis.
Sors melior classi, quae fluctibus incidit altis,
Et certo jactata mari. Quaecumque levatae
Arboribus caesis flatum effugêre prementem,

Abstulit has ventis liber contraria volvens
Aestus, et obnixum victor detrusit in Austrum.
Has vada destituunt, atque interrupta profundo
Terra ferit puppes, dubioque obnoxia fato
Pars sedet una ratis, pars altera pendet in undis.
Tunc magis impactum brevibus mare, terraque saevit
Obvia consurgens; quamvis elisus ab Austro,
Saepe tamen cumulos fluctus non vincit arenae.
Eminet in tergo pelagi, procul omnibus arvis,
Inviolatus aqua sicci jam pulveris agger;
Stant miseri nautae, terraeque haerente carina,
Litora nulla vident. Sic partem intercipit aequor,
Pars ratium major regimen, clavumque secuta est,
Tuta fugae, nautasque loci sortita peritos,
Torpentem Tritonos adìt illaesa paludem.
Hanc, ut fama, Deus, quem toto litore pontus
Audit ventosa perflantem marmora concha,
Hanc et Pallas amat, patrio quae vertice nata
Terrarum primam Libyen (nam proxima coelo est,
Ut probat ipse calor) tetigit, stagnique quieta

Vultus vidit aqua, posuitque in margine plantas,
Et se dilecta Tritonida dixit ab unda;
Quam juxta Lethon tacitus praelabitur amnis,
Infernis, ut fama, trahens oblivia venis;
Atque insopiti quondam tutela draconis,
Hesperidum pauper spoliatus frondibus hortus.
Invidus, annoso famam qui derogat aevo,
Qui vates ad vera vocat. Fuit aurea silva
Divitiisque graves, et fulvo germine rami,
Virgineusque chorus, nitidi custodia luci,
Et numquam somno damnatus lumina serpens,
Robora complexus rutilo curvata metallo.
Abstulit arboribus pretium, nemorique laborem
Alcides, passusque inopes sine pondere ramos
Rettulit Argolico fulgentia poma Tyranno.
His igitur depulsa locis, ejectaque classis
Syrtibus, haud ultra Garamantidas attigit undas,
Sed duce Pompejo Libyae melioris in oris
Mansit. At impatiens virtus haerere Catonis
Audet in ignotas agmen committere gentes,

Armorum fidens, et terra cingere Syrtim.
Haec eadem suadebat hiems, quae clauserat aequor,
Et spes imber erat, nimios metuentibus ignes,
Ut neque sole viam, nec duro frigore saevam,
Inde polo Libyes, hinc bruma temperet annus;
Atque ingressurus steriles, sic fatur, arenas.
O quibus una salus placuit mea castra secutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosque labores.
Vadimus in campos steriles, exustaque mundi,
Qua nimius Titan, et rarae in fontibus undae,
Siccaque letiferis squalent serpentibus arva;
Durum iter ad leges, patriaeque ruentis amorem.
Per mediam Libyen veniant, atque omnia tentent,
Si quibus in nullo positum est evadere voto,
Si quibus ire sat est, neque enim mihi fallere quemquam
Est animus, tectoque metu perducere vulgus;
Hi mihi sint comites, quos ipsa pericula ducent,
Qui me teste pati vel quae tristissima, pulchrum,
Romanumque putant. At qui sponsore salutis

Miles eget, capiturque animae dulcedine, vadat
Ad dominum meliore via: dum primus arenas
Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam.
Me calor aetherius feriat, mihi plena veneno
Occurrat serpens; fatoque pericula vestra
Praetentate meo. Sitiat, quicumque bibentem
Viderit, aut umbras nemorum quicumque petentem,
Aestuet, aut equitem peditum praecedere turmas,
Deficiat, si quo fuerit discrimine notum
Dux, an miles eam. Serpens, sitis, ardor, arenae,
Dulcia virtuti; gaudet patientia duris.
Laetius est, quoties magno sibi constat, honestum.
Sola potest Libye turba praestare malorum,
Ut deceat fugisse viros. Sic ille paventes
Incendit virtute animos, et amore laborum,
Irreducemque viam deserto limite carpit;
Et sacrum parvo nomen clausura sepulchro
Invasit Libye securi fata Catonis.
Tertia pars rerum Libye, si credere famae
Cuncta velis; at si ventos, coelumque sequaris,

Pars erit Europae. Nec enim plus litora Nili,
Quam Scythicus Tanais primis a Gadibus absunt:
Unde Europa fugit Libyen, et litora flexu
Oceano fecere locum: sed major in unam
Orbis abît Asiam. Nam cum communiter istae
Effundant Zephyrum, Boreae latus illa sinistrum
Contingens, dextrumque Noti, descendit in ortus,
Eurum sola tenens. Libycae quod fertile terrae est,
Vergit in occasus; sed et haec non fontibus ullis
Solvitur; Arctoos raris Aquilonibus imbres
Accipit, et nostris reficit sua rura serenis.
In nullas vitiatur opes, non aere, nec auro
Excoquitur, nullo glebarum crimine: pura,
Et penitus terra est. Tantum Maurusia genti
Robora divitiae, quarum non noverat usum:
Sed citri contenta comis vivebat, et umbra.
In nemus ignotum nostrae venere secures,
Extremoque epulas, mensasque petivimus orbe.
At quaecumque vagam Syrtim complectitur ora
Sub nimio projecta die, vicina perusti

Aetheris, exurit messes, et pulvere Bacchum
Enecat, et nulla putris radice tenetur.
Temperies vitalis abest, et nulla sub illa
Cura Jovis terra est: natura deside torpet
Orbis, et immotis annum non sentit arenis.
Hoc tam segne solum raras tamen exerit herbas,
Quas Nasamon, gens dura, legit, qui proxima ponto
Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis
Syrtis alit: nam litoreis populator arenis
Imminet, et, nulla portus tangente carina,
Novit opes. Sic cum toto commercia mundo
Naufragiis Nasamones habent. Hac ire Catonem
Dura jubet virtus. Illic secura juventus
Ventorum, nullasque timens tellure procellas,
Aequoreos est passa metus. Nam litore sicco,
Quam pelago, Syrtis violentius accipit Austrum,
Et terrae magis ille nocet. Non montibus ortum
Adversis frangit Libye, scopulisque repulsum
Dissipat, et liquidas se turbine solvit in auras:
Nec ruit in silvas, annosaque robora torquens

Lassatur: patet omne solum, liberque meatu
Aeoliam rabiem totis exercet arenis.
At non imbriferam contorto pulvere nubem
In flexum violentus agit: pars plurima terrae
Tollitur, et numquam resoluto vertice pendet.
Regna videt pauper Nasamon errantia vento,
Discussasque domos, volitantque a culmine raptae
Detecto Garamante casae. Non altius ignis
Rapta vehit; quantumque licet consurgere fumo,
Et violare diem, tantum tenet aëra pulvis.
Tum quoque Romanum solito violentior agmen
Adgreditur, nullusque potest consistere miles.
Instabilis raptis, etiam quas calcat, arenis.
Concuteret terras, orbemque a sede moveret,
Si solida Libye compage, et pondere duro
Clauderet exesis Austrum scopulosa cavernis:
Sed quia mobilibus facilis turbatur arenis,
Nusquam luctando stabilis manet; imaque tellus
Stat, quia summa fugit. Galeas, et scuta virorum,
Pilaque contorsit violento spiritus actu,

Intentusque tulit magni per inania coeli.
Illud in extrema forsan, longeque remota
Prodigium tellure fuit, delapsaque coelo
Arma timent gentes, hominumque erepta lacertis
A Superis demissa putant. Sic illa profecto
Sacrifico cecidere Numae, quae lecta juventus
Patricia cervice movet: spoliaverat Auster,
Aut Boreas populos ancilia nostra ferentes.
Sic orbem torquente Noto Romana juventus
Procubuit, metuensque rapi, constrinxit amictus,
Inseruitque manus terrae; nec pondere solo,
Sed nisu jacuit: vix sic immobilis Austro,
Qui super ingentes cumulos involvit arenae,
Atque operit tellure viros; vix tollere miles
Membra valet multo congestu pulveris haerens.
Alligat et stantes adfusae magnus arenae
Agger, et immoti, terra surgente, tenentur.
Saxa tulit penitus discussis proruta muris,
Effuditque procul; miranda sorte malorum
Qui nullas videre domos, videre ruinas.

Jamque iter omne latet, nec sunt discrimina terrae
Ulla, nisi aetheriae, medio velut aequore, flammae.
Sideribus novere viam; nec sidera tota
Ostendit Libycae finitor circulus orae,
Multaque devexo terrarum margine celat.
Utque calor solvit, quem torserat, aëra, ventus,
Incensusque dies, manant sudoribus artus,
Arent ora siti. Conspecta est parva maligna
Unda procul vena, quam vix e pulvere miles
Corripiens, galeae conversum infudit in orbem,
Porrexitque duci. Squalebant pulvere fauces
Cunctorum, minimumque tenens dux ipse liquoris
Invidiosus erat. Mene, inquit, degener, unum,
Miles, in hac turba vacuum virtute putasti?
Usque adeo mollis, primisque caloribus impar
Sum visus? Quanto poena tu dignior ista,
Qui populo sitiente bibas. Sic concitus ira
Excussit galeam, suffecitque omnibus unda.
Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus unum
Inculti Garamantes habent: stat corniger illic

Juppiter, ut memorant, sed non aut fulmina vibrans,
Aut similis nostro, sed tortis cornibus Hammon.
Non illic Libycae posuerunt ditia gentes
Templa, nec Eois splendent donaria gemmis:
Quamvis Aethiopum populis, Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis unus sit Juppiter Hammon,
Pauper adhuc Deus est, nullis violata per aevum
Divitiis delubra tenens, morumque priorum
Numen Romano templum defendit ab auro.
Esse locis Superos testatur silva per omnem
Sola virens Libyen: nam quidquid pulvere sicco
Separat ardentem tepida Berenicida Lepti,
Ignorat frondes; solus nemus abstulit Hammon.
Silvarum fons causa loco, qui putria terrae
Alligat, et domitas unda connectit arenas.
Sic quoque nil obstat Phoebo, cum cardine summo
Stat librata dies: truncum vix protegit arbor;
Tam brevis in medium radiis compellitur umbra.
Deprensum est hunc esse locum, qua circulus alti
Solstitii medium signorum percutit orbem.

Non obliqua meant, nec Tauro Scorpius exit
Rectior, aut Aries donat sua tempora Librae,
Aut Astraea jubet lentos descendere Pisces.
Par Geminis Chiron, et idem quod Carcinos ardens
Humidus Aegoceros, nec plus Leo tollitur Urna.
At tibi, quaecumque es Libyco gens igne dirempta,
In Noton umbra cadit, quae nobis exit in Arcton.
Te segnis Cynosura subit, tu sicca profundo
Mergi plaustra putas, nullumque in vertice semper
Sidus habes immune maris, procul axis uterque est,
Et fuga signorum medio rapit omnia coelo.
Stabant ante fores populi, quos miserat Eos,
Cornigerique Jovis monitu nova fata petebant;
Sed Latio cessere duci; comitesque Catonem
Orant, exploret Libycum memorata per orbem
Numina, de fama tam longi judicet aevi.
Maximus hortator scrutandi voce Deorum
Eventus Labienus erat. Sors obtulit, inquit,
Et fortuna viae tam magni Numinis ora,
Consiliumque Dei: tanto duce possumus uti

Per Syrtes, bellique datos cognoscere casus.
Nam cui crediderim Superos arcana daturos,
Dicturosque magis, quam sancto vera Catoni?
Certe vita tibi semper directa supernas
Ad leges, sequerisque Deum. Datur, ecce, loquendi
Cúm Jove libertas: inquire in fata nefandi
Caesaris, et patriae venturos excute mores:
Jure suo populis uti, legumque licebit,
An bellum civile perit. Tua pectora sacra
Voce reple; durae saltem virtutis amator,
Quaere quid est virtus, et posce exemplar honesti.
Ille Deo plenus, tacita quem mente gerebat,
Effudit dignas adytis e pectore voces.
Quid quaeri, Labiene, jubes? An liber in armis
Occubuisse velim potius, quam regna videre?
An sit vita nihil? Si longa, an differat aetas?
An noceat vis ulla bono, fortunaque perdat
Opposita virtute minas, laudandaque velle
Sit satis, et numquam successu crescat honestum?
Scimus, et haec nobis non altius inseret Hammon.

Haeremus cuncti Superis, temploque tacente,
Nil agimus non sponte Dei; nec vocibus ullis
Numen eget; dixitque semel nascentibus auctor
Quidquid scire licet. Sterilesne elegit arenas,
Ut caneret paucis, mersitque hoc pulvere verum?
Estne Dei sedes, nisi terra, et pontus, et aër,
Et coelum, et virtus? Superos quid quaerimus ultra?
Juppiter est quodcumque vides, quodcumque moveris.
Sortilegis egeant dubii, semperque futuris
Casibus ancipites: me non oracula certum,
Sed mors certa facit: pavido, fortique cadendum est.
Hoc satis est dixisse Jovem. Sic ille profatur,
Servataque fide templi discedit ab aris,
Non exploratum populis Hammona relinquens.
Ipse manu sua pila gerens praecedit anheli
Militis ora pedes; monstrat tolerare labores,
Non jubet, et nulla vehitur cervice supinus,
Carpentove sedens; somni parcissimus ipse est,
Ultimus haustor aquae: cum tandem fonte reperto
Indiga cogatur latices potare juventus,

Stat, dum lixa bibat. Si veris magna paratur
Fama bonis, et si successu nuda remoto
Inspicitur virtus, quidquid laudamus in ullo
Majorum, fortuna fuit. Quis marte secundo,
Quis tantum meruit populorum sanguine nomen?
Hunc ego per Syrtes, Libyaeque extrema triumphum
Ducere maluerim, quam ter Capitolia curru
Scandere Pompeji, quam frangere colla Jugurthae.
Ecce parens verus patriae, dignissimus aris,
Roma, tuis, per quem numquam jurare pudebit,
Et quem, si steteris umquam cervice soluta,
Nunc, olim factura Deum. Jam spissior ignis,
Et plaga, qua nullam Superi mortalibus umbram
A medio fecere die, calcatur; et unda
Rarior. Inventus mediis fons unus arenis,
Largus aquae, sed quem serpentum turba tenebat,
Vix capiente loco. Stabant in margine siccae
Aspides, in mediis sitiebant Dipsades undis.
Ductor, ut aspexit perituros fonte relicto,
Adloquitur: Vana specie conterrite leti,

Ne dubita, miles, tutos haurire liquores.
Noxia serpentum est admixto sanguine pestis;
Morsu virus habent, et fatum dente minantur:
Pocula morte carent. Dixit, dubiumque venenum
Hausit, et in tota Libyae fons unus arena
Ille fuit, de quo primus sibi posceret undam.
Cur Libycus tantis exundet pestibus aër
Fertilis in mortes, aut quid secreta nocenti
Miscuerit natura solo; non cura, laborque
Noster scire valet; nisi quod vulgata per orbem
Fabula pro vera decepit saecula causa.
Finibus extremis Libyes, ubi fervida tellus
Accipit Oceanum demisso sole calentem,
Squalebant late Phorcynidos arva Medusae,
Non nemorum protecta coma, non mollia sulco,
Sed dominae vultu conspectis aspera saxis.
Hoc primum natura nocens in corpore saevas
Eduxit pestes; illis e faucibus angues
Stridula fuderunt vibratis sibila linguis,
Femineae qui more comae per terga soluti,

Ipsa flagellabant gaudentis colla Medusae:
Surgunt adversa subrectae fronte colubrae,
Vipereumque fluit, depexo crine, venenum.
Hoc habet infelix, cunctis impune, Medusa,
Quod spectare licet: nam rictus, oraque monstri
Quis timuit? Quem, qui recto se lumine vidit,
Passa Medusa mori est? Rapuit dubitantia fata,
Praevenitque metus: anima periere retenta
Membra, nec emissae riguere sub ossibus umbrae.
Eumenidum crines solos movere furores,
Cerberus Orpheo lenivit sibila cantu,
Amphitryoniades vidit, cum vinceret, Hydram:
Hoc monstrum timuit genitor, numenque secundum
Phorcys aquis, Cetoque parens, ipsaeque sorores
Gorgones: hoc potuit coelo, pelagoque minari
Torporem insolitum, mundoque obducere terram.
E coelo volucres subito cum pondere lapsae;
In scopulis haesere ferae: vicina colentes
Aethiopum totae riguerunt marmore gentes.
Nullum animal visus patiens, ipsique retrorsum

Effusi faciem vitabant Gorgonos angues.
Illa sub Hesperiis stantem Titana columnis
In cautes Atlanta dedit, coeloque timente
Olim Phlegraeos, stantes serpente, gigantas,
Erexit montes, bellumque immane Deorum
Pallados in medio confecit pectore Gorgon.
Quo postquam partu Danaës, et divite nimbo
Ortum Parrhasiae vexerunt Persea pennae
Arcados auctoris citharae, liquidaeque palestrae,
Et subitus praepes Cyllenida sustulit Harpen,
Harpen alterius monstri jam caede rubentem,
A Jove dilectae fuso custode juvencae:
Auxilium volucri Pallas tulit innuba fratri,
Pacta caput monstri; terraeque in fine Libyssae
Persea Phoebeos converti jussit in ortus,
Gorgonos averso sulcantem regna volatu,
Et clypeum laevae fulvo dedit aere nitentem,
In quo saxificam jussit spectare Medusam,
Quam sopor aeternam tracturus morte quietem
Obruit haud totam: vigilat pars magna comarum,

Defenduntque caput protenti crinibus hydri;
Pars jacet in medios vultus, oculique tenebras.
Ipsa regit trepidum Pallas, dextraque trementem
Perseos aversi Cyllenida dirigit Harpen,
Lata colubriferi rumpens confinia colli.
Quos habuit vultus lunati vulnere ferri
Caesa caput Gorgon, quanto spirasse veneno
Ora rear, quantumque oculos effundere mortis!
Nec Pallas spectare potest; vultusque gelassent
Perseos adversi, si non Tritonia densos
Sparsisset crines, texissetque ora colubris.
Aliger in coelum sic, rapta Gorgone, fugit.
Ille quidem pensabat iter, propiusque secabat
Aethera, si medias Europae scinderet urbes;
Pallas frugiferas jussit non laedere terras,
Et parci populis. Quis enim non praepete tanto
Aethera respiceret? Zephyro convertitur ales,
Itque super Libyen, quae, nullo consita cultu,
Sideribus, Phoeboque vacat: premit orbita solis,
Exuritque solum, nec terra celsior ulla

Nox cadit in coelum, lunaeque meatibus obstat,
Si flexus oblita vagi per recta cucurrit
Signa, nec in Borean, aut in Noton effugit umbram.
Illa tamen sterilis tellus, fecundaque nullo
Arva bono, virus stillantis tabe Medusae
Concipiunt, dirosque fero de sanguine rores,
Quos calor adjuvit, putrique incoxit arenae.
Hic, quae prima caput movit de pulvere tabes,
Aspida somniferam tumida cervice levavit.
Plenior huic sanguis, et crassi gutta veneni
Decidit, in nulla plus est serpente coactum.
Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem
Sponte sua, Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? Inde petuntur
Huc Libycae mortes, et fecimus aspida mercem.
At non stare suum miseris passura cruorem,
Squamiferos ingens Haemorrhois explicat orbes:
Natus et ambiguae coleret qui Syrtidos arva
Chersydros, tractique via fumante Chelydri,
Et semper recto lapsurus limite Cenchris:

Pluribus ille notis variatam pingitur alvum,
Quam parvis tinctus maculis Thebanus Ophites:
Concolor exustis, atque indiscretus arenis
Hammodytes, spinaque vagi torquente Cerastae;
Et Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuvias positura suas, et torrida Dipsas,
Et gravis in geminum vergens caput Amphisbena,
Et Natrix violator aquae, Jaculique volucres,
Et contentus iter cauda sulcare Phareas,
Oraque distendens avidus spumantia Prester,
Ossaque dissolvens cum corpore tabificus Seps;
Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens, late sibi submovet omne
Vulgus, et in vacua regnat Basiliscus arena.
Vos quoque, qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis, aurato nitidi fulgore, Dracones,
Pestiferos ardens facit Africa: ducitis altum
Aëra cum pennis, armentaque tota secuti,
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros;
Nec tutus spatio est Elephas: datis omnia leto;

Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.
Has inter pestes duro Cato milite siccum
Emetitur iter, tot tristia fata suorum,
Insolitasque videns parvo cum vulnere mortes.
Signiferum juvenem Tyrrheni sanguinis Aulum,
Torta caput retro, Dipsas calcata momordit.
Vix dolor, aut sensus dentis fuit, ipsaque leti
Frons caret invidia, nec quidquam plaga minatur.
Ecce subit virus tacitum, carpitque medullas
Ignis edax, calidaque incendit viscera tabe.
Ebibit humorem circum vitalia fusum
Pestis, et in sicco linguam torrere palato
Cepit; defessos iret qui sudor in artus
Non fuit, atque oculos lacrimarum vena refugit.
Non decus imperii, non maesti jura Catonis
Ardentem tenuere virum, quin spargere signa
Auderet, totisque furens exquireret agris,
Quas poscebat aquas sitiens in corde venenum.
Ille, vel in Tanain missus, Rhodanumque, Padumque,
Arderet, Nilumque bibens per rura vagantem.

Accessit morti Libye, fatique minorem
Famam Dipsas habet terris adjuta perustis.
Scrutatur venas penitus squalentis arenae;
Nunc redit ad Syrtes, et fluctus accipit ore,
Aequoreusque placet, sed non et sufficit, humor.
Nec sentit fatique genus, mortemque veneni,
Sed putat esse sitim; ferroque aperire tumentes
Sustinuit venas, atque os implere cruore.
Jussit signa rapi propere Cato; discere nulli
Permissum est hoc posse sitim. Sed tristior illa
Mors erat ante oculos, miserique in crure Sabelli
Seps stetit exiguus, quem flexo dente tenacem
Avulsitque manu, piloque adfixit arenis.
Parva modo serpens, sed qua non ulla cruentae
Tantum mortis habet: nam plagae proxima circum
Fugit rapta cutis, pallentiaque ossa retexit;
Jamque sinu laxo nudum est sine corpore vulnus.
Membra natant sanie: surae fluxere, sine ullo
Tegmine poples erat; femorum quoque musculus omnis
Liquitur, et nigra destillant inguina tabe.

Dissiluit stringens uterum membrana, fluuntque
Viscera: nec, quantum toto de corpore debet,
Effluit in terras; saevum sed membra venenum
Decoquit, in minimum mors contrahit omnia virus.
Vincula nervorum, et laterum textura, cavumque
Pectus, et abstrusum fibris vitalibus, omne
Quidquid homo est, aperit pestis. Natura profana
Morte patet: manant humeri, fortesque lacerti;
Colla, caputque fluunt. Calido non ocius Austro
Nix resoluta cadit, nec solem cera sequetur.
Parva loquor, corpus sanie stillasse perustum:
Hoc et flamma potest; sed quis rogus abstulit ossa?
Haec quoque discedunt; putresque secuta medullas
Nulla manere sinunt rapidi vestigia fati.
Cyniphias inter pestes tibi palma nocendi est:
Eripiunt omnes animam, tu sola cadaver.
Ecce subit facies leto diversa fluenti.
Nasidium Marsi cultorem torridus agri
Percussit Prester. Illi rubor igneus ora
Succendit, tenditque cutem, pereunte figura.

Miscens cuncta tumor toto jam corpore major;
Humanumque egressa modum super omnia membra
Efflatur sanies, late tollente veneno,
Ipse latet penitus congesto corpore mersus,
Nec lorica tenet distenti corporis auctum.
Spumeus accenso non sic exundat aheno
Undarum cumulus, nec tantos carbasa Coro
Curvavere sinus: tumidos jam non capit artus
Informis globus, et confuso pondere truncus.
Intactum volucrum rostris, epulasque daturum
Haud impune feris, non ausi tradere busto,
Nondum stante modo, crescens fugêre cadaver.
Sed majora parant Libycae spectacula pestes.
Impressit dentes Haemorrhois aspera Tullo
Magnanimo juveni; miratorique Catonis;
Utque solet pariter totis se effundere signis
Corycii pressura croci, sic omnia membra
Emisere simul rutilum pro sanguine virus.
Sanguis erant lacrimae; quaecumque foramina novit
Humor, ab his largus manat cruor, ora redundant,

Et patulae nares, sudor rubet, omnia plenis
Membra fluunt venis; totum est pro vulnere corpus.
At tibi, Leve miser, fixus praecordia pressit
Niliaca serpente cruor, nulloque dolore
Testatus morsus, subita caligine mortem
Accipis, et Stygias somno descendis ad umbras.
Non tam veloci corrumpunt pocula leto,
Stipite quae diro virgas mentita Sabaeas,
Toxica fatilegi carpunt matura Sabaei.
Ecce procul saevus sterilis se robore trunci
Torsit, et immisit (Jaculum vocat Africa) serpens,
Perque caput Pauli, transactaque tempora fugit.
Nil ibi virus agit: rapuit cum vulnere fatum.
Deprensum est, quae funda rotat, quam lenta volarent,
Quam segnis Scythicae strideret arundinis aër.
Quid prodest miseri Basiliscus cuspide Murri
Transactus? Velox currit per tela venenum,
Invaditque manum, quam protinus ille retecto
Ense ferit, totoque suo demittit ab armo;
Exemplarque sui spectans miserabile leti

Stat vivus, pereunte manu. Quis fata putaret
Scorpion, aut vires maturae mortis habere?
Ille minax nodis, et recto verbere saevus,
Teste tulit coelo victi decus Orionis.
Quis calcare tuas metuit, Salpinga, latebras?
Et tibi dant Stygiae jus in sua fila sorores.
Sic nec clara dies, nec nox dabat atra quietem,
Suspecta miseris in qua tellure jacebant.
Nam neque congestae struxere cubilia frondes,
Nec culmis crevere tori; sed corpora fatis
Expositi volvuntur humo, calidoque vapore
Adliciunt gelidas nocturno frigore pestes,
Innocuosque diu rictus, torpente veneno,
Inter membra fovent; nec, quae mensura viarum,
Quive modus norant, coelo duce: saepe querentes,
Reddite, Di, clamant, miseris, quae fugimus, arma;
Reddite Thessaliam. Patimur cur segnia fata
In gladios jurata manus? Pro Caesare pugnant
Dipsades, et peragunt civilia bella Cerastae.
Ire libet quo zona rubens, atque axis inustus

Solis equis: juvat aetheriis adscribere causis
Quod peream, coeloque mori. Nil, Africa, de te,
Nec de te, natura, queror: tot monstra ferentem,
Gentibus ablatum dederas serpentibus orbem;
Impatiensque solum Cereris, cultore negato
Damnasti, atque homines voluisti deesse venenis.
In loca serpentum nos venimus. Accipe poenas,
Tu quisquis Superum commercia nostra perosus,
Hinc torrente plaga, dubiis hinc Syrtibus orbem
Abrumpens, medio posuisti limite mortes.
Per secreta tui bellum civile recessus
Vadit, et arcani miles sibi conscius orbis
Claustra petit mundi. Forsan majora supersunt
Ingressis. Coëunt ignes stridentibus undis,
Et premitur natura poli. Sed longius ista
Nulla jacet tellus, quam fama cognita nobis
Tristia regna Jubae. Quaeremus forsitan istas
Serpentum terras: habet hoc solatia coelum;
Vivit adhuc aliquid. Patriae non arva requiro,
Europamque, alios soles Asiamque videntem.

Qua te parte poli, qua te tellure reliqui
Africa? Cyrenis etiam nunc bruma rigebat.
Exiguane via legem convertimus anni?
Imus in adversos axes, evolvimur orbe,
Terga damus ferienda Noto. Nunc forsitan ipsa est
Sub pedibus jam Roma meis. Solatia fati
Haec petimus; veniant hostes, Caesarque sequatur
Qua fugimus. Sic dura suos patientia questus
Exonerat. Cogit tantos tolerare labores
Summa ducis virtus, qui nuda fusus arena
Excubat, atque omni fortunam provocat hora.
Omnibus unus adest fatis; quocumque vocatus
Advolat, atque ingens meritum, majusque salute
Contulit, in letum vires; puduitque gementem
Illo teste mori. Quod jus habuisset in ipsum
Ulla lues? Casus alieno in pectore vincit,
Spectatorque docet magnos nil posse dolores.
Vix miseris serum tanto lassata periclo
Auxilium fortuna dedit. Gens unica terras
Incolit a saevo serpentum innoxia morsu,

Marmaridae Psylli: par lingua potentibus herbis;
Ipse cruor tutus, nullumque admittere virus,
Vel cantu cessante, potest. Natura locorum
Jussit ut immunes mixtis serpentibus essent;
Profuit in mediis sedem posuisse venenis.
Pax illis cum morte data est. Fiducia tanta est
Sanguinis; in terram parvus cum decidit infans,
Ne qua sit externae Veneris mixtura timentes,
Letifica dubios explorant aspide partus.
Utque Jovis volucer, calido cum protulit ovo
Implumes natos, solis convertit ad ortus:
Qui potuere pati radios, et lumine recto
Sustinuere diem, coeli servantur in usus;
Qui Phoebo cessere, jacent. Sic pignora gentis
Psyllus habet, si quis tactos non horruit angues,
Si quis donatis lusit serpentibus infans.
Nec solum gens illa sua contenta salute;
Excubat hospitibus, contraque nocentia monstra
Psyllus adest populis; qui tunc Romana secutus
Signa, simul jussit statui tentoria ductor,

Primum, quas valli spatium comprendit, arenas
Expurgat cantu, verbisque fugantibus angues.
Ultima castrorum medicatus circuit ignis:
Hic ebulum stridet, peregrinaque galbana sudant,
Et tamarix non laeta comis, Eoaque costos,
Et panacea potens, et Thessala centaurea,
Peucedanonque sonat flammis, Erycinaque thapsos,
Et Larices, fumoque gravem serpentibus urunt
Abrotonum, et longe nascentis cornua cervi.
Sic nox tuta viris. At si quis peste diurna
Fata trahit, tunc sunt magicae miracula gentis,
Psyllorumque ingens, et rapti pugna veneni.
Nam primum tacta designat membra saliva,
Quae cohibet virus, retinetque in vulnere pestem.
Plurima tum volvit spumanti carmina lingua,
Murmure continuo, nec dat suspiria cursus
Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere.
Saepe quidem pestis nigris inserta medullis
Excantata fugit: sed si quod tardius audit
Virus, et elicitum, jussumque exire repugnat;

Tunc superincumbens pallentia vulnera lambit,
Ore venena trahens, et siccat dentibus artus;
Extractamque tenens gelido de corpore mortem
Exspuit, et cujus morsus superaverit anguis,
Jam promptum Psyllis vel gustu nosse veneni.
Hoc igitur levior tandem Romana juventus
Auxilio, late squalentibus errat in arvis.
Bis positis Phoebe flammis, bis luce recepta,
Vidit arenivagum surgens, fugiensque Catonem.
Jamque illis magis, atque magis durescere pulvis
Cepit, et in terram Libye spissata redire:
Jamque procul nemorum rarae se tollere frondes,
Surgere congesto non culta mapalia culmo.
Quanta dedit miseris melioris gaudia terrae,
Cum primum saevos contra videre leones!
Proxima Leptis erat, cujus statione quieta
Exegere hiemem, nimbis, flammisque carentem.
Caesar ut Emathia satiatus clade recessit,
Caetera curarum projecit pondera, soli
Intentus genero, cujus vestigia frustra

Terris sparsa legens, fama duce tendit in undas,
Threiciasque legit fauces, et amore notatum
Aequor, et Heroas lacrimoso litore turres,
Qua pelago nomen Nepheleïas abstulit Helle.
Non Asiam brevioris aquae disterminat usquam
Fluctus ab Europa, quamvis Byzantion arcto
Pontus, et ostriferam dirimat Chalcedona cursu,
Euxinumque ferens parvo ruat ore Propontis.
Sigeasque petit famae mirator arenas,
Et Simoentis aquas, et Grajo nobile busto
Rhoetion, et multum debentes vatibus umbras.
Circuit exustae nomen memorabile Trojae,
Magnaque Phoebei quaerit vestigia muri.
Jam silvae steriles, et putres robore trunci
Assaraci pressere domos, et templa Deorum
Jam lassa radice tenent, ac tota teguntur
Pergama dumetis: etiam periere ruinae.
Aspicit Hesiones scopulos, silvasque, latentes
Anchisae thalamos; quo judex sederit antro;
Unde puer raptus coelo; quo vertice Naïs

Luserit Oenone: nullum est sine nomine saxum.
Inscius in sicco serpentem pulvere rivum
Transierat, qui Xanthus erat. Securus in alto
Gramine ponebat gressus; Phryx incola manes
Hectoreos calcare vetat. Discussa jacebant
Saxa, nec ullius faciem servantia sacri;
Herceas, monstrator ait, non respicis aras?
O sacer, et magnus vatum labor, omnia fato
Eripis, et populis donas mortalibus aevum.
Invidia sacrae, Caesar, ne tangere famae:
Nam si quid Latiis fas est promittere Musis,
Quantum Smyrnaei durabunt vatis honores,
Venturi me, teque legent: Pharsalia nostra
Vivet, et a nullo tenebris damnabitur aevo.
Ut ducis implevit visus veneranda vetustas,
Erexit subitas congestu cespitis aras,
Votaque turicremos non irrita fudit in ignes.
Di cinerum, Phrygias colitis quicumque ruinas,
Aeneaeque mei, quos nunc Lavinia sedes
Servat, et Alba lares, et quorum lucet in aris

Ignis adhuc Phrygius, nullique aspecta virorum
Pallas, in abstruso pignus memorabile templo,
Gentis Iuleae vestris clarissimus aris
Dat pia tura nepos, et vos in sede priori
Rite vocat: date felices in cetera cursus;
Restituam populos. Grata vice moenia reddent
Ausonidae Phrygibus, Romanaque Pergama surgent.
Sic fatus, repetit classes, et tota secundis
Vela dedit Coris, avidusque urguente procella
Iliacas pensare moras, Asiamque potentem
Praevehitur, pelagoque Rhodon spumante relinquit.
Septima nox, Zephyro numquam laxante rudentes,
Ostendit Phariis Aegyptia litora flammis.
Sed prius orta dies nocturnam lampada texit,
Quam tutas intraret aquas. Ibi plena tumultu
Litora, et incerto turbatas murmure voces
Accipit, ac dubiis veritus se credere regnis
Abstinuit tellure rates. Sed dira satelles
Regia dona ferens, medium provectus in aequor,
Colla gerit Magni, Phario velamine tecta,

Ac prius infanda commendat crimina voce.
Terrarum domitor, Romanae maxime gentis,
Et quod adhuc nescis, genero secure perempto,
Rex tibi Pellaeus belli, pelagique labores
Donat, et, Emathiis quod solum defuit armis,
Exhibet: absenti bellum civile peractum est.
Thessalicas quaerens Magnus reparare ruinas,
Ense jacet nostro: tanto te pignore, Caesar,
Emimus: hoc tecum percussum est sanguine foedus.
Accipe regna Phari, nullo quaesita cruore:
Accipe Niliaci jus gurgitis; accipe quidquid
Pro Magni cervice dares, dignumque clientem
Castris crede tuis, cui tantum fata licere
In generum voluere tuum; nec vile putaris
Hoc meritum nobis, facili quod caede peractum est.
Hospes avitus erat; depulso sceptra parenti
Reddiderat. Quid plura feram? Tu nomina tanto
Invenies operi, vel famam consule mundi.
Si scelus est, plus te nobis debere fateris,
Quod scelus hoc non ipse facis. Sic fatus, opertum

Detexit, tenuitque caput. Jam languida morte
Effigies habitum noti mutaverat oris.
Non primo Caesar damnavit munera visu,
Avertitque oculos; vultus dum crederet, haesit.
Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
Jam bonus esse socer, lacrimas non sponte cadentes
Effudit, gemitusque expressit pectore laeto:
Non aliter manifesta putans abscondere mentis
Gaudia, quam lacrimis; meritumque immane Tyranni
Destruit, et generi mavult lugere revulsum,
Quam debere caput. Qui duro membra Senatus
Calcarat vultu, qui sicco lumine campos
Viderat Emathios, uni tibi, Magne, negare
Non audet gemitus. O sors durissima fati!
Hunccine tu, Caesar, scelerato Marte petisti,
Qui tibi flendus erat? Non mixti foedera tangunt
Te generis, nec nata jubet moerere, neposque.
Credis apud populos, Pompeji nomen amantes,
Hoc castris prodesse tuis. Fortasse Tyranni
Tangeris invidia, captique in viscera Magni

Hoc alii licuisse doles, quererisque perisse
Vindictam belli, raptumque e jure superbi
Victoris generum. Quisquis te flere coegit
Impetus, a vera longe pietate recessit.
Scilicet hoc animo terras, atque aequora lustras,
Necubi suppressus pereat gener. O bene rapta
Arbitrio mors ista tuo! Quam magna remisit
Crimina Romano tristis fortuna pudori,
Quod te non passa est misereri, perfide, Magni
Viventis! Nec non his fallere vocibus audet,
Adquiritque fidem simulati fronte doloris:
Aufer ab adspectu nostro funesta, satelles,
Regis dona tui. Pejus de Caesare vestrum,
Quam de Pompejo, meruit scelus. Unica belli
Praemia civilis, victis donare salutem,
Perdidimus. Quod, si Phario germana Tyranno
Non invisa foret, potuissem reddere Regi,
Quod meruit; fratrique tuum pro munere tali
Misissem, Cleopatra, caput. Secreta quid arma
Movit, et inseruit nostro sua tela labori?

Ergo in Thessalicis Pellaeo fecimus arvis
Jus gladio? Vestris quaesita licentia regnis?
Non tuleram Magnum mecum Romana regentem;
Te, Ptolemaee, feram? Frustra civilibus armis
Miscuimus gentes, si qua est hoc orbe potestas
Altera, quam Caesar; si tellus ulla duorum est.
Vertissem Latias a vestro litore proras:
Famae cura vetat, ne non damnasse cruentam,
Sed videar timuisse Pharon. Nec fallere vos me
Credite victorem: nobis quoque tale paratum
Litoris hospitium: ne sic mea colla gerantur
Thessaliae fortuna facit. Majore profecto,
Quam metui poterat, discrimine gessimus arma:
Exilium, generique minas, Romamque timebam;
Poena fugae Ptolemaeus erat. Sed parcimus annis,
Donamusque nefas: sciat hac pro caede Tyrannus
Nil venia plus posse dari. Vos condite busto
Tanti colla ducis; sed non ut crimina tantum
Vestra tegat tellus; justo date tura sepulchro,
Et placate caput, cineresque in litore fusos

Colligite, atque unam sparsis date manibus urnam.
Sentiat adventum soceri, vocesque querentis
Audiat umbra pias. Dum nobis omnia praefert,
Dum vitam Phario mavult debere clienti,
Laeta dies rapta est populis: concordia mundo
Nostra perit. Caruere Deis mea vota secundis,
Ut te complexus, positis civilibus armis,
Adfectus a te veteres, vitamque rogarem,
Magne, tuam; dignaque satis mercede laborum
Contentus, par esse tibi. Tunc pace fideli
Fecissem, ut victus posses ignoscere Divis:
Fecisses, ut Roma mihi. Nec, talia fatus,
Invênit fletus comitem, nec turba querenti
Credidit: abscondunt gemitus, et pectora laeta
Fronte tegunt, hilaresque nefas spectare cruentum
(O bona libertas) cum Caesar lugeat, audent.

PHARSALIAE

LIBER DECIMUS.

Wächter inv. Rahl

Dum patrii in viscera Cæsaris enses
Magnus inultus erit
LIB. X

M. A. LUCANI
PHARSALIAE
LIBER DECIMUS.

Ut primum terras Pompeji colla secutus
Attigit, et diras calcavit Caesar arenas,
Pugnavit fortuna ducis, fatumque nocentis
Aegypti, regnum Lagi Romana sub arma
Iret, an eriperet mundo Memphiticus ensis
Victoris, victique caput. Tua profuit umbra,
Magne, tui socerum rapuere a sanguine manes.
Inde Paraetoniam fertur securus in urbem
Pignore tam saevi sceleris, sua signa secutus.
Sed fremitu vulgi fasces, et jura querentis
Inferri Romana suis, discordia sensit

Pectora, et ancipites animos, Magnumque perisse
Non sibi. Tum vultu semper celante pavores,
Intrepidus Superum sedes, et templa vetusti
Numinis, antiquas Macedum testantia vires,
Circuit, et nulla captus dulcedine rerum,
Non auro, cultuque Deum, non moenibus urbis,
Effossum tumulis cupide descendit in antrum.
Illic Pellaei proles vesana Philippi,
Felix praedo, jacet, terrarum vindice fato
Raptus: sacratis totum spargenda per orbem
Membra viri posuere adytis: fortuna pepercit
Manibus, et regni duravit ad ultima fatum.
Nam sibi libertas umquam si redderet orbem,
Ludibrio servatus erat, non utile mundo
Editus exemplum, terras tot posse sub uno
Esse viro. Macedum fines, latebrasque suorum
Deseruit, victasque patri despexit Athenas,
Perque Asiae populos, fatis urguentibus actus,
Humana cum strage ruit, gladiumque per omnes
Exegit gentes: ignotos miscuit amnes,

Persarum Euphraten, Indorum sanguine Gangen:
Terrarum fatale malum, fulmenque, quod omnes
Percuteret pariter populos, et sidus iniquum
Gentibus. Oceano classes inferre parabat
Exteriore mari. Non illi flamma, nec undae,
Nec sterilis Libye, nec Syrticus obstitit Hammon.
Isset in occasum, mundi devexa secutus,
Ambissetque polos, Nilumque a fonte bibisset:
Occurrit suprema dies, naturaque solum
Hunc potuit finem vesano ponere Regi,
Qui secum invidia, qua totum coeperat orbem,
Abstulit imperium, nulloque herede relicto
Totius fati, lacerandas praebuit urbes.
Sed cecidit Babylone sua, Parthoque verendus.
Pro pudor! Eoas propius timuere sarissas,
Quam nunc pila timent populi: licet usque sub Arcto
Regnemus, Zephyrique domos, terrasque premamus
Flagrantis post terga Noti, cedemus in ortus
Arsacidum domino. Non felix Parthia Crassis,
Exiguae secura fuit provincia Pellae.

Jam Pelusiaco veniens a gurgite Nili
Rex puer, imbellis populi sedaverat iras,
Obside quo pacis Pellaea tutus in aula
Caesar erat, cum se parva Cleopatra biremi,
Corrupto custode Phari laxare catenas,
Intulit Emathiis, ignaro Caesare, tectis:
Dedecus Aegypti, Latii feralis Erinnys,
Romano non casta malo. Quantum impulit Argos,
Iliacasque domos facie Spartana nocenti,
Hesperios auxit tantum Cleopatra furores.
Terruit illa suo, si fas, Capitolia sistro,
Et Romana petit imbelli signa Canopo,
Caesare captivo Pharios ductura triumphos;
Leucadioque fuit dubius sub gurgite casus,
An mundum ne nostra quidem matrona teneret.
Hoc animi nox illa dedit, quae prima cubili
Miscuit incestam ducibus Ptolemaida nostris.
Quis tibi vesani veniam non donet amoris,
Antoni, durum cum Caesaris hauserit ignes
Pectus, et in media rabie, medioque furore,

Et Pompejanis habitata manibus aula,
Sanguine Thessalicae cladis perfusus adulter
Admisit Venerem curis, et miscuit armis
Illicitosque toros, et non ex conjuge partus?
Pro pudor! Oblitus Magni, tibi, Julia, fratres
Obscoena de matre dedit, partesque fugatas
Passus in extremis Libyae coalescere regnis,
Tempora Niliaco turpis dependit amori,
Dum donare Pharon, dum non sibi vincere mavult.
Quem formae confisa suae Cleopatra sine ullis
Tristis adit lacrimis, simulatum compta dolorem,
Qua decuit, veluti laceros dispersa capillos,
Et sic orsa loqui: Si qua est, o maxime Caesar,
Nobilitas, Pharii proles clarissima Lagi,
Exul, in aeternum sceptris depulsa paternis,
Si tua restituat veteri me dextera fato,
Complector Regina pedes. Tu gentibus aequum
Sidus ades nostris. Non urbes prima tenebo
Femina Niliacas: nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharos. Lege summa perempti

Verba patris, qui jura mihi communia regni,
Et thalami cum fratre dedit. Puer ipse sororem,
Sit modo liber, amat: sed habet sub jure Photini
Adfectus, ensesque suos. Nil ipsa paterni
Juris habere peto: culpa, tantoque pudore
Solve domum; remove funesta satellitis arma,
Et Regem regnare jube. Quantosne tumores
Mente gerit famulus, Magni cervice revulsa!
Jam tibi, sed procul hoc avertant fata, minantur.
Sat fuit indignum, Caesar, mundoque, tibique,
Pompejum facinus, meritumque fuisse Photini.
Nequidquam duras tentasset Caesaris aures;
Vultus adest precibus, faciesque incesta perorat.
Exigit infandam, corrupto judice, noctem.
Pax ubi parta duci, donisque ingentibus empta est,
Excepere epulae tantarum gaudia rerum,
Explicuitque suos magno Cleopatra tumultu
Nondum translatos Romana in saecula luxus.
Ipse locus templi, quod vix corruptior aetas
Extruat, instar erat, laqueataque tecta ferebant

Divitias, crassumque trabes absconderat aurum:
Nec summis crustata domus, sectisque nitebat
Marmoribus, stabatque sibi non segnis Achates,
Purpureusque lapis, totaque effusus in aula
Calcabatur Onyx: hebenus Mareotica vastos
Non operit postes, sed stat pro robore vili
Auxilium, non forma domus. Ebur atria vestit,
Et suffixa manu foribus testudinis Indae
Terga sedent, crebro maculas distincta Smaragdo.
Fulget gemma toris, et Jaspide fulva supellex:
Strata micant; Tyrio quorum pars maxima succo
Cocta diu, virus non uno duxit aheno:
Pars auro plumata nitet; pars ignea cocco,
Ut mos est Phariis miscendi licia telis.
Tum famulae numerus turbae, populusque minister;
Discolor hos sanguis, alios distinxerat aetas.
Haec Libycos, pars tam flavos gerit altera crines,
Ut nullis Caesar Rheni se dicat in arvis
Tam rutilas vidisse comas. Pars sanguinis usti
Torta caput, refugosque gerens a fronte capillos.

Nec non infelix ferro mollita juventus,
Atque execta virum: stat contra fortior aetas,
Vix ulla fuscante tamen lanugine malas.
Discubuere illic Reges, majorque potestas
Caesar; et immodice formam fucata nocentem,
Nec sceptris contenta suis, nec fratre marito,
Plena maris rubri spoliis, colloque, comisque
Divitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.
Candida Sidonio perlucent pectora filo,
Quod Nilotis acus compressum pectine Serum
Solvit, et extenso laxavit stamina velo.
Dentibus hic niveis sectos Atlantide silva
Imposuere orbes, quales ad Caesaris ora
Nec rapto venere Juba. Pro caecus, et amens
Ambitione furor, civilia bella gerenti
Divitias aperire suas, incendere mentem
Hospitis armati! Non sit licet ille nefando
Marte paratus opes mundi quaesisse ruina;
Pone duces priscos, et nomina pauperis aevi,
Fabricios, Curiosque graves: hic ille recumbat

Sordidus Hetruscis abductus Consul aratris,
Optabit patriae talem duxisse triumphum.
Infudere epulas auro, quod terra, quod aër,
Quod pelagus, Nilusque dedit, quod luxus inani
Ambitione furens toto quaesivit in orbe,
Non mandante fame. Multas volucresque, ferasque
Aegypti posuere Deos; manibusque ministrat
Niliacas crystallus aquas, gemmaeque capaces
Excepere merum, sed non Mareotidos uvae,
Nobile sed paucis senium cui contulit annis
Indomitum Meroë cogens spumare Falernum.
Accipiunt sertas nardo florente coronas,
Et numquam fugiente rosa, multumque madenti
Infudere comae, quod nondum evanuit aura,
Cinnamon, externa nec perdidit aëra terra,
Advectamque recens vicinae messis Amomum.
Discit opes Caesar spoliati perdere mundi,
Et gessisse pudet genero cum paupere bellum,
Et causas Martis Phariis cum gentibus optat.
Postquam epulis, Bacchoque modum lassata voluptas

Imposuit, longis Caesar producere noctem
Inchoat alloquiis, summaque in sede jacentem
Linigerum placidis compellat Achorea dictis:
O sacris devote senex, quodque arguit aetas,
Non neglecte Deis, Phariae primordia gentis,
Terrarumque situs, vulgique edissere mores,
Et ritus, formasque Deum: quodcumque vetustis
Inscriptum est adytis profer, noscique volentes
Prode Deos. Si Cecropium sua sacra Platonem
Majores docuere tui, quis dignior umquam
Hoc fuit auditu, mundique capacior hospes?
Fama quidem generi Pharias me duxit ad urbes,
Sed tamen et vestri: media inter proelia semper
Stellarum, coelique plagis, Superisque vacavi,
Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.
Sed cum tanta meo vivat sub pectore virtus,
Tantus amor veri, nihil est quod noscere malim,
Quam fluvii causas per saecula tanta latentes,
Ignotumque caput: spes sit mihi certa videndi
Niliacos fontes, bellum civile relinquam.

Finierat, contraque sacer sic orsus Achoreus.
Fas mihi magnorum, Caesar, secreta parentum
Prodere, ad hoc aevi populis ignota profanis.
Sit pietas aliis miracula tanta silere;
Ast ego Coelicolis gratum reor ire per omnes
Hoc opus, et sacras populis notescere leges.
Sideribus, quae sola fugam moderantur Olympi,
Occurruntque polo, diversa potentia prima
Mundi lege data est. Sol tempora dividit anni,
Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
Luna suis vicibus Tethyn, terrenaque miscet.
Frigida Saturni glacies, et zona nivalis
Cessit. Habet ventos, incertaque fulmina Mavors:
Sub Jove temperies, et numquam turbidus aër.
At fecunda Venus cunctarum semina rerum
Possidet. Immensae Cyllenius arbiter undae est.
Hunc ubi pars coeli tenuit, qua mixta Leonis
Sidera sunt Cancro, rabidos quo Sirius ignes
Exerit, et varii mutator circulus anni

Aegoceron, Cancrumque tenet, cui subdita Nili
Ora latent; quae cum dominus percussit aquarum
Igne superjecto, tunc Nilus fonte soluto
Exit, ut Oceanus lunaribus incrementis
Jussus adest, auctusque suos non ante coarctat,
Quam nox aestivas a sole receperit horas.
Vana fides veterum, Nilo, quod crescat in arva,
Aethiopum prodesse nives. Non Arctos in illis
Montibus, aut Boreas: testis tibi sole perusti
Ipse color populi, calidique vaporibus Austri.
Adde quod omne caput fluvii, quodcumque soluta
Praecipitat glacies, ingresso vere tumescit
Prima tabe nivis: Nilus neque suscitat undas
Ante Canis radios, nec ripis alligat amnem
Ante parem nocti, Libra sub judice, Phoebum.
Inde etiam leges aliarum nescit aquarum;
Nec tumet hibernus, cum longe sole remoto
Officiis caret unda suis: dare jussus iniquo
Temperiem coelo, mediis aestatibus exit,
Sub torrente plaga; neu terras dissipet ignis

Nilus adest mundo, contraque incensa Leonis
Ora tumet, Cancroque suam torrente Syenen,
Imploratus adest; nec campos liberat undis,
Donec in autumnum declinet Phoebus, et umbras
Extendat Meroë. Quis causas reddere posset?
Sic jussit natura parens discurrere Nilum,
Sic opus est mundo. Zephyros quoque vana vetustas
His adscripsit aquis, quorum stata tempora flatus,
Continuique dies, et in aëre longa potestas:
Vel quod ab occiduo depellunt nubila coelo
Trans Noton, et fluvio cogunt incumbere nimbos;
Vel quod aquas toties rumpentis litora Nili
Adsiduo feriunt, coguntque resistere fluctus.
Ille mora cursus, adversique obice ponti
Aestuat in campos. Sunt qui spiramina terris
Esse putent, magnosque cavae compagis hiatus.
Commeat hac penitus tacitis discursibus unda
Frigore ab Arctoo medium revocata sub axem,
Cum Phoebus pressit Meroën, tellusque perusta
Illuc ducit aquas: trahitur Gangesque, Padusque

Per tacitum mundi; tunc omnia flumina Nilus
Uno fonte vomens non uno gurgite perfert.
Rumor, ab Oceano, qui terras alligat omnes,
Exundante procul violentum erumpere Nilum,
Aequoreosque sales longo mitescere tractu.
Nec non Oceano pasci Phoebumque, polumque
Credimus: hunc, calidi tetigit cum brachia Cancri,
Sol rapit, atque undae plus, quam quod digerat aër,
Tollitur: hoc noctes referunt, Niloque refundunt.
Ast ego, si tantam fas est mihi solvere litem,
Quasdam, Caesar, aquas post mundi sera peracti
Saecula, concussis terrarum erumpere venis,
Non id agente Deo, quasdam compage sub ipsa
Cum toto coepisse reor, quas ille creator,
Atque opifex rerum certo sub jure coercet.
Quae tibi noscendi Nilum, Romane, cupido est,
Et Phariis, Persisque fuit, Macedumque Tyrannis,
Nullaque non aetas voluit conferre futuris
Notitiam; sed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander Regum, quos Memphis adorat,

Invidit Nilo, misitque per ultima terrae
Aethiopum lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit; Nilum videre calentem.
Venit ad occasum, mundique extrema Sesostris,
Et Pharios currus Regum cervicibus egit:
Ante tamen vestros amnes Rhodanumque, Padumque,
Quam Nilum de fonte bibit. Vesanus in ortus
Cambyses longi populos pervênit ad aevi,
Defectusque epulis, et pastus caede suorum,
Ignoto te, Nile, redit. Non fabula mendax
Ausa loqui de fonte tuo est: ubicumque videris,
Quaereris; et nulli contingit gloria genti,
Ut Nilo sit laeta suo. Tua flumina prodam,
Qua Deus undarum celator, Nile, tuarum
Te mihi nosse dedit. Medio consurgis ab axe,
Ausus in ardentem ripas attollere Cancrum:
In Borean is rectus aquis, mediumque Booten.
Cursus in occasum flexus torquetur, et ortus,
Nunc Arabum populis, Libycis nunc aequus arenis;
Teque vident primi, quaerunt tamen hi quoque, Seres,

Aethiopumque feris alieno gurgite campos,
Et te terrarum nescit cui debeat orbis.
Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis parvum te, Nile, videre,
Amovitque sinus, et gentes maluit ortus
Mirari, quam nosse tuos. Consurgere in ipsis
Jus tibi solstitiis, aliena crescere bruma,
Atque hiemes adferre tuas, solique vagari
Concessum per utrosque polos. Hic quaeritur ortus,
Illic finis aquae. Late tibi gurgite rupto
Ambitur nigris Meroë fecunda colonis,
Laeta comis hebeni; quae, quamvis arbore multa
Frondeat, aestatem nulla sibi mitigat umbra;
Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.
Inde plagas Phoebi, damnum non passus aquarum,
Praeveheris, sterilesque diu metiris arenas,
Nunc omnes unum vires collectus in amnem,
Nunc vagus, et spargens facilem tibi cedere ripam.
Rursus multifidas revocat piger alveus undas,
Qua dirimunt Arabum populis Aegyptia rura

Regni claustra Philae: mox te deserta secantem,
Qua dirimunt nostrum rubro commercia ponto,
Mollis lapsus agit. Quis te tam lene fluentem
Moturum tantas violenti gurgitis iras,
Nile, putet? Sed cum lapsus abrupta viarum
Excepere tuos, et praecipites cataractae,
Ac nusquam vetitis ullas obsistere cautes
Indignaris aquis, spuma tunc astra lacessis,
Cuncta tremunt undis, ac multo murmure montis
Spumeus invictis canescit fluctibus amnis.
Hinc, Abaton quam nostra vocat veneranda vetustas,
Terra potens, prima sentit percussa tumultus,
Et scopuli, placuit fluvii quos dicere venas,
Quod manifesta novi primum dant signa tumoris.
Hinc montes natura vagis circumdedit undis,
Qui Libyae te, Nile, negant: quos inter in alta
It convalle tacens jam moribus unda receptis.
Prima tibi campos permittit, apertaque Memphis
Rura, modumque vetat crescendi ponere ripas.
Sic velut in tuta securi pace trahebant

Noctis iter mediae: sed non vesana Photini
Mens, imbuta semel tam sacra caede, vacabat
A scelerum motu. Magno nihil ille perempto
Jam putat esse nefas: habitant sub pectore manes,
Ultricesque Deae dant in nova monstra furorem.
Dignatur viles isto quoque sanguine dextras,
Quo fortuna parat victos perfundere Patres;
Poenaque civilis belli, vindicta Senatus
Paene data est famulo. Procul hoc avertite, fata,
Crimen, ut haec Bruto cervix absente secetur.
In scelus it Pharium Romani poena tyranni,
Exemplumque perit. Struit audax irrita fatis,
Nec parat occultae caedem committere fraudi,
Invictumque ducem detecto Marte lacessit.
Tantum animi delicta dabant, ut colla ferire
Caesaris, et socerum jungi tibi, Magne, juberet;
Atque haec dicta monet famulos perferre fideles
Ad Pompejanae socium sibi caedis Achillam,
Quem puer imbellis cunctis praefecerat armis,
Et dederat ferrum, nullo sibi jure retento,

In cunctos, in seque simul. Tu mollibus, inquit,
Nunc incumbe toris, et pingues exige somnos:
Invasit Cleopatra domum: nec prodita tantum est,
Sed donata Pharos. Cessas accurrere solus
Ad dominae thalamos? Nubit soror impia fratri:
Nam Latio jam nupta duci est, interque maritos
Discurrens Aegypton habet, Romamque meretur.
Expugnare senem potuit Cleopatra venenis.
Crede, miser, puero, quem nox si junxerit una,
Et semel amplexus incesto pectore passus
Hauserit obscoenum titulo pietatis amorem,
Meque, tuumque caput per singula forsitan illi
Oscula donabit. Crucibus, flammisque luemus
Si fuerit formosa soror. Nil undique restat
Auxilii: Rex hinc conjux, hinc Caesar adulter:
Et sumus, ut fatear, tam saeva judice sontes.
Quem non e nobis credit Cleopatra nocentem
A quo casta fuit? Per te, quod fecimus una,
Perdidimusque nefas, perque ictum sanguine Magni
Foedus, ades: subito bellum molire tumultu,

Irrue: nocturnas rumpamus funere taedas,
Crudelemque toris dominam mactemus in ipsis
Cum quocumque viro. Nec nos deterreat ausis
Hesperii fortuna ducis. Quae sustulit illum,
Imposuitque orbi, communis gloria nobis:
Nos quoque sublimes Magnus facit. Aspice litus
Spem nostri sceleris; pollutos consule fluctus,
Quid liceat nobis; tumulumque e pulvere parvo
Aspice, Pompeji non omnia membra tegentem.
Quem metuis, par hujus erat. Non sanguine clari,
(Quid refert?) nec opes populorum, ac regna movemus.
Ad scelus ingentes facti sumus. Attrahit illos
In nostras fortuna manus. En altera venit
Victima nobilior. Placemus caede secunda
Hesperias gentes: jugulus mihi Caesaris haustus
Hoc praestare potest, Pompeji caede nocentes
Ut populus Romanus amet. Quid nomina tanta
Horremus, viresque ducis, quibus ille relictis
Miles erit? Nox haec peraget civilia bella,
Inferiasque dabit populis, et mittet ad umbras,

Quod debetur adhuc mundo, caput. Ite feroces
Caesaris in jugulum: praestet Lagea juventus
Hoc Regi, Romana sibi. Tu parce morari:
Plenum epulis, madidumque mero, Venerique paratum
Invenies. Aude: Superos tot vota Catonum,
Brutorumque tibi tribuent. Non lentus Achillas
Suadenti parere nefas, haud clara movendis,
Ut mos, signa dedit castris, nec prodidit arma
Ullius clangore tubae: temere omnia saevi
Instrumenta rapit belli. Pars maxima turbae
Plebis erat Latiae, sed tanta oblivio mentes
Cepit, in externos corrupto milite mores,
Ut duce sub famulo, jussuque satellitis irent,
Quos erat indignum Phario parere Tyranno.
Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur,
Venalesque manus; ibi fas, ubi maxima merces.
Aere merent parvo, jugulumque in Caesaris ire
Non sibi dant. Pro fas! Ubi non civilia bella
Invenit imperii fatum miserabile nostri?
Thessaliae subducta acies in litore Nili

More furit patrio. Quid plus te, Magne, recepto
Ausa foret Lagea domus? Dat scilicet omnis
Dextera, quod debet Superis, nullique vacare
Fas est Romano. Latium sic scindere corpus
Dis placitum: non in generi, socerique favorem
Discedunt populi: civilia bella satelles
Movit, et in partem Romanam venit Achillas;
Et nisi fata manus a sanguine Caesaris arcent,
Hae vincent partes. Aderat maturus uterque,
Et districta epulis ad cunctas aula patebat
Insidias, poteratque cruor per regia fundi
Pocula Caesareus, mensaeque incumbere cervix:
Sed metuunt belli trepidos in nocte tumultus,
Ne caedes confusa manu, permissaque fatis
Te, Ptolemaee, trahat. Tanta est fiducia ferri,
Non rapuere nefas; summi contempta facultas
Est operis: visum famulis reparabile damnum,
Illam mactandi dimittere Caesaris horam;
Servatur poenas in aperta luce daturus:
Donata est nox una duci, vixitque Photini

Munere Phoebeos Caesar dilatus in ortus.
Lucifer a Casia prospexit rupe, diemque
Misit in Aegyptum primo quoque sole calentem,
Cum procul a muris acies non sparsa maniplis,
Nec vaga conspicitur, sed justos qualis ad hostes
Recta fronte venit: passuri comminus arma,
Laturique ruunt. At Caesar moenibus urbis
Diffisus, foribus clausae se protegit aulae,
Degeneres passus latebras: nec tota vacabat
Regia compresso; minima collegerat arma
Parte domus: tangunt animos iraeque, metusque,
Et timet incursus, indignaturque timere.
Sic fremit in parvis fera nobilis abdita claustris,
Et frangit rabidos praemorso carcere dentes.
Nec secus in Siculis fureret tua flamma cavernis,
Obstrueret summam si quis tibi, Mulciber, Aetnam.
Audax Thessalici qui nuper rupe sub Haemi,
Hesperiae cunctos proceres, aciemque Senatus,
Pompejumque ducem, causa sperare vetante,
Non timuit, fatumque sibi promisit iniquum,

Expavit servile nefas, intraque penates
Obruitur telis; quem non violasset Alanus,
Non Scytha, non fixo qui ludit in hospite Maurus.
Hic, cui Romani spatium non sufficit orbis,
Parvaque regna putat Tyriis cum Gadibus Indos,
Ceu puer imbellis, ceu captis femina muris,
Quaerit tuta domus; spem vitae in limine clauso
Ponit, et incerto lustrat vagus omnia cursu:
Non sine Rege tamen, quem duxit in omnia secum,
Sumpturus poenas, et grata piacula morti;
Missurusque tuum, si non sint tela, nec ignes,
In famulos, Ptolemaee, caput. Sic barbara Colchis
Creditur ultorem metuens regnique, fugaeque,
Ense suo, fratrisque simul cervice parata
Expectasse patrem. Cogunt tamen ultima rerum
Spem pacis tentare ducem; missusque satelles
Regius, ut saevos absentis voce Tyranni
Corriperet famulos, quo bellum auctore moverent.
Sed neque jus mundi valuit, neque foedera sancta
Gentibus: orator Regis, pacisque sequester

Extimet in numero scelerum ponenda tuorum,
Tot monstris Aegypte nocens. Non Thessala tellus,
Vastaque regna Jubae, non Pontus, et impia signa
Pharnacis, et gelido circumfluus orbis Ibero
Tantum ausus scelerum, non Syrtis barbara, quantum
Deliciae fecere tuae. Premit undique bellum,
Inque domum jam tela cadunt, quassantque penates.
Non aries uno moturus limina pulsu,
Fracturusque domum, non ulla est machina belli,
Nec flammis mandatur opus; sed caeca juventus
Consilii, vastos ambit divisa penates,
Et nusquam totis incursat viribus agmen.
Fata vetant, murique vicem fortuna tuetur.
Nec non et ratibus tentatur Regia, qua se
Protulit in medios audaci margine fluctus
Luxuriosa domus: sed adest defensor ubique
Caesar, et hos aditu gladiis, hos ignibus arcet;
Obsessusque gerit (tanta est constantia mentis)
Expugnantis opus. Piceo jubet unguine tinctas
Lampadas immitti junctis in bella carinis.

Nec piger ignis erat per stuppea vincula, perque
Manantes cera tabulas, et tempore eodem
Transtraque nautarum, summique arsere ceruchi.
Jam prope semustae merguntur in aequora classes,
Jamque hostes, et tela natant; nec puppibus ignis
Incubuit solis, sed quae vicina fuere
Tecta mari longis rapuere vaporibus ignem,
Et cladem fovere Noti, percussaque flamma
Turbine, non alio motu per tecta cucurrit,
Quam solet aetherio lampas decurrere sulco,
Materiaque carens, atque ardens aëre solo.
Illa lues clausa paulum revocavit ab aula
Urbis in auxilium populos. Nec tempora cladis
Perdidit in somnos, sed caeca nocte carinis
Insiluit Caesar, semper feliciter usus
Praecipiti cursu bellorum, et tempore rapto.
Tunc claustrum pelagi cepit Pharon. Insula quondam
In medio stetit illa mari, sub tempore vatis
Proteos, at nunc est Pellaeis proxima muris.
Illa duci geminos bellorum praestitit usus;

Abstulit excursus, et fauces aequoris hosti:
Caesar et auxiliis ut vidit libera ponti
Ostia, non fatum meriti, poenasque Photini,
Distulit ulterius, sed qua non debuit ira:
Non cruce, non flammis, rabido non dente ferarum,
(Heu facinus! cervix gladio male caesa pependit)
Magni morte perit. Nec non subrepta paratis
A famulo Ganymede dolis pervenit ad hostes
Caesaris Arsinoë, quae castra carentia Rege,
Ut proles Lagea, tenet, famulumque Tyranni
Terribilem justo transegit Achillea ferro.
Altera, Magne, tuis jam victima mittitur umbris.
Nec satis hoc fortuna putat: procul absit, ut ista
Vindictae sit summa tuae. Non ipse Tyrannus
Sufficit in poenas, non omnis Regia Lagi:
Dum patrii veniant in viscera Caesaris enses,
Magnus inultus erit. Sed non auctore furoris
Sublato cecidit rabies; nam rursus in arma
Auspiciis Ganymedis eunt, ac multa secundo
Proelia Marte gerunt. Potuit, discrimine summo

Caesaris, una dies in famam, et saecula mitti.
Molis in exiguae spatio stipantibus armis,
Dum parat in vacuas Martem transferre carinas
Dux Latius, tota subiti formidine belli
Cingitur: hinc densae praetexunt litora classes,
Hinc tergo insultant pedites; via nulla salutis:
Non fuga, non virtus, vix spes quoque mortis honestae.
Non acie fusa, nec magnae stragis acervo
Vincendus tunc Caesar erat; sed sanguine nullo:
Captus sorte loci pendet, dubiusne timeret,
Optaretve mori. Respexit in agmine denso
Scaevam perpetuae meritum jam nomina famae
Ad campos, Epidamne, tuos; ubi solus apertis
Obsedit muris calcantem moenia Magnum.

LIPSIAE,

IMPENSIS IOH. AMBR. BARTH.

1811.